

Archeologische opgraving met wetenschappelijke vraagstelling

Eindverslag

WIJNEGEM – JAN VLEMINCKTOREN – Fase 2 (prov. Antwerpen)

Auteur: Jasper VAN RENSBERGEN

Projectcode: 2021F344

Vergunningsnummer:	2021F344
Projectleider:	Bart Bartholomieux
Naam erkende archeoloog:	Bart Bartholomieux
Erkenningsnummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00127
veldwerkleider:	Jasper Van Rensbergen
Archeologisch team:	Jasper Van Rensbergen (veldwerkleider), Werner Wyls (archeoloog-assistent)
Plannen:	Jasper Van Rensbergen
Redactie:	Bart Bartholomieux
Provincie:	Antwerpen
Gemeente:	Wijnegem
Plaats:	Domein Wijnegemhof, Wijnegemhof 2, 2110 Wijnegem (zie plan in Figuur 1 en in bijlage 001 en 002, resp. Figuur 2 en Figuur 3)
Projectcode:	WIJA21
Lambertcoördinaten onderzoeksgebied:	X: 161.078, Y: 212.639 X: 161.138, Y: 212.569
Kadastergegevens:	Wijnegem, Afd. Wijnegem, Sectie B, percelen 208F en 205A
Topografische kaart:	zie Figuur 1
Begindatum onderzoek:	24/06/2021
Einddatum onderzoek:	28/06/2021
Relevante termen thesauri:	Nieuwe tijd, nieuwste tijd, beschermd monument, lusthof, waterburcht, koetshuis
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 INGELMUNSTER
Beheer vondsten:	Avantgarden Wijnegemhof 1 2110 Wijnegem
Titel:	Archeologische opgraving met wetenschappelijke vraagstelling - Wijnegem Jan Vlemincktoeren – Fase 2 (prov. Antwerpen). Eindverslag.

0. INHOUDSTAFEL

0. INHOUDSTAFEL	3
1. INLEIDING	5
2. BESCHRIJVEND GEDEELTE	8
2.1. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	8
2.2. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT	13
2.2.1. Vraagstelling.....	13
2.2.2. Randvoorwaarden	13
2.2.3. Geplande werken	15
2.3. WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE	20
2.3.1. Beschrijving en motivering onderzoeksstrategie	20
2.3.2. Organisatie van de opgraving	24
2.3.3. Gebruikt materiaal	24
2.3.4. Motivering eventueel afwijkende methodiek.....	24
2.3.5. Inbreng specialisten.....	24
2.3.6. Algemene wetenschappelijke advisering	24
3. BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN.....	25
3.1. STRATIGRAFIE	25
3.2. BESCHRIJVING SPOREN	30
3.2.1. Algemeen	30
3.2.2. Middeleeuwen tot nieuwe tijd.....	34
3.2.3.1. Muurfunderingen	34
3.2.3.2. Vloeren.....	45
3.2.3.3. Kuilen en Paalkuilen	46
3.2.3.4. Gracht of greppel	56
3.2.3.5. Lagen.....	59
3.2.3. Recente Verstoringen	65
4. VONDSTEN.....	76
5. NWO	81
5.1. C14	81
5.2. MICROMORFOLOGIE	82
6. ASSESSMENT CONSERVATIE.....	83
7. ONDERZOEKSVRAGEN.....	84
8. BESLUIT	87
9. BIBLIOGRAFIE	89
9.1. LITERATUUR	89
9.2. INTERNETBRONNEN	89
10. BIJLAGEN	91

1. INLEIDING

De Jan Vlemincktoeren is beschermd als monument bij Ministerieel Besluit 16/03/1978 en is zelf gelegen binnen een beschermd cultuurhistorisch landschap (sinds 23/12/1977).

In het kader van de geplande herwaardering van de site Jan-Vlemincktoeren werd in maart 2018 de nodige omgevingsvergunning verkregen. Op basis van deze vergunning werden de werken gestart op 23 september 2019. Teneinde de site te kunnen voorzien van de nodige nutsvoorzieningen werd in december 2019 door het aangestelde adviesbureau Erfgoed en visie bvba een toelating tot deze nutsleidingwerken aangevraagd bij Onroerend Erfgoed. De toelating hiervoor werd bekomen op 24 januari 2020. Voor de werken gekoppeld aan het realiseren van een regenwaterput, septische put, pompput en sturingskast werd alleen de vondstmeldingsplicht opgelegd. Voor de zones waar in functie van afvoerleidingen rond het gebouw en de aanleg van het binnenplein afgegraven werd, was een archeologisch onderzoek noodzakelijk, beperkt tot de verstoringsdiepte van de geplande werken.

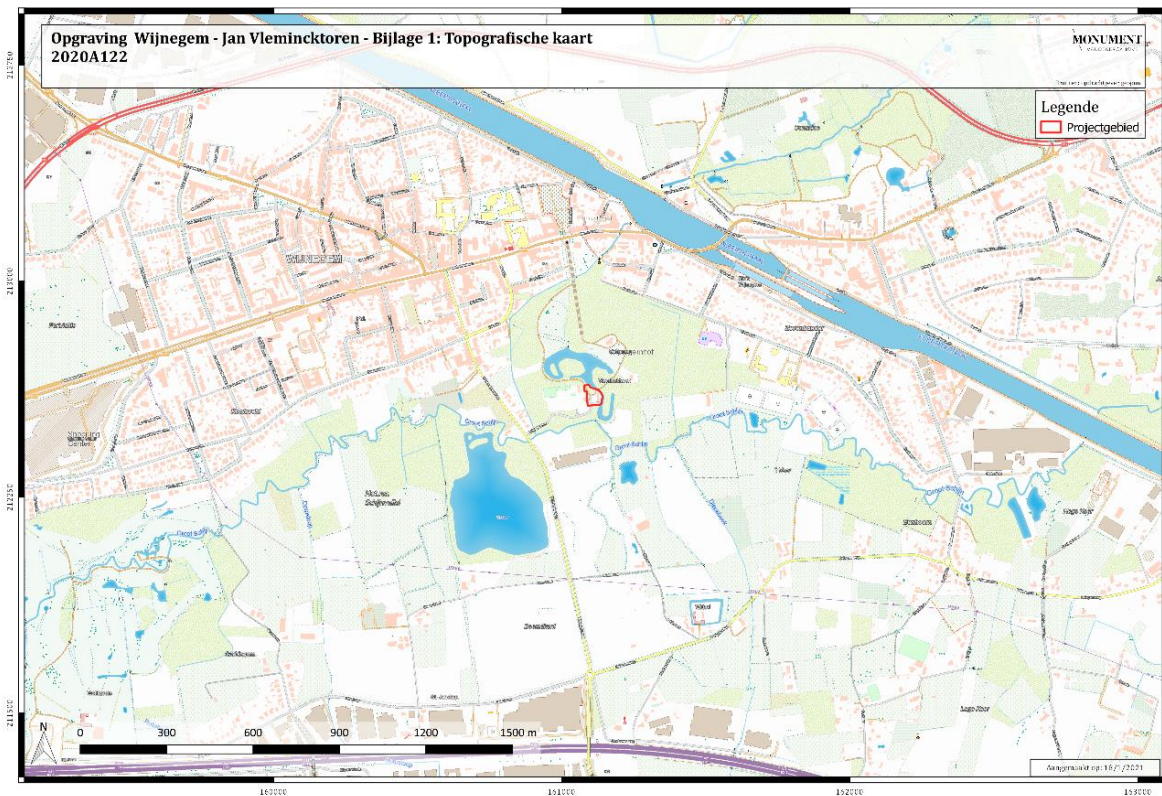
De geplande werken bestaan uit twee fases. De eerste fase bestaat uit de aanleg van een afvoerleiding rond het oostelijke gebouw. De tweede fase bestaat uit het heraanleggen van het binnenplein. De twee fases werden in afzonderlijke eindverslagen gerapporteerd.

Voor de eerste fase, de aanleg van afvoerleidingen rond het oostelijke gebouw, werd tussen 10/12/2020 en 15/12/2020 een archeologische opgraving in de vorm van een werfbegeleiding uitgevoerd op het terrein. Gezien de aard van de werken bleek dit de meest efficiënte methode. De werken bestonden uit het uitgraven van een sleuf langs de zuidelijke en oostelijke gevel van het gebouw van 30cm breed en 40cm tot 63cm diep. Langs de zuidelijke en westelijke gevel van het gebouw werd een tweede sleuf gegraven, 80cm breed en 40cm tot 104cm diep. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bepalingen opgesteld door Onroerend Erfgoed in de Code van Goede Praktijk en de randvoorwaarden voor een opgraving met wetenschappelijke vraagstelling vooropgesteld in de toelatingsaanvraag. Dit onderzoek werd gerapporteerd in eindverslag ID3116¹.

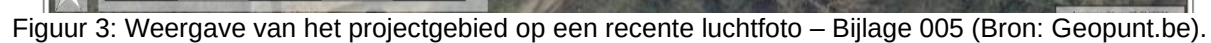
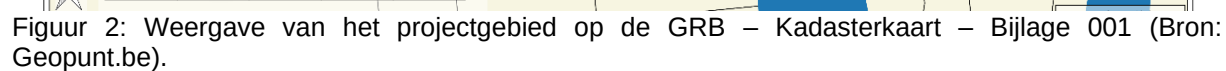
De tweede fase, de heraanleg van het binnenplein, heeft plaatsgevonden van 24 tot 28/06/2021. De werken bestonden uit het vlakdekkend verdiepen van ca. 25-30cm onder het maaiveld over het gehele binnenplein onder begeleiding van de archeoloog en het registreren van eventuele archeologische sporen. Ook dit onderzoek werd uitgevoerd volgens de bepalingen opgesteld door Onroerend Erfgoed in de Code van Goede Praktijk en de randvoorwaarden voor een opgraving met wetenschappelijke vraagstelling vooropgesteld in de toelatingsaanvraag. Onderhavig rapport betreft het eindverslag dit onderzoek.

¹ Van Rensbergen J. 2024.

In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten. Het geheel wordt verduidelijkt met kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen en uitgevoerde natuurwetenschappelijk onderzoek opgenomen.

Figuur 1 Het projectgebied weergegeven op de topografische kaart (bron: Van Rensbergen 2020).

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Historische en archeologische voorkennis²

Historische voorkennis

De huidige Jan Vlemincktoeren, een duiventoren, en het aangrenzende koetshuis of remise zijn overblijfselen van de oostelijke vleugel van het neerhofcomplex van het kasteel Wijnegemhof uit de 16de eeuw, afgebroken in 1856. In 1935 werd een landhuis in de plaats opgericht.

De voorloper van het Wijnegemhof was het Hof Ter Borch. De eerste vermelding hiervan dateert uit omstreeks 1407. Het omvatte een huis met boomgaard, weiden en akkers en was gunstig gelegen aan een aftakking van de Zwanebeek met het Groot Schijn.

De heerlijkheid van Wijnegem was in de eerste helft van de 14de eeuw in bezit van de familie Sterckx. Rond 1525 kocht Jan Vleminck de Oude het domein en liet er enkele jaren later een omwald waterkasteel in Spaanse stijl bouwen, het Wijnegemhof. Naast het kasteel waren er een aantal voorgebouwen rond een binnenplein. De toegangspoort kreeg een achthoekige duiventoren, de huidige Jan Vlemincktoeren. Het kasteel zelf lag een ca. 25m ten zuiden van het huidige binnenplein en koetshuis en werd in 1968 blootgelegd tijdens een opgraving en in 2008 tijdens een werfcontrole. Men vond bakstenen funderingsmuren van de noordwestelijke hoek van dit kasteel.

Het hof wisselt een aantal malen van eigenaar tot in 1856 het kasteel afgebroken werd. Enkel het koetshuis, stallingen en de duiventoren bleven staan. In de plaats bouwde men een *hof van plaisantie*. Het omliggend park werd heraangelegd in Engelse stijl vanaf 1854, restant hiervan is de centrale vijver en enkele parkbomen.

In 1935 liet Roger Mols het *hof van plaisantie* afbreken en vervangen door een landhuis. De familie Mols was eigenaar van het domein tot 1970, toen de staat het opkocht. In 1977 komt het in handen van het Ministerie van Financiën dat het in 2001 aan de gemeente Wijnegem verkoopt.

Archeologische voorkennis

Tijdens de periode 1967-1968 zou de Heemkundige Kring “Jan Vleminck” opgravingen hebben uitgevoerd. Hiervan zijn nog een handgetekend plan en handgeschreven nota's overgebleven.

² Vynckier G. 2020 en Debruyne S. 2008.

In 2008 werd bij de aanleg van een nieuwe toegangsweg een toevalsvondst gemeld tijdens een werfcontrole van het toenmalige VIOE.³ Op zo'n 25m ten zuiden, zuidwesten van de Jan Vlemincktoeren en 25m ten noorden van het Groot Schijn stootte men op oude muurresten (zie Figuur 4, bijlage 6). Het bleek te gaan om bakstenen keldermuren van het hoofdgebouw van het Kasteel ter Borch die reeds door de hiervoor gemelde opgraving in 1967 of 1968 blootgelegd werden. De muurresten bestonden uit bakstenen van 18x8x4cm, gemetseld met gele zavelmortel. Bij de westelijke buitenmuur en de buitenkant van de noordelijke buitenmuur werden wel kortere bakstenen gebruikt (15-16cm lang). Ten noorden van de zuidwestelijke hoek was in de buitenzijde van de bakstenen muur geschuinde natuursteen verwerkt. Pleister aanwezig aan de binnenkant van enkele muren wijst op het bestaan van een kelder. Men vond een keldervloer van rode en grijze plavuizen (van 12x12cm en 14x14cm) en grijze langwerpige tegels (van 16x7cm). Ook twee stortkokers aan de westelijke buitenmuur werden aangetroffen. Men vond hierbij enkel de noordwestelijke hoek, maar met een klein kijkvenster trof men ook de zuidwestelijke hoek aan. Naar schatting was het vierkante hoofdgebouw van het kasteel 22m breed in noordzuidelijke richting en 24 meter in oostwestelijke richting.

Op 27/1/2020 werd een toevalsvondst gemeld bij Onroerend Erfgoed (ID 3349).⁴ Tijdens werken aan het gebouw ten zuiden van de Jan Vlemincktoeren werden enkele bakstenen constructies aangetroffen (zie Figuur 5, bijlage 7). Bakstenen constructies binnenin het gebouw wijzen op een voormalige binnenindeling en de aanwezigheid van een afwateringskanaal dat via de oostelijke buitenmuur naar een eveneens aangetroffen citerne liep. Vondstmateriaal lijkt deze fase te dateren tot het einde van de 19de eeuw.

Twee verdere objecten uit de CAI bronlaag zijn te vinden op het domein (zie Figuur 6). Het betreft CAI-ID 150438⁵ en 105401⁶.

ID150438 beschrijft de resultaten van een archeologische veldkartering gedaan in 2009 binnen het gebied. Men vond aardewerk daterende uit de volle middeleeuwen en een zwaard uit de 17^e – 18^e eeuw.

ID105401 beschrijft het monumentaal relict als archeologisch element en vat de verscheidene vondsten en onderzoeken samen. Te vermelden is dat men tijdens de opgravingen in 1967-1968 aan het Kasteel ter Borch aardewerk heeft gevonden van de late

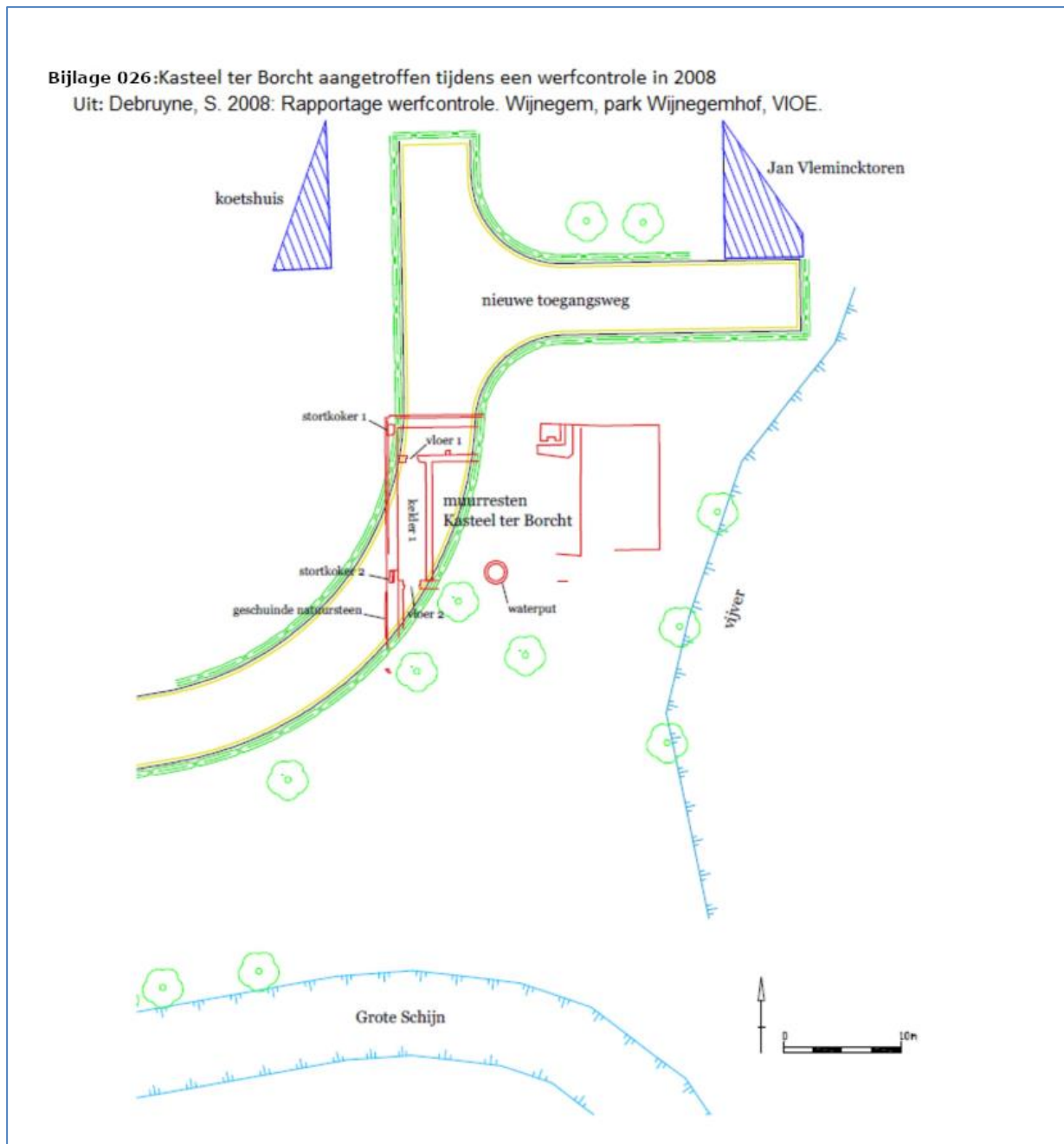
³ Debruyne S. 2008

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wijnegemhof 2 [online]
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/226594> (Geraadpleegd op 19-01-2021)
Vynckier G. 2020

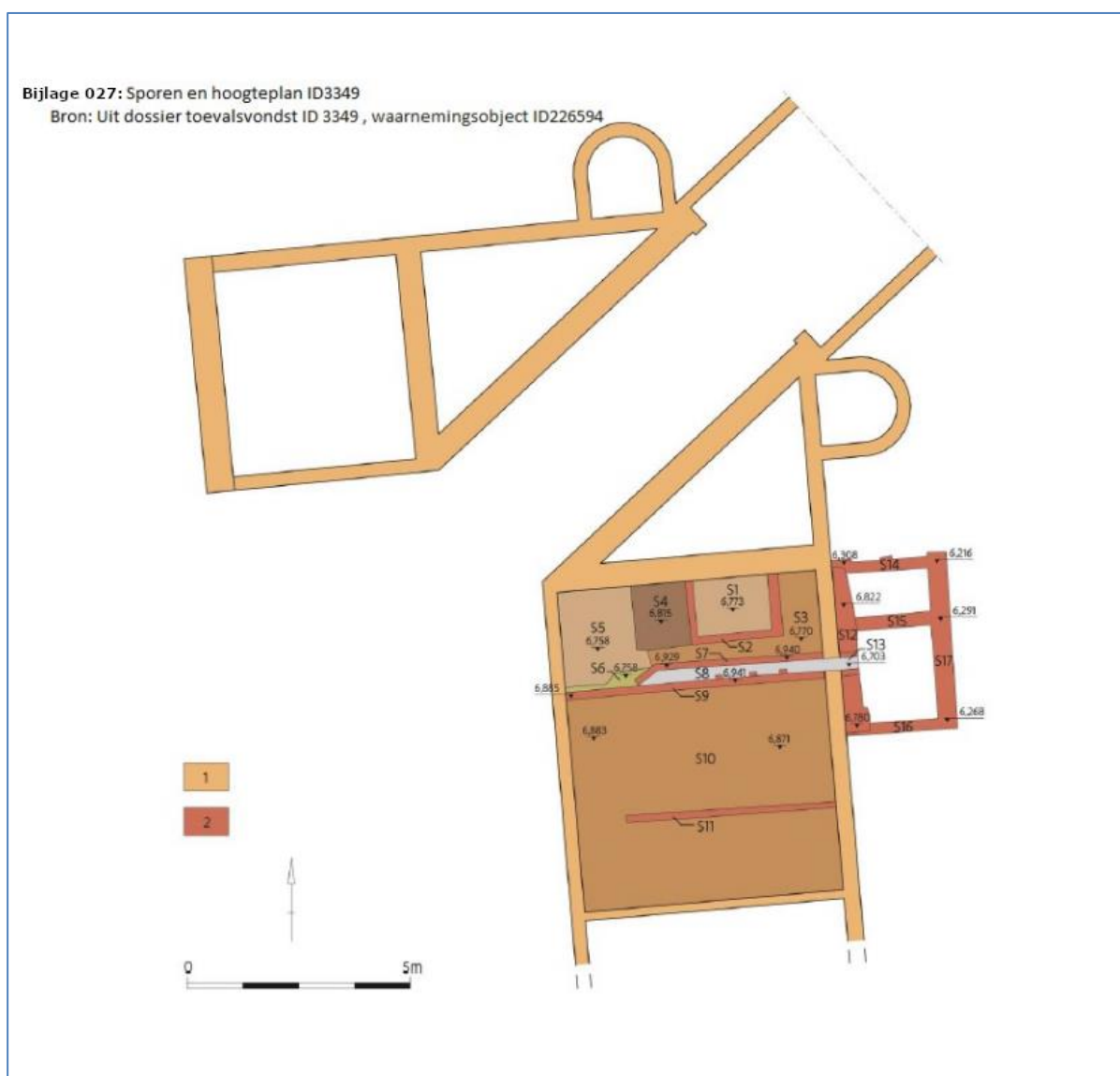
⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Jan Vlemincktoeren 2 [online]
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150438> (Geraadpleegd op 19-01-2021)

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wijnegemhof (WG 28) [online]
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105401> (Geraadpleegd op 19-01-2021)

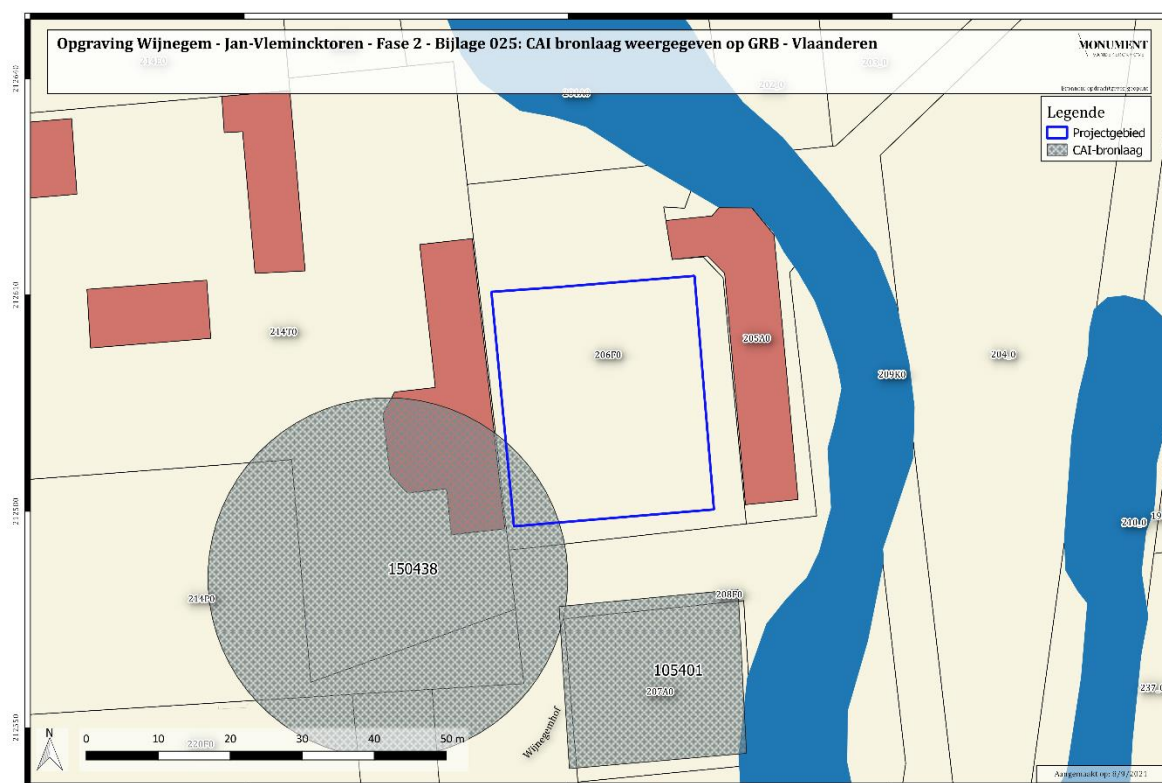
middeleeuwen tot nieuwe tijd (rood oxiderend aardewerk met slibversiering, Langerwehsteengoed, Westerwaldsteengoed, laat oxiderend gebakken wit aardewerk).

Figuur 4: Ingemeten plan van de muurresten aangetroffen tijdens de werfcontrole door het VIOE in 2008 – Bijlage 026 (Bron: Debruyne 2008).

Figuur 5: Sporen en hoogteplan van toevalsvondst ID3349; aangeduid 1: huidige muren en funderingen, 2: aangetroffen funderingen – Bijlage 028 (Bron: Vynckier G. 2020).

Figuur 6: Weergave van de CAI-bronlaag op het GRB, met aanduiding van het projectgebied – Bijlage 025 (Bron: geopunt.be).

2.2. Beschrijving van de onderzoeksopdracht

Het archeologisch bodemarchief zal door de geplande bodemingrepen voor de heraanleg van de binnenkoer onherroepelijk vernield worden binnen het geplande gabariet. De binnenkoer bevindt zich in een zone met een hoge archeologische verwachting.

2.2.1. Vraagstelling

Een archeologische opgraving heeft tot doel de informatie uit het bodemarchief in de vorm van een archeologisch ensemble te behouden en te ontsluiten door archeologische sites, sporen en artefacten vrij te leggen en te onderzoeken. Het doel van het onderzoek is om de geplande sleuven voor de aanleg van afwateringsbuizen ten westen en oosten van de oostvleugel volledig archeologisch op te graven conform de Code van Goede Praktijk. Op volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen zal getracht worden een antwoord te formuleren:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke is hun aard? (begraafingen, muren, vloerniveau's ...) en datering?
- Welke is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
- Zijn er indicaties voor vroegere bouwfases binnen het voorhof van de site Ter Borch?
- Zijn er sporen die er kunnen op wijzen dat het-16de eeuwse luthof Ter Borch gebouwd is op een oudere site (eventueel versterkte hoeve, ouder kasteel)?
- In welke mate dragen de aangetroffen archeologische sporen bij tot een beter ruimtelijk en chronologisch inzicht van de kasteelsite Ter Borch?
- Normaal wordt het voorhof van een kasteelsite door een gracht afgescheiden van het opperhof. De grootste kans op het eventueel aantreffen van de aanzet van deze gracht situeert zich ter hoogte van de geplande putten. De zones van de putten zitten echter niet vervat in het archeologisch traject. De leidingen er naartoe wel. In welke mate werden hier sporen van een gracht aangetroffen? Zoja, welke is de vastgestelde diepte van de gracht? Zijn er faseringen aanwezig binnen deze gracht en zoja, kunnen deze gedateerd worden? Welke is de begrenzing van de gracht? Hoe zag het landschap er toen uit?

2.2.2. Randvoorwaarden

Zoals beschreven in de toelatingsaanvraag voor wetenschappelijke vraagstelling, wordt er direct overgegaan tot een opgraving van de binnenkoer, tot op verstoringsdiepte, om de vooropgestelde vraagstellingen te kunnen beantwoorden. De opgraving wordt uitgevoerd volgens de bepalingen geformuleerd in de Code van Goede Praktijk (generieke bepalingen voor opgravingen alsook de bijkomende bepalingen voor sites met een complexe verticale stratigrafie).

In eerste instantie dient over het gehele binnenplein de bestaande kasseiverharding verwijderd te worden in functie van recuperatie voor de heraanleg van het plein. Een 5-tal cm grond bedekte deze kasseien (zie

Figuur 7, Figuur 8).⁷ Vervolgens wordt er op het binnenplein tot 25cm – 30cm onder het huidig maaiveld machinaal vlakdekkend verdiept onder begeleiding van de archeoloog. Na aanleg wordt dit vlak opgekuist en waar relevant archeologisch geregistreerd conform de Code van Goede Praktijk. Wanneer een archeologisch niveau aangetroffen wordt boven de geplande verstoringsdiepte, dient dit eerst geregistreerd te worden vooraleer aangevangen kan worden met verdere verdieping. Eventuele archeologische sporen kunnen in diepte geregistreerd worden. Lokaal kunnen dus coupes gezet worden die dieper gaan dan de voorziene 25-30cm.

Aangezien de kans bestaat dat er onder het verstoringsniveau nog archeologische sporen/lagen aanwezig zijn wordt in de mogelijkheid voorzien om, daar waar het nodig wordt geacht, ca. 10cm dieper uit te graven zodat kan worden voorzien in een geotextiel met daarop een 10cm dik zandbed teneinde de nog aanwezige archeologische sporen te beschermen en behoud *in situ* te garanderen. Daar waar men op de maximale verstoringsdiepte duidelijk reeds in de moederbodem zit of op of in een puinpakket, is het natuurlijk, alvast niet voor de archeologie, nodig om nog een geotextiel en zandbed te voorzien.

Aansluitend op de archeologische registratie kan het binnenplein vrijgegeven worden voor de verdere werken.

Hoewel niet verwacht wordt dat inhumaties aangetroffen zullen worden binnen het projectgebied, dient een fysisch antropoloog op afroep beschikbaar te zijn tijdens het veldwerk. Sporen met menselijke resten worden geregistreerd volgens de bijkomende bepalingen beschreven in de Code van Goede Praktijk (zie hoofdstuk 15.8).

Daarnaast dient een conservator op afroep beschikbaar te zijn indien de aangetroffen vondsten hierom vragen.

Volgens de Code Van Goede Praktijk is staalname voor natuurwetenschappelijk onderzoek nodig als bij het onderzoek van een spoor concentraties van plantaardige, dierlijke of menselijke resten met kleine dimensies opgemerkt worden en als de kans reëel is dat er zich in het spoor microscopische organische resten bevinden. De beslissing om al dan niet stalen te nemen, gebeurt in functie van de onderzoeksvragen en –doelstellingen van de opgraving, maar ook in functie van de mogelijke aanwezigheid van natuurwetenschappelijk materiaal. Deze laatste zorgt ervoor dat onderzoeksresultaten kunnen verworven worden die buiten de op voorhand gestelde vraagstelling van het project vallen.

⁷ Beschrijving door opdrachtgever.

Er wordt rekening gehouden met onderzoeken zoals C14, dendro, micromorfologie en macro- en pollenonderzoek, die eventueel kunnen aangevuld worden indien de context er zich toe leent en dit van belang is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk.

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd kunnen beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium aan de hand waarvan de erkende archeoloog zal bepalen of het onderzoeksdoel succesvol bereikt is.

2.2.3. Geplande werken

De werken voorzien in de heraanleg van het binnenplein van het voorhof van het voormalige Wijnegemhof (zie Figuur 9, Figuur 10 en Figuur 11 voor resp. het plan van de nutsleidingen, de legende hiervan en het voorontwerp voor het binnenplein en de Vlemincktoren). Centraal komt een cirkelvormig grasplein met een oppervlak van ca. 380m², concaaf aangelegd in functie van watercaptatie. Het binnenplein rondom deze cirkelvormige groenzone wordt verhard met Franse dolomiet. Ter afboording tussen de groenzone en de dolomiet verharding wordt een roestvrije kantopsluiting in Cortenstaal gepland die tot 3cm hoog zal uitsteken. Een U-vormige zuiverheidsboord rondom het met dolomiet verharde binnenplein zal gerealiseerd worden met de op het vlak gerecupereerde Balegemse kasseien. Deze zal 60-80cm breed aangelegd worden, afhankelijk van hoeveel m² hiervan werd gerecupereerd. Aan de zone rondom een nieuwe ijzeren toegangspoort zal ook een kasseivlak aangelegd worden.

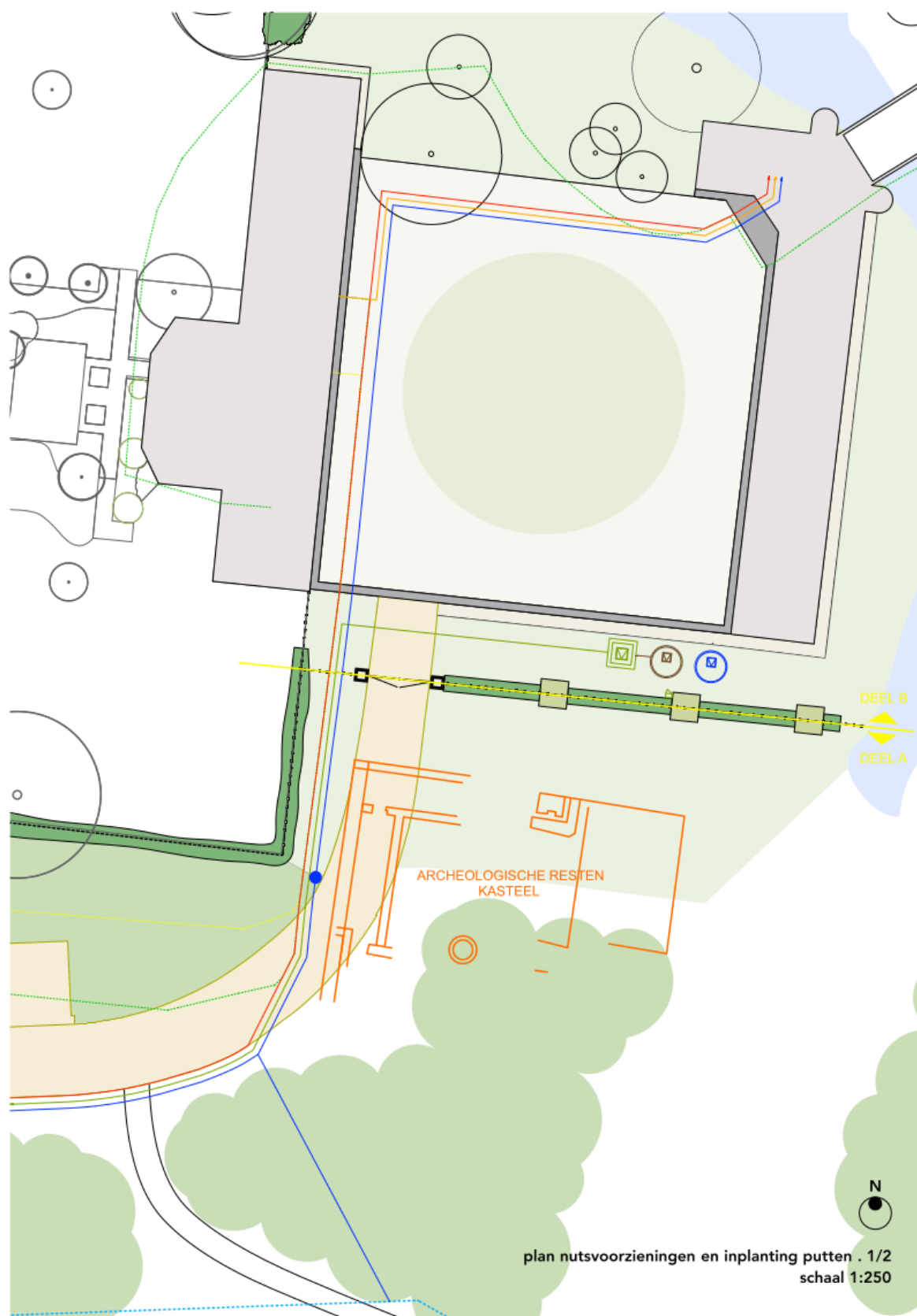
Het binnenplein dient afgesloten te worden met een nieuw hekwerk. Hierlangs wordt een groenstrook aangelegd van haagbeuk in blokvorm.

Figuur 7: Zicht op de Bailegemse kasseien die het binnenplein bedekten (© MVDK).

Figuur 8 Zicht op de verzamelde kasseien na verwijdering van het vlak (© MVDK).

Figuur 9: Plan nutsvoorzieningen en inplanting putten - Bijlage 028 (Bron: Initiatiefnemer).

BESTAANDE LEIDINGEN OP DE SITE

- Elektriciteit
- Telecommunicatie
- Drinkwater

NIEUWE LEIDINGEN OP DE SITE

Afmetingen te graven sleuf:

- DEEL A: 80 cm breed x 130 cm diep
- DEEL B: 80 cm breed x 110 cm diep (ca. 79,2 m³)

- Elektriciteit en wachtbuis glasvezel:
 - diameter: 5 cm
 - diepte: 60 à 70 cm dekking over het volledige tracé
- Drinkwater:
 - diameter:
 - DEEL A: 300 mm, 150 mm (aftakking - hydrant), 80 mm (hydrant - grens deel B)
 - DEEL B: 160 mm
 - diepte:
 - DEEL A: 100 cm dekking
 - DEEL B: 80 cm dekking
- Bovengrondse hydrant (BH80)
- Riolering:
 - diameter: 75 mm HDPE PN16 (persleiding)
 - diepte: 60 à 70 cm dekking over het volledige tracé
- Telecommunicatie

NIEUWE PUTTEN OP DE SITE

- Regenwaterput (10.000 l):
 - diameter en hoogte: 250 cm
 - afmetingen te graven put: ca. 300 cm breed en lang x 300 cm diep (ca. 27 m³)
- Septische put (10.000 l):
 - diameter en hoogte: 250 cm
 - afmetingen te graven put: ca. 300 cm breed en lang x 350 cm diep (ca. 31,5 m³)
- Pompput en sturingskast:
 - breedte en lengte: 150 cm
 - diepte: in functie van diepte inkomende buis vanuit septische put
 - afmetingen te graven put: ca. 250 cm breed en lang (ca. 6,25 m²) x nader te bepalen diepte
 - sturingskast: 50 cm breed x 32 cm diep x 100 cm hoog (max. 4 m van pompput)

Figuur 10: Legende plan nutsvoorzieningen en inplanting putten - Bijlage 028 (Bron: Initiatiefnemer).

Figuur 11: Plan voorontwerp centraal binnenplein en Vlemincktoren – Bijlage 028 (Bron: initiatiefnemer).

2.3. Werkwijze en opgravingsstrategie

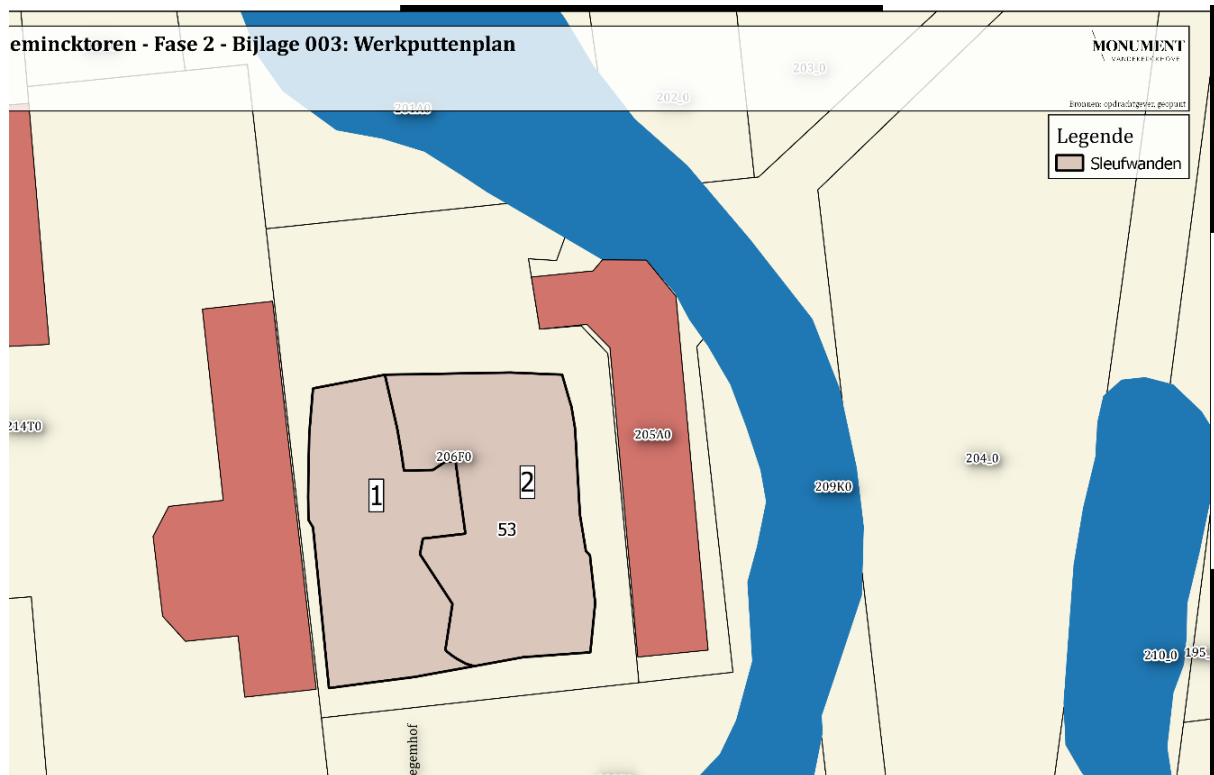
2.3.1. Beschrijving en motivering onderzoeksstrategie

Vooraleer het verdiepen kon gebeuren diende de kasseiverharding over het binnenplein verwijderd te worden, zoals hierboven eerder vermeld. Vervolgens werden deze kasseien gerecupereerd omwille van de geplande heraanleg van het neerhof of binnenplein (zie Figuur 7, Figuur 8).

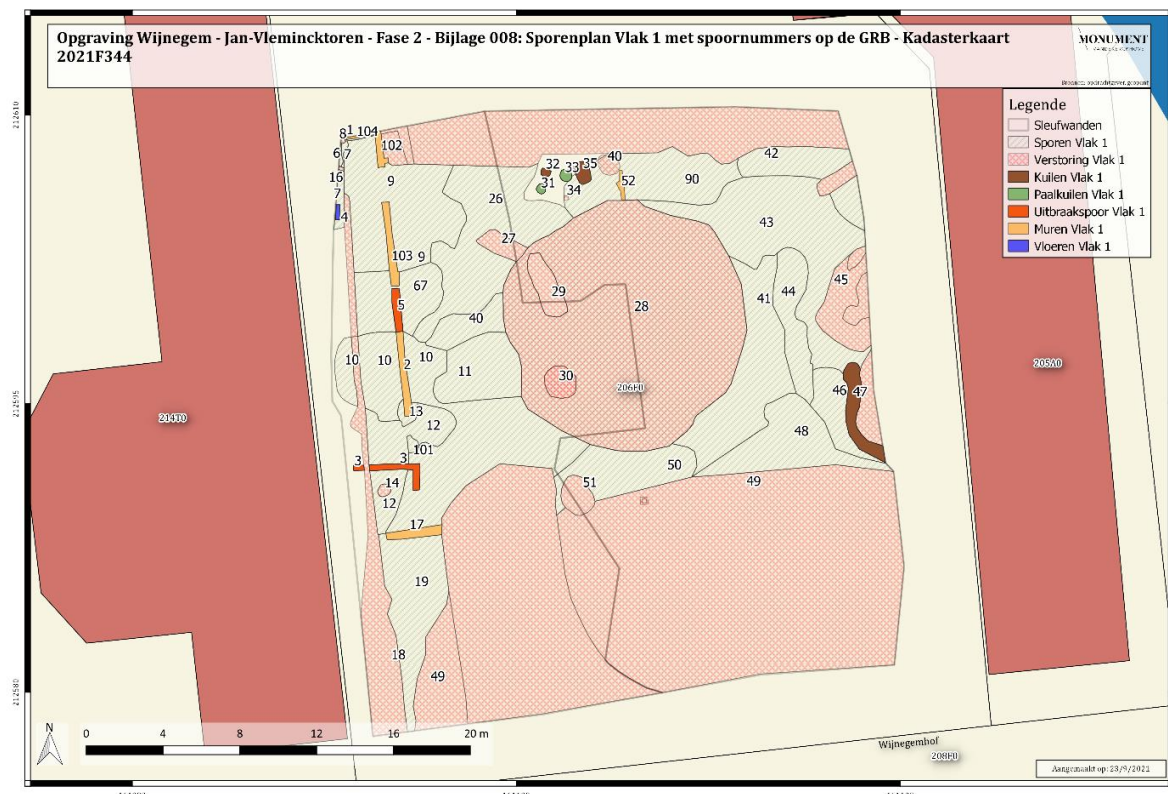
Gepland voor deze opgraving was het vlakdekkend verdiepen tot één vlak over het gehele onderzoeksgebied. In functie van de werkzaamheden en de toegankelijkheid van de werf bleek het nodig te werken in twee werkputten. Werkput 1 betreft een deel aan de westkant van het binnenplein, tegen het gebouw in gebruik als kantoor van Avantgarden en een gedeelte centraal op het binnenplein waar de groenzone gepland wordt. Dit deel werd afgegraven op 24/6/2021. Na de registratie van archeologische sporen werd het vlak op de werkput opgehoogd met een veiligheidsbuffer om doorgang op de werf en aan het gebouw van Avantgarden mogelijk te maken zonder het archeologisch vlak te schaden. Hierna werd Werkput 2 gegraven. Werkput 2 bevat het oostelijke deel van het plein, langs de Sint-Jan Vlemincktoeren en de remise. Hier werd gegraven op 25 en 28/6/2021.

Na de aanleg van de werkputten tot het beoogde verstoringsniveau werd het vlak opgekuist en alle archeologisch relevante sporen geregistreerd. Verscheidene sporen en lagen werden handmatig of machinaal gecoupeerd teneinde de bodemtoestand en de sporen te bestuderen. De totale onderzochte oppervlakte bedraagt ca. 773m² in totaal.

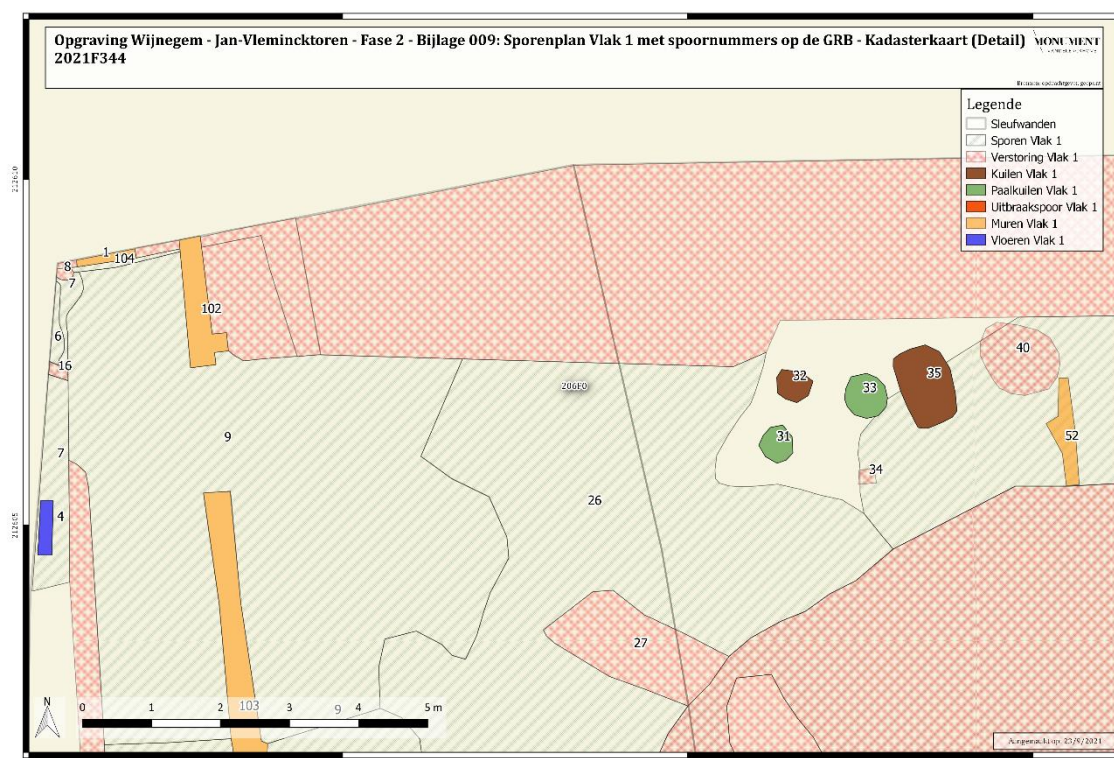
De werkputten, sporen, profielen, hoogtes en coupes kunnen geraadpleegd worden op Figuur 12 t.e.m. Figuur 17, bijlagen 003 en 008 – 11. Overzichtsfoto's met aanduiding van bodemsporen en spoornummers zijn te raadplegen op Figuur 23 t.e.m. Figuur 29.

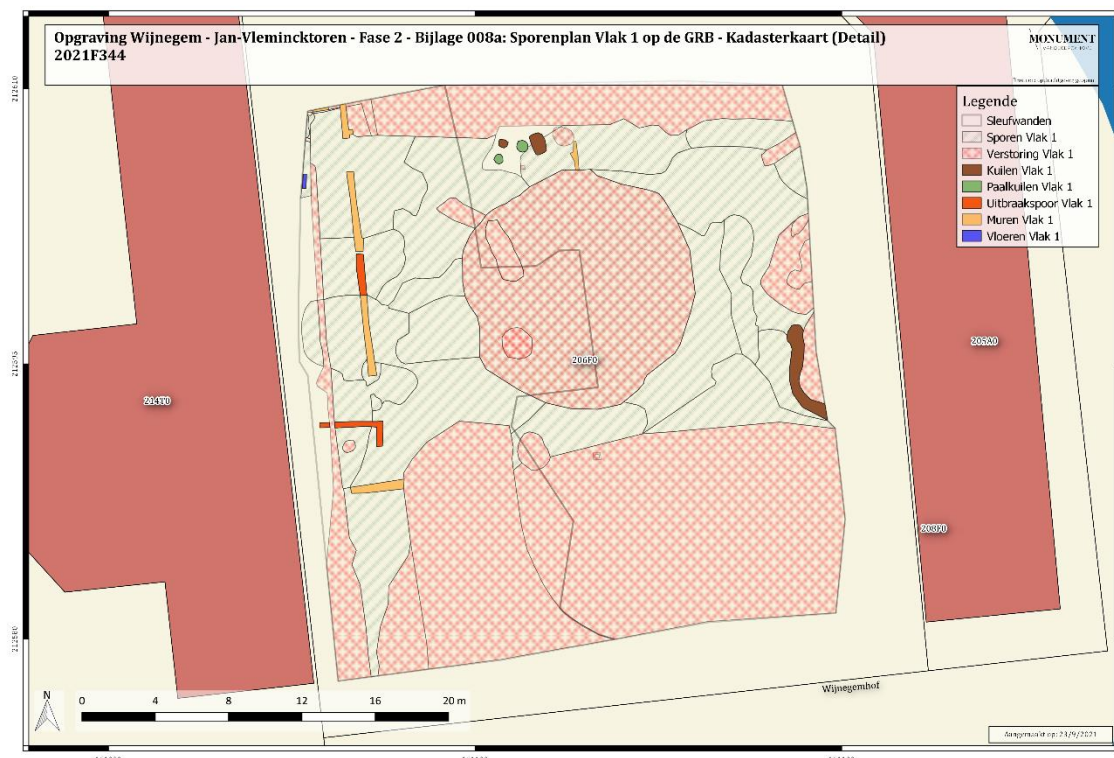
Figuur 12: Weergave van het Werkputtenplan op de GRB – Vlaanderen – Bijlage 003 (Bron: Geopunt.be).

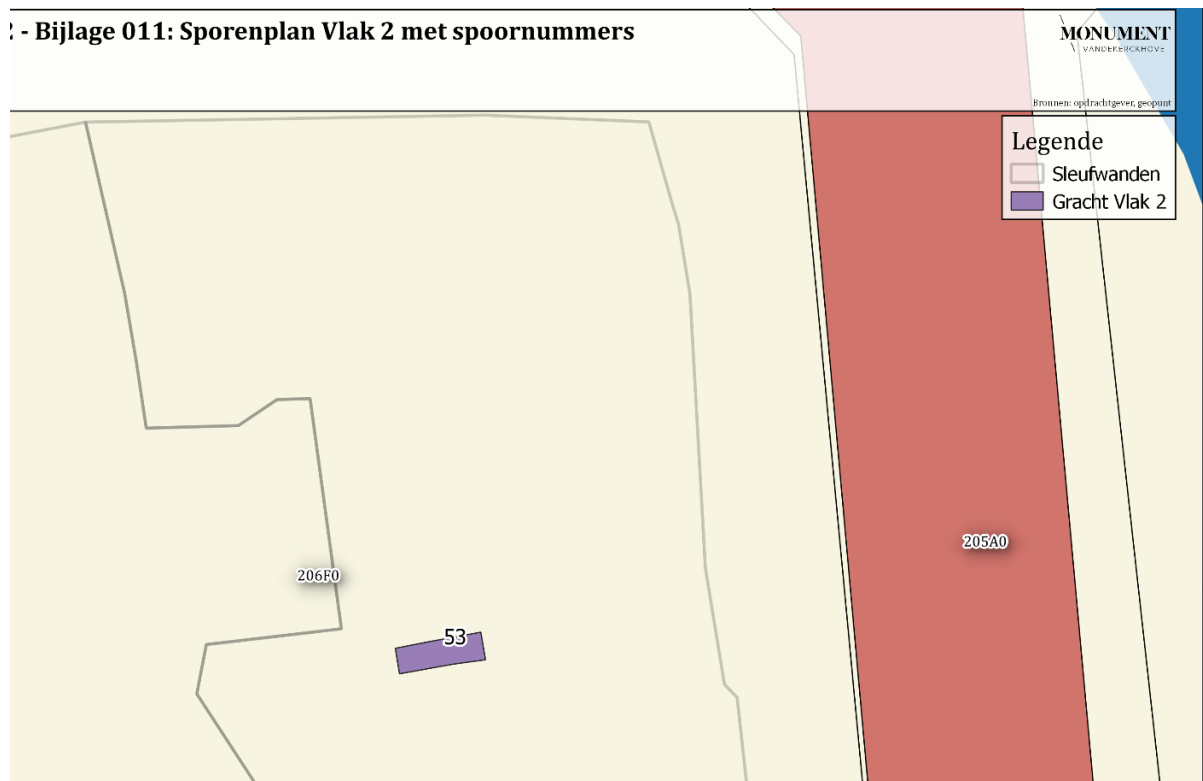
Figuur 13: Weergave van het Sporenplan Vlak 1 met spoornummers op de GRB - Vlaanderen - Bijlage 008 (Bron: Geopunt.be).

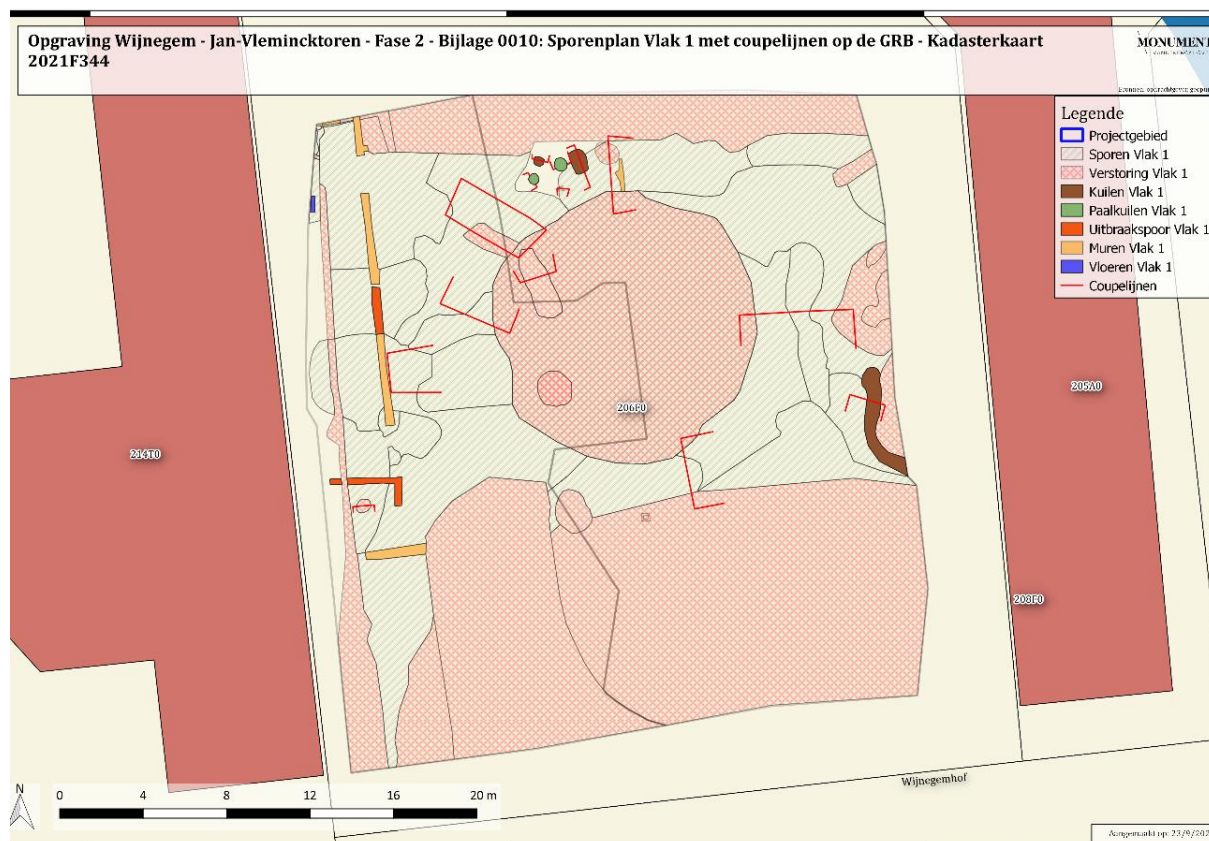
Figuur 14: Detailweergave van het Sporenplan Vlak 1 met spoornummers – Bijlage 009 (Bron: Geopunt.be)

Figuur 15: Sporenplan Vlak 1 zonder spoornummers op de GRB – Vlaanderen - Bijlage 08a (Bron: Geopunt.be).

Figuur 16: Weergave van het Sporenplan Vlak 2 met spoornummers op de GRB - Vlaanderen - Bijlage 010 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 17: Weergave van Sporenplan Vlak 1 met aanduiding van coupelijnen - Bijlage 010a (Bron: Geopunt.be)

2.3.2. Organisatie van de opgraving

Het terreinwerk werd uitgevoerd door veldwerkleider Jasper Van Rensbergen en assistent-archeoloog Werner Wyna. Het veldwerk vond plaats van 24 tot en met 28 juni 2021. Aansluitend op de uitvoering van het veldwerk kon het binnenplein vrijgegeven worden voor de geplande heraanleg.

2.3.3. Gebruikt materiaal

Voor het afgraven van de sleuven werd gebruik gemaakt van een kleine rupskraan met een platte graafbak van 50cm breed. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschaafd of opgekuisd, gefotografeerd en beschreven. Op het fotobord werd de code **WIJA21 2021F344** gebruikt.

Teneinde een goed inzicht te krijgen in de bodemopbouw en relatie tussen de aangetroffen sporen werden in Werkput 1 vier, en in Werkput 2 vijf profielen schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. De foto's werden genomen met een Nikon van het type Coolpix waterproof 18m/59ft Shockproof 2m 6.6ft met optical zoom 4.3-21.5mm 1:2.8. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Het digitaal inmeten van de sporen en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW) werd gedaan door middel van een hoogtemeter en GPS.

2.3.4. Motivering eventueel afwijkende methodiek

Er vonden geen afwijkingen ten aanzien van de randvoorwaarden of de Code van de Goede Praktijk plaats.

2.3.5. Inbreng specialisten

Voor de interpretatie van het referentieprofiel werd beroep gedaan op de bodemkennis van aardkundige Pierre Legrand.

2.3.6. Algemene wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

3. BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN

3.1. Stratigrafie

Het onderzoeksgebied is gelegen in Wijnegem, provincie Antwerpen. Het bevindt zich in het Schelde- en Schijnbekken gelegen in de alluviale vlakte van het Grote Schijn die 60m ten zuiden van het projectgebied vloeit.

Het projectgebied behoort volgens de Tertair Geologische kaart tot de Formatie van Lillo (zie Figuur 18, bijlage 004). Deze formatie bestaat uit vnl. marien schelpenhoudend, groen tot grijsbruin en fijn, weinig glauconiethoudend zand. Deze formatie valt te dateren tot het Plioceen. Dit Tertiair pakket kan tot 25m dik zijn, en bevat meer schelpen en is kleiiger aan de basis dan aan de top.

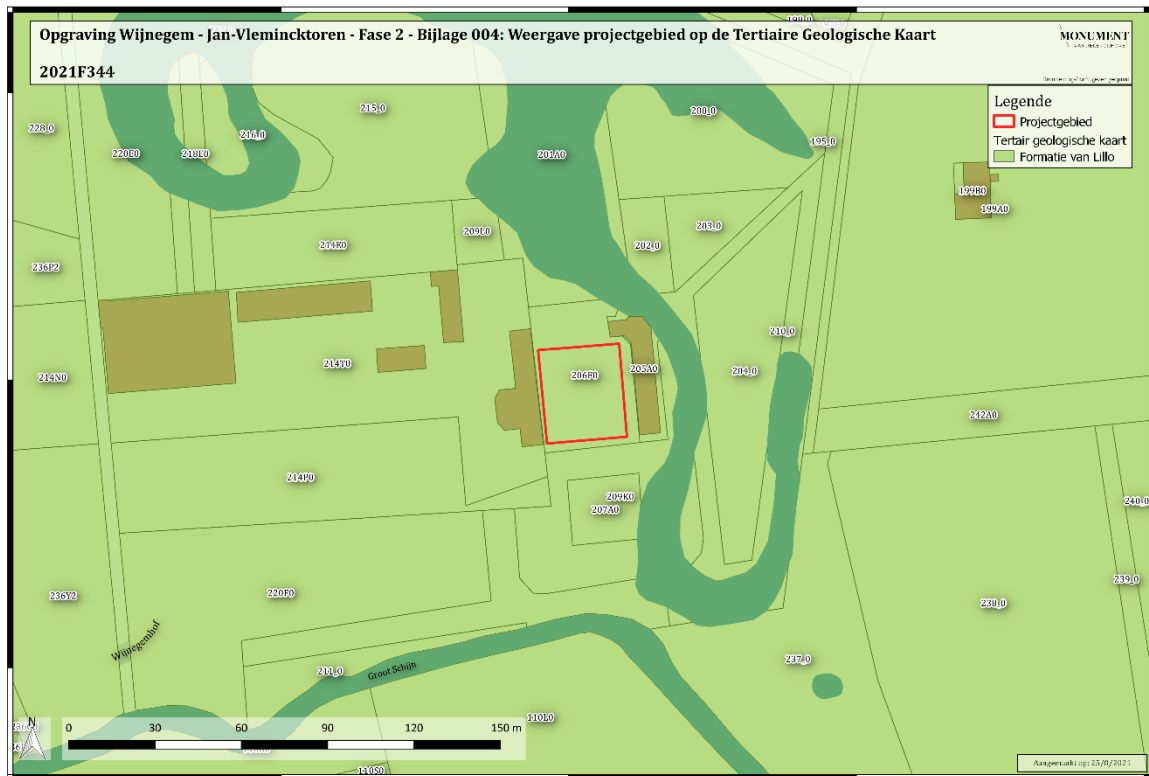
Volgens de Quartair Geologische kaart kan de bodem toegekend worden aan bodemtype 1, al wordt ook type 1a vlak ten zuiden van het projectgebied gekarteerd (zie Figuur 19, bijlage 005).

Bodemtype 1 geeft weer dat er Eolische afzettingen van het Weichseliaan, mogelijk vroeg-Holoceen te vinden zijn, code **ELPw**. In het noorden en centraal in Vlaanderen bestaan deze afzettingen uit zand tot zandleem. Hellingsafzettingen van het Quartair, code **HQ**, kunnen deze eolische afzettingen vervangen of aanvullen.

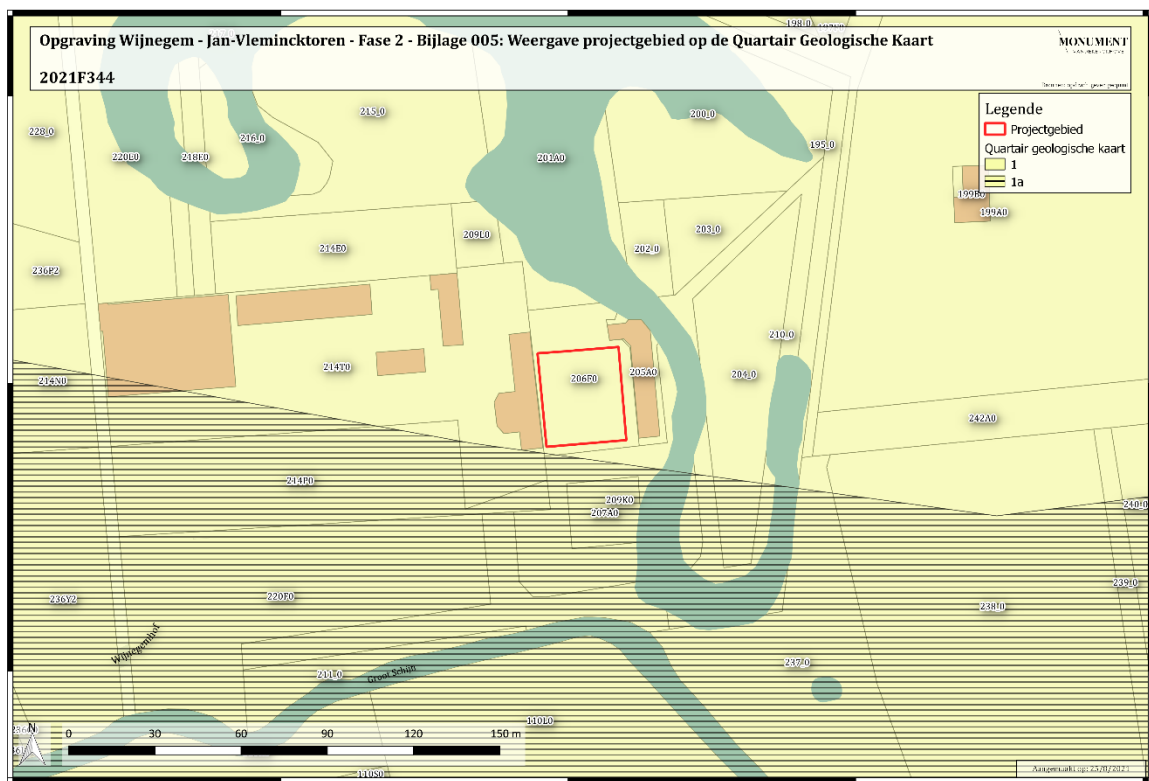
Bodemtype 1a geeft weer dat bovenop de Quartaire sequentie van type 1 ook nog fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal gevonden kunnen worden.

De bodemkaart geeft voor het plangebied **OT** weer (zie Figuur 20, bijlage 006). Dit duidt erop dat het plangebied gelegen is binnen een niet gekarteerde zone van potentieel sterk vergraven grond. Vlak ten oosten van het projectgebied wordt een vochtige antropogene zandbodem **Zcm** weergegeven; ten oosten en ten zuiden een natte zandleembodem **vPfp**.

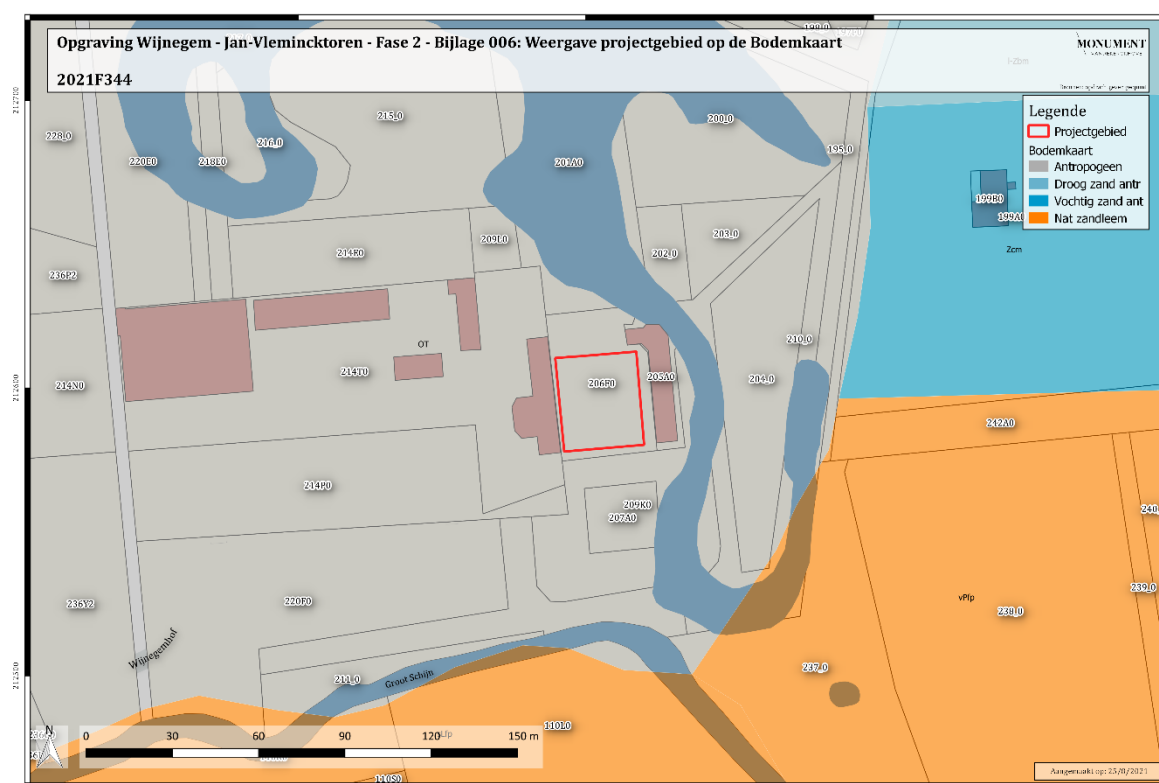
Een **Zcm** bodem is een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont. **vPfp** wijst op een zeer natte lichte zandleembodem zonder profiel met veen op geringe diepte.

Figuur 18: Weergave van het projectgebied op de Tertiair Geologische Kaart – Bijlage 004 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 19: Weergave van het projectgebied op de Quartair Geologische Kaart – Bijlage 005 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 20: Weergave van het projectgebied op de Bodemkaart – Bijlage 006 (Bron: Geopunt.be).

Het vlak werd aangelegd tot op de geplande verstoringsdiepte, oftewel ca. +6.40 - +6.50m TAW. De bodem op het aangelegde vlak betrof bijna volledig antropogene geroerde of opgehoogde gronden. Alleen in een kleine zone centraal aan de noordkant van het projectgebied werd de ongestoorde moederbodem (C-horizont) op het vlak aangetroffen. Het betrof een licht gelige beige zandbodem met oranje bruine oxidatiesporen (zie infra Figuur 23). De C-horizont hier werd aangetroffen op een hoogte van ca. +6.20 - +6.40m TAW.

Zoals eerder reeds aangegeven werden er, om een beter begrip te bekomen van de bodemopbouw en de relatie tussen de aangetroffen sporen, in Werkput 1 vier profielen geregistreerd (profielen 1, 3, 5 en deels 8), en in Werkput 2 zes profielen (profielen 2, 4, 6, 7, 9 en deels 8).

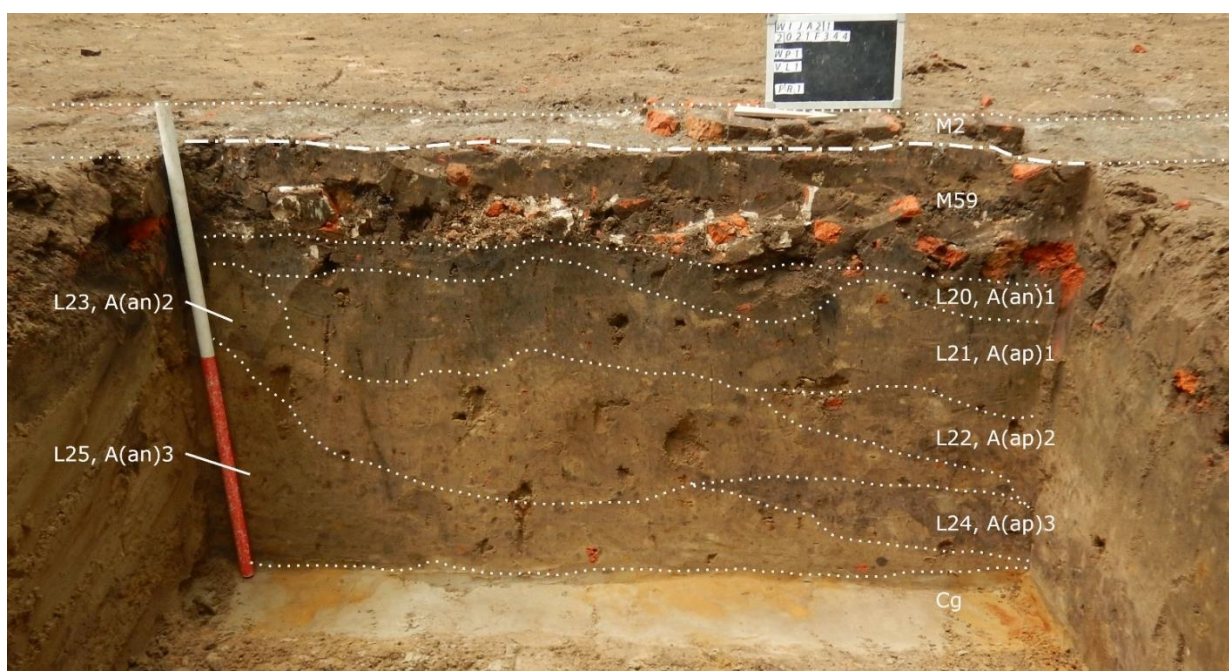
Binnen het onderzoeksgebied werden in alle aangelegde bodemprofielen maar twee bodemhorizonten waargenomen: een antropogene A horizont en de originele moederbodem, C-horizont.

Profiel 1 (referentieprofiel, zie Figuur 21, bijlage 29) werd geregistreerd centraal aan de westkant van het projectgebied. De bovenste 20cm in het bodemprofiel betrof een bakstenen muurfundering met spoornummer 59. Het profiel bevatte de volgende lagen:

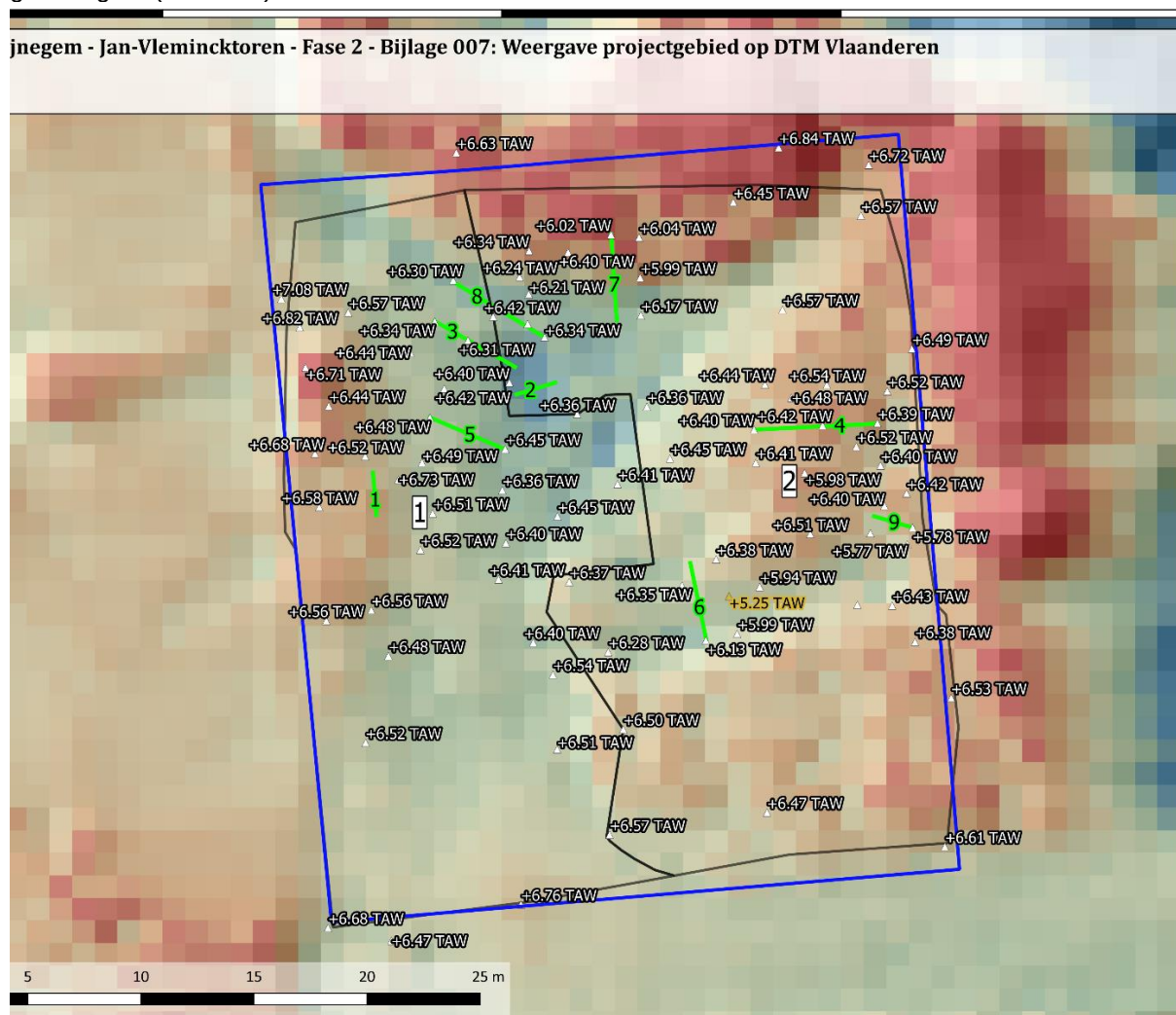
- 0.20 – 0.32m: Een donkergrijs bruine zandlaag, zwartig gevlekt met een weinig baksteenbrokken (**A(an)1**).
- 0.32 – 0.56m: Een bruinig grijze en beige gevlekte geroerde zandlaag met vrij weinig baksteenbrokjes en houtskoolspikkels (**A(ap)1**).
- 0.56 – 0.72m: Een beige, grijs gevlekte zandlaag met vermengd pakket en vrij weinig baksteenbrokjes tot brokken (**A(ap)2**).
- 0.28 – 0.82m: Een grijsig beige zandlaag, met enkele donker grijze vlekjes en vrij weinig baksteenbrokjes (**A(an)2**).
- 0.72 – 0.84m: Een grijze, donkergrijs en gelig beige gevlekte geroerde zandlaag met weinig baksteenspikkels (**A(ap)3**).
- 0.44 – 0.92m: Een grijsig beige zandlaag, een weinig donker grijs gevlekt (**A(an)3**).
- 0.92 – 1.00m: Een licht gelig beige, oranje geel gevlekte zandbodem C-horizont met oxidatiesporen (**Cg**).

De bovenzijde van de C-horizont werd hier bereikt op een absolute diepte van +5.60m TAW, oftewel ca. 0.60-0.80m dieper dan de op het vlak aangetroffen moederbodem zo'n 10m ten noordoosten van het profiel.

Het is bijgevolg duidelijk dat antropogene ophogings- en verstoringsfasen een invloed hebben gehad op de natuurlijke bodem. De C-horizont lijkt hier vermoedelijk te zijn afgetopt. Een gelijkaardig beeld wordt gegeven in alle overige profielen (zie Figuur 52 -Figuur 55, Figuur 57 - Figuur 59, Figuur 61, Figuur 62, Figuur 64). Het is bijgevolg eerder moeilijk de bodem toe te kennen aan een specifiek bodemtype, al komt de zandbodem C-horizont eerder overeen met een **Zcm**-type.

Figuur 21: Zicht op profiel 1, centraal aan de westkant van het projectgebied, met aanduiding van de grondlagen. (© MVDK).

Figuur 22: Plan met hoogtes en profielen weergegeven op de DTM Vlaanderen, met aanduiding van het projectgebied – Bijlage 007 (bron: geopunt.be).

3.2. Beschrijving sporen

3.2.1. Algemeen

Over bijna het gehele projectgebied werden verscheidene ophogings- en verstoringslagen aangetroffen. Behalve deze lagen werden een aantal sporen aangetroffen binnenin het projectgebied.

Langs de westkant van het onderzoeksgebied, tegen de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex werden enkele noord-zuid en oost-west georiënteerde muurresten, uitbraaksporen van muurresten en een deel van een vloer aangetroffen. Hier werd ook een langwerpige recente verstoring vastgesteld die langs de gevel van dit gebouw loopt.

Centraal aan de noordkant van het projectgebied, op een niet-verstoorde zone van het vlak waar de moederbodem zichtbaar was, situeerde zich een cluster van kuilen. Vlak hierbij werd ook een deel van een noord-zuid georiënteerde muur aangetroffen.

Een grote ronde kuil met een diameter van 12m beslaat de gehele centrale zone van het projectgebied. Langs de noordkant en zuidkant van het gebied zijn recent verstoorde zones te vinden, zowel antropogeen verstoord als door bioturbatie.

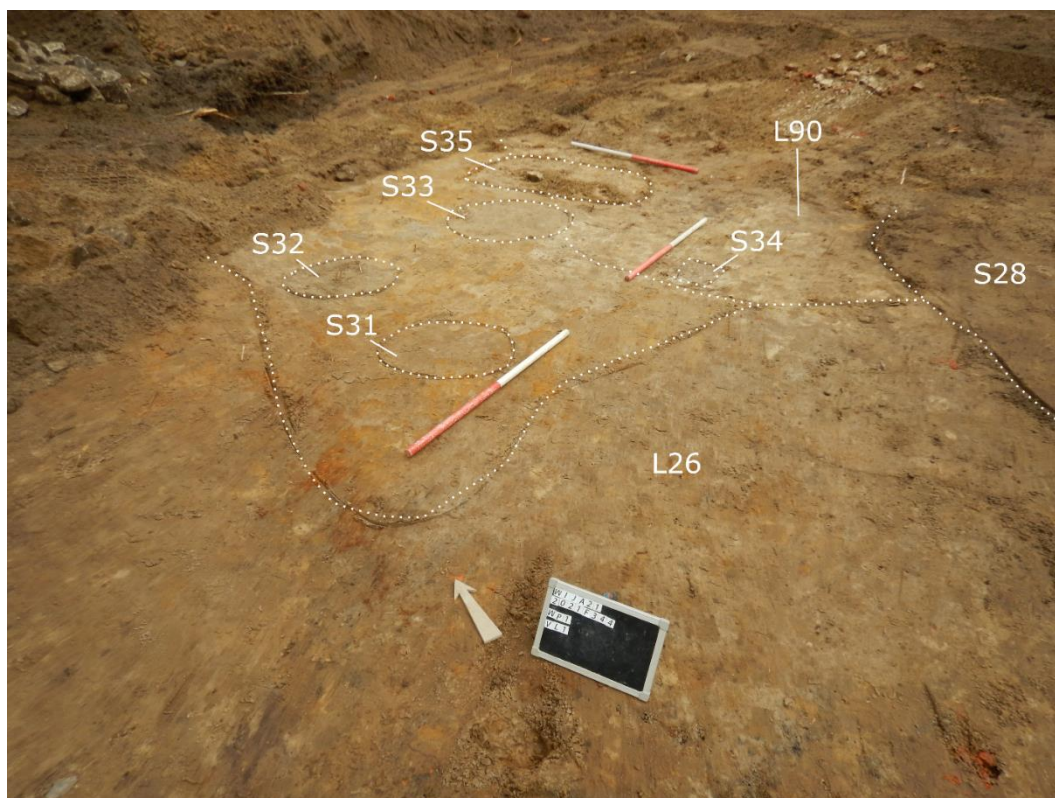
Tijdens het aanleggen van bodemprofiel 6 werd een gracht aangetroffen, geregistreerd in Vlak 2.

Tot slot werden bij de over het projectgebied verspreide bodemprofielen ook verscheidene ophogings- en verstoringslagen aangetroffen. Vermoedelijk gaat het veelal over recentere lagen, al blijken enkele hiervan ook tot de nieuwe tijd of de late middeleeuwen te behoren.

De aangetroffen sporen zullen hieronder besproken worden. De ligging van de sporen kan gevolgd worden op het Sporenplan op Figuur 13 - Figuur 16 (zie supra, bijlagen 008 – 011) en op enkele overzichtsfoto's met aanduiding van de sporen (zie infra Figuur 23 - Figuur 29).

De aangetroffen sporen en structuren zullen per interpretatietype besproken worden. De aangetroffen types omvatten muren, vloeren, kuilen en een gracht. Ook verscheidene recente verstoringen, en oudere ophogings- en geroerde gronden werden opgemerkt.

Tijdens de aanleg van het vlak en het couperen van enkele sporen en bodemprofielen werd een beperkt aantal vondsten gedaan, waaronder voornamelijk aardewerk daterend van de (late) middeleeuwen tot nieuwe tijden. De vondsten worden verder besproken in hoofdstuk 6.3.

Figuur 23: Zicht naar het noordoosten toe over de sporencluster centraal aan de noordkant van het projectgebied, met aanduiding van de bodemsporen en sporennummers (© MVDK).

Figuur 24: Zicht over de oostkant van het projectgebied, Werkput 2, naar het oosten - zuidoosten toe getrokken, met aanduiding van de aangetroffen sporen en sporennummers (© MVDK).

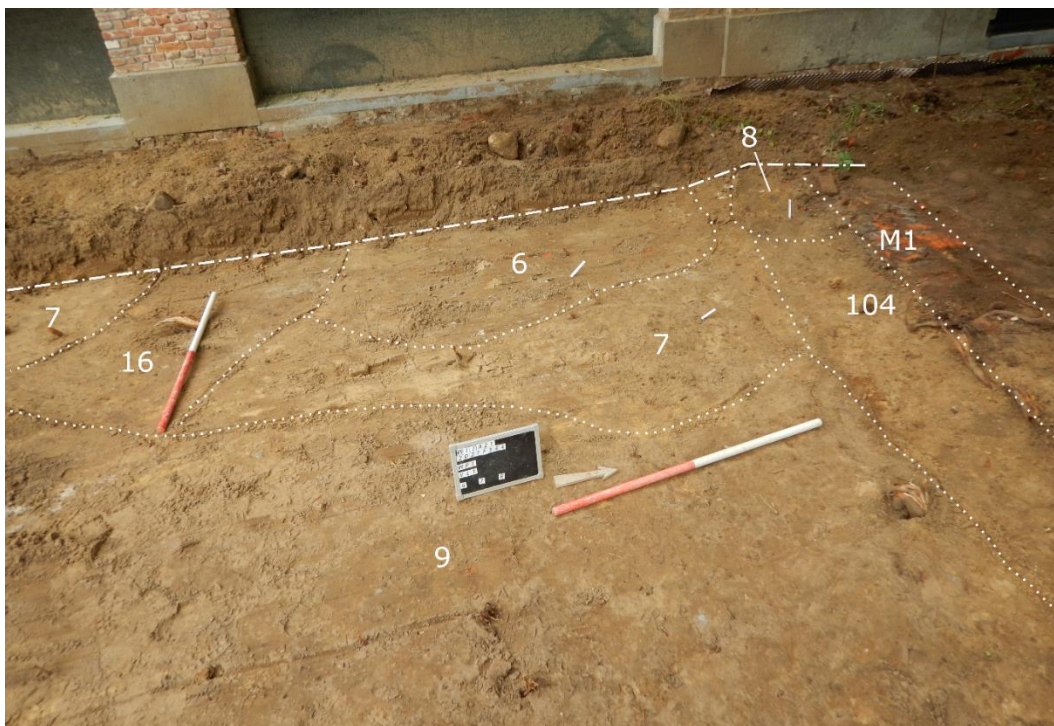
Figuur 25: Overzichtsfoto van de oostkant van het projectgebied, zicht naar het zuiden toe. Op de achtergrond is de oostelijke vleugel van het oude neerhofcomplex zichtbaar (© MVDK).

Figuur 26: Overzichtsfoto van de zuidoostkant van het projectgebied, zicht naar het zuiden toe. In de linkerbovenhoek is de oostelijke vleugel van het oude neerhofcomplex zichtbaar (© MVDK).

Figuur 27: Zicht op het centrale deel van Werkput 1 aan de westkant van het projectgebied, met aanduiding van de aangetroffen bodemsporen en sporenummers. Zichtbaar in de achtergrond is de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex (© MVDK).

Figuur 28: Zicht op de noordwesthoek van Werkput 1, getrokken naar het westen toe (© MVDK).

Figuur 29: Zicht naar het noorden - noordoosten toe over de zuidkant van Werkput 1, tussen de westelijke vleugel van het neerhofcomplex en een recente weg (© MVDK).

3.2.2. Middeleeuwen tot nieuwe tijd

3.2.3.1. Muurfunderingen

Muur S52

Centraal aan de noordkant van het projectgebied werd, tijdens het uitgraven van profiel 7, een restant van een muur **S52** aangetroffen. De 20cm brede muur werd gevolgd over 1,50m en bestond uit bakstenen (18cm x 8cm x 6cm) met een donkerrode tot donker oranje kleur en een eerder harde, gelige zanderige mortel. Langs de zuidkant werd de muur onderbroken door de eerder recente kuil **S28**. Langs alle andere zijden werd de muur omgeven door ophogings- of verstoringslaag **S90**. Er werd een baksteen- en mortelstaal genomen (inventarisnummer 5, hfdst. 4.2) al lijkt de mortel geen of weinig houtskool te bevatten en is het niet geschikt voor datering. Het is bijgevolg lastig om een periode toe te schrijven aan deze muur. Wanneer echter de baksteen en mortel vergeleken wordt met een beschrijving uit het verslag van de opgraving door het VIEO in 2008 van het opgegraven

opperhof Kasteel ter Borch, is wel enige gelijkenis te zien: “De muurresten bestonden uit bakstenen van 18 x 8 x 4cm, gemetseld met gele zavelmortel”.⁸

Voor de oorsprong en datering van deze muur dient gekeken te worden naar de beschikbare historische kaarten (Figuur 31 - Figuur 33): de Ferrariskaart (1771-1778), Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de Popp-kaart (1842-1879). Het is duidelijk dat, gezien de marge op de projectie voor de kaarten, het projectgebied niet geheel overeenkomt met het binnenplein van het gekarteerde neerhof. Echter is op de Ferrariskaart wel zichtbaar dat het neerhof U-vormig is. Op de Atlas der Buurtwegen en de Popp-kaart is de noordelijke, centrale vleugel echter reeds afgebroken en blijven enkel aan de westkant de stallingen, en langs de oostkant de Jan Vlemincktoeren en de aangrenzende remise zichtbaar. De nog steeds bestaande west- en oostvleugel van het neerhofcomplex zijn vermoedelijk afkomstig van het 16de-eeuwse Wijnegemhof, waarvan het opperhof zelf afgebroken werd in of rond 1856 en, zoals eerder vermeld, deels blootgelegd werd door het VIOE in 2008.

Is deze aangetroffen muurfundering een restant van de noordelijke, centrale vleugel van het neerhof? Men zou een verbinding tussen de Jan Vlemincktoeren en het westelijk stalgebouw eventueel meer noordwaarts kunnen verwachten, al is de interpretatie op basis van enkel de historische kaarten moeilijk. Het is bijgevolg mogelijk dat deze muur een restant hiervan is, hetzij van de oorspronkelijke of een latere fase, of een zuidelijke uitloper ervan. Ook mogelijk is het te interpreteren als een bijgebouw of onderdeel van een bepaalde binnenhofindeling.

Het neerhof werd vermoedelijk tijdens de eerste helft van de 16de eeuw samen met het Wijnegemhof opgericht. Het centrale, noordelijke deel (S52) lijkt afgebroken te zijn ergens tussen het einde van de 18de en begin van de 19de eeuw. Gezien het ontbreken van dateerbaar materiaal is het niet mogelijk uit te wijzen of het hier gaat om een deel van de oorspronkelijke 16de-eeuwse constructie of een latere fase binnenin dit complex. Als men de vergelijking aanneemt met de muurresten van het in 2008 blootgelegde kasteel kan men echter vermoeden dat S52 eerder afkomstig is van de eerste of alleszins een vroege fase binnen het neerhofcomplex van het Wijnegemhof. Bijgevolg kan dan een vermoedelijke datering in de 16de - 17de eeuw toegekend worden aan deze muur.

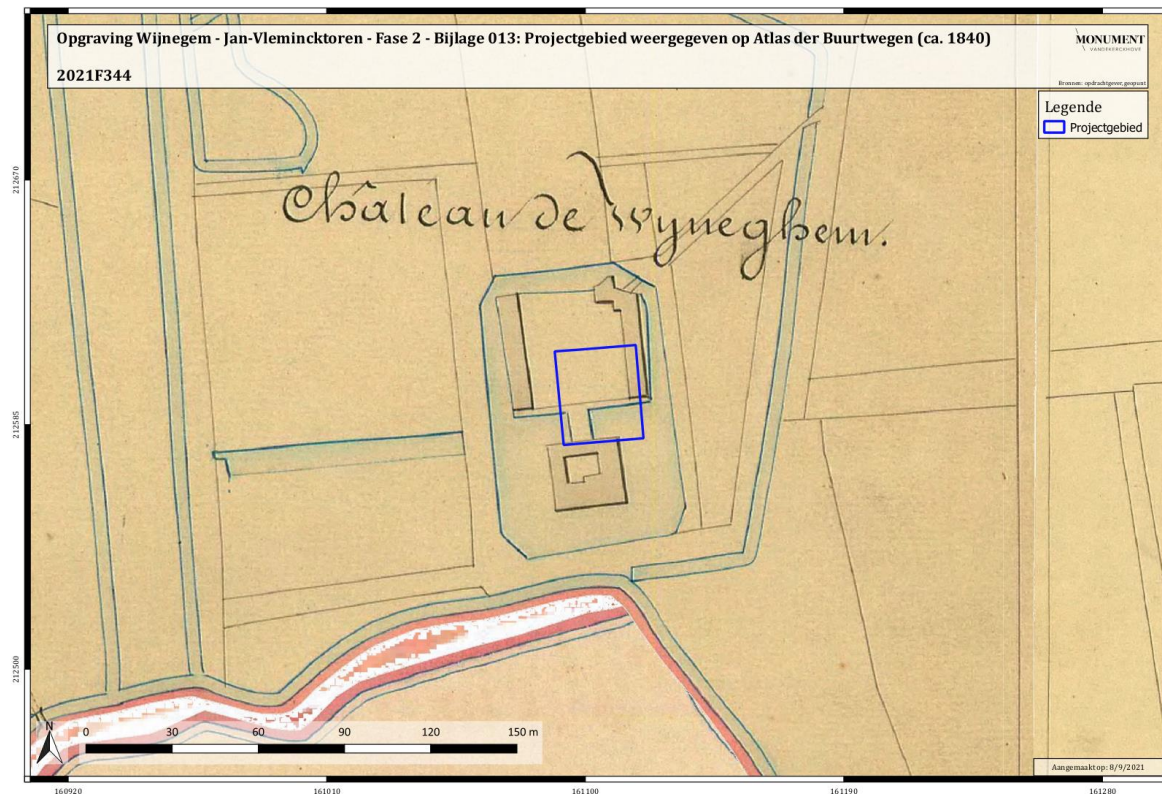
⁸ Zie Debruyne 2008: blz 2.

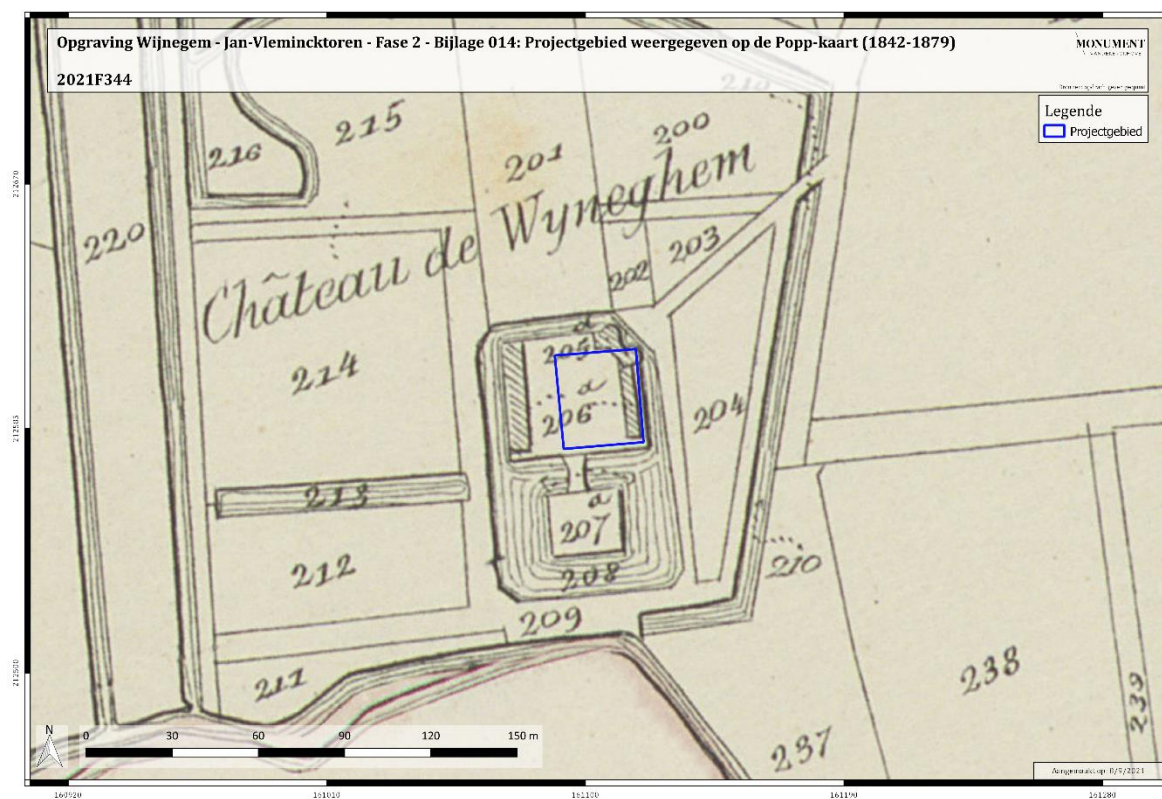
Figuur 30: Zicht naar het westen, zuidwesten toe op S52 (© MVDK)

Figuur 31: Weergave van het projectgebied op de Ferrariskaart (1771-1778) – Bijlage 012 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 32: Weergave van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) – Bijlage 013 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 33 Weergave van het projectgebied op de Poppkaart (1842-1879) – Bijlage 014 (Bron: Geopunt.be).

Westelijke structuur aan stallingen

Zoals eerder vermeld werden aan de westkant van het projectgebied verscheidene muurstructuren en een vloer aangetroffen. Het betreft twee oost-west georiënteerde muren, **S1** en **S17**, die loodrecht naar de nog bestaande westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex toe lopen. Drie noord-zuid georiënteerde muren, **S102**, **S103** en **S2**, lopen parallel met de oostwand van hetzelfde bestaande gebouw. Een vloer, spoornummer **S4**, werd aangetroffen aan de noordwestkant van het projectgebied tussen muur **S103** en de oostwand van het bestaande gebouw. Twee uitbraaksporen, spoornummers **S3** en **S5**, waren vermoedelijk onderdeel van deze structuur.

Figuur 34: Zicht op de oost-west georiënteerde muur **S1**, aan de noordwestkant van het projectgebied (© MVDK).

Muur **S1** (zie supra Figuur 34; ook zichtbaar op overzichtsfoto Figuur 28) was een oost-west georiënteerde muurfundering bestaande uit oranje tot oranjig rode bakstenen met een afmeting van 16cm x 8cm x 4cm, gevolgd over 100cm en 25cm breed. De mortel bestond uit een vrij harde, zanderige kalkmortel met houtskoolinclusies en een grijze kleur. Het restant muur was zeer slecht bewaard en deels uitgebroken. De muur loopt van muur **S102** naar een zuil in de westkant van de gevel van het stalgebouw toe.

Figuur 35: Zicht op de oost-west georiënteerde muur S17, aan de zuidwestkant van het projectgebied (© MVDK).

Muur S17, zie supra Figuur 35 links op de afbeelding, en aan de bovenzijde op de overzichtsfoto Figuur 29), was een oost-west georiënteerde, 35cm brede bakstenen muurfundering gelegen aan de zuidkant van Werkput 1 die over 3m kon gevolgd worden. De muur bestond uit oranje tot oranje-rode bakstenen (16cm x 8cm x 4cm) en een grijze, vrij harde zanderige kalkmortel met houtskool. Zowel qua baksteen als mortel is deze muur vergelijkbaar met muur S1. Grenzend aan de muur naar het oosten toe is een uitbraakspoor (zie supra Figuur 35 centraal) in het verlengde van de muur, schijnbaar onderbroken door een verstoord pakket afkomstig van de bouw van de recente weg die vanuit het zuiden binnen het projectgebied komt.

Muren S102 en S103 waren gelegen aan de noordwestkant van het projectgebied, muur S2 situeerde zich centraal. Het betreft drie noord-zuid georiënteerde bakstenen muurfunderingen.

Zichtbaar op Figuur 36 is te zien dat muurrestant S102 relatief goed bewaard is, ondanks de duidelijke bioturbatie afkomstig van boomwortels. Dit is in detail zichtbaar op Figuur 39. De 30cm brede muur was te volgen over ca. 2m. Ten oosten van het spoor, zichtbaar op de rechterkant van diezelfde figuur valt een recente betonnen verstoring op te merken.

Muur S103 (zie Figuur 37) wordt gescheiden van muur S102 door verstorings- of ophogingslaag S9. Mogelijk liepen deze muren over in mekaar maar werd dit tussenstuk verwijderd. Langs de zuidkant wordt deze muur onderbroken door verstorings- of ophogingslaag S67. Uitbraakspoor S5 loopt tussen S103 en S2, al wordt het gescheiden van S103 met zo'n 10cm door bovenvernoemde laag S67. Dit kan gevolgd worden op de overzichtsfoto Figuur 27. Muur S103 was 430cm lang, ca. 35cm breed.

Zowel muren **S102** als **S103** worden omgeven door de verstorings- of ophogingslaag **S9**; **S103** wordt langs de zuidkant ook omgeven door **S67**, zoals reeds vermeld.

Muur **S2** (zie Figuur 38) wordt omgeven door verstorings- of ophogingslaag **S10** langs de oost- en westkant, uitbraakspoor **S5** begrenst de muur langs de noordkant en vermoedelijke kuil **S13** begrenst de muur langs de zuidkant. De muur werd gevolgd over een lengte van 4,30m en was 35cm breed. Ter hoogte van dit spoor werd een profiel gegraven (zie supra Figuur 21). Hieruit bleek dat de aangetroffen muurfundering een 20cm dieper ging dan in vlak aangetroffen, en breder aangelegd was aan de basis. Deze bredere fundering kreeg spoornummer **S59** en bestond uit een gelijkaardige baksteen als **S2**. Onder deze muur werd een opeenvolging van geroerde en opgehoogde lagen aangetroffen (zie hoofdstuk 3.1. en Figuur 21 voor een beschrijving van de lagen van dit profiel). Van **S2** werd een baksteen- en mortelstaal genomen (inventarisnummer 4, zie infra hoofdstuk 4.2.).

Alle drie muurresten, **S102**, **S103** en **S2**, bestonden uit oranje tot oranje-rode bakstenen met een formaat van 16cm x 8cm x 4cm. De mortel was een vrij harde, zanderige en grijze kalkmortel met houtskoolinclusies.

Figuur 36: Zicht naar het noordoosten toe over de noord-zuid georiënteerde muur **S102**, aan de noordwestkant van het projectgebied (© MVDK).

Figuur 37: Zicht vanuit het zuiden op de noord-zuid georiënteerde muur S103, aan de noordwestkant van het projectgebied (© MVDK).

Figuur 38: Zicht naar het noorden toe over de noord-zuid georiënteerde muur S2, centraal aan de westkant van Werkput 1 (© MVDK).

Figuur 39: Detailfoto van de bakstenen van muur **S102** aan de noordwestkant van het gebied (© MVDK).

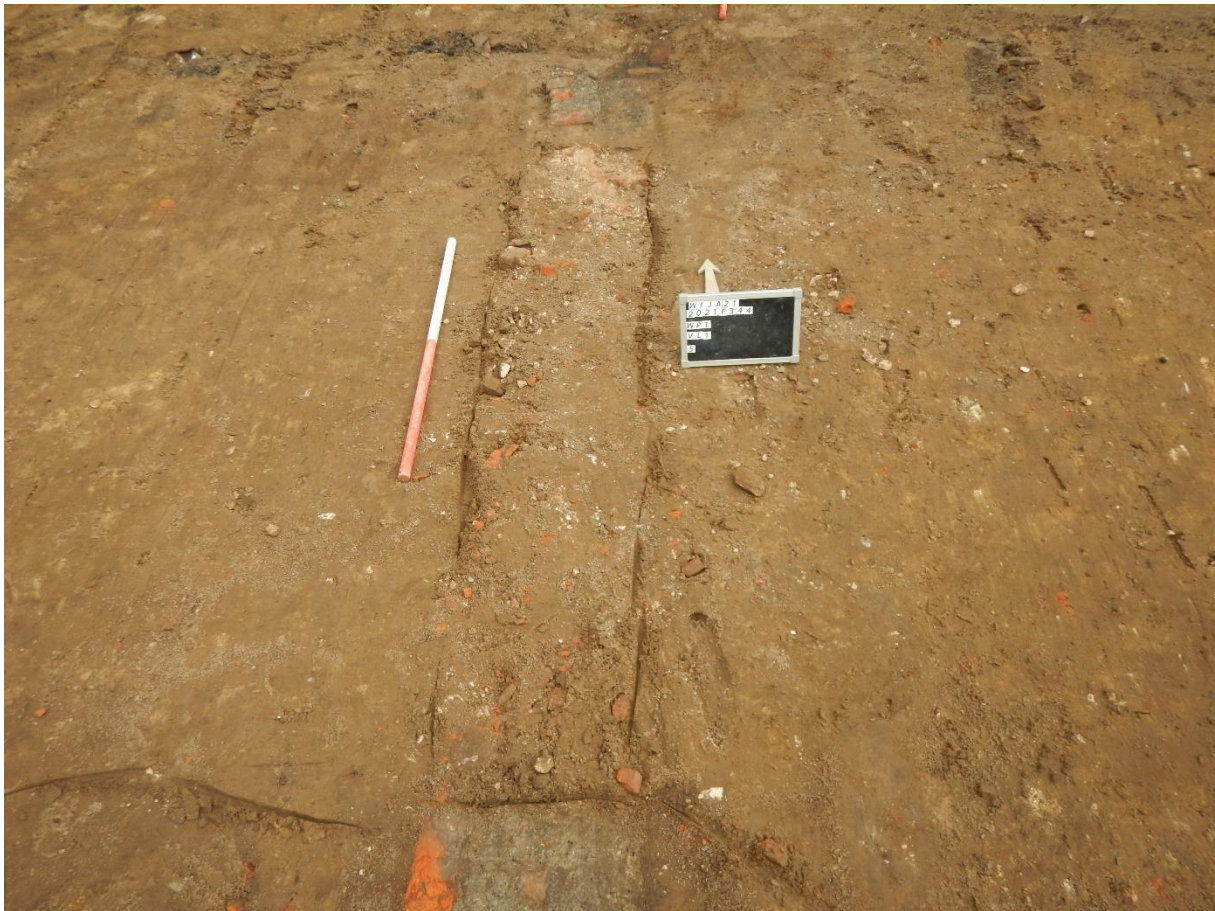
Enkele uitbraaksporen werden ook in dezelfde Werkput 1 aangetroffen en lijken deel uit te maken van deze structuur. Het betreft **S5**, **S3** en **S101**.

S5, zoals reeds vermeld gelegen tussen muur **S103** en **S2**, is een rechthoekig noord-zuid georiënteerd spoor, 220cm lang en 35cm breed. De vulling hiervan, laag **66**, betreft een grijsig bruine en gelig gevlekte zandbodem, vergelijkbaar met het omliggende **S67**. In tegenstelling tot **S67** bevat dit uitbraakspoor een grote concentratie aan baksteenbrokken tot -brokjes en kalkmortelbrokjes. Het dient ook opgemerkt te worden dat de omringende laag, **S67**, quasi gelijk loopt met dit uitbraakspoor en vermoedelijk gelijktijdig ontstaan is.

S101, zichtbaar op overzichtsfoto Figuur 27, loopt tussen uitbraakspoor **S3** en muur **S2**. Het wordt ingesloten langs de noord en westkant door de verstorings- of ophogingslaag **S12**, langs de zuid en oostkant door **S10**. Het betreft een onregelmatig gevormd langwerpige spoor, 1m op 55cm, bruin met een grijsig bruin gevlekte zandbodem als vulling met zeer veel oranje tot oranje-rode baksteenbrokken tot -brokjes en kalkmortelbrokjes als inclusies.

S3 was een L-vormig uitbraakspoor gelegen tussen S101 en S17 en 3,30m lang. Op Figuur 41 is te zien hoe deze naar het westen toe loopt, naar een zuil in de gevel van het gebouw. Desbetreffend gebouw is de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex en bestond uit stallen. De indeling hiervan is nog herkenbaar in het gebouw (zie bijvoorbeeld Figuur 24). De zuil vormt de scheiding tussen twee stalgedeeltes en dit uitbraakspoor lijkt hierop aan te sluiten. Ook muur S1 op Figuur 28 had wellicht een gelijkaardige functie want loopt ook naar een zuilelement in de gevel.

De vulling van dit uitbraakspoor is een bruin, grijsig en gelig gevlekte zandbodem met een grote concentratie aan baksteenbrokken tot brokjes en kalkmortelbrokjes. Het wordt langs het westelijk been van het spoor omgeven door een verstorings- of ophogingslaag S12 dat een gelijkaardige bodeminhoud kent hetzij met een veel minder grote concentratie aan bouw materiaal.

Figuur 40: Zicht naar het noorden toe over uitbraakspoor S5 (centraal) en S67 (links en rechts) (© MVDK).

Figuur 41: Zicht naar het westen toe over uitbraakspoor S3 (centraal) (© MVDK).

De noord-zuid georiënteerde muurresten en uitbraaksporen S102, S103, S5, S2, S101 en deels S3 lopen in dezelfde lijn. De west-oost georiënteerde muurresten S1 en S17 en gedeeltelijk uitbraakspoor S3 staan hier haaks op en verbinden deze muren met de gevel van het nog steeds bestaande oude stalgebouw oftewel de westelijke vleugel van het neerhofcomplex. Het is ook duidelijk dat de baksteen en mortel van deze muren en deze aanwezig in de uitbraaksporen een oranje tot oranje-rode baksteen betreft, met omvang 16cm x 8cm x 4cm en een grijze vrij harde zanderige kalkmortel met houtskoolstippen. Er kan dus besloten worden dat al deze elementen samen, zowel de aangetroffen muren als de muren die vermoedelijk op de plaats van de uitbraaksporen stonden, een structuur vormden in het verlengde van de oude stallen.

Gezien het ontbreken van vondsten in deze zone is het moeilijk deze structuur te dateren. De historische kaarten geven ook geen precies genoeg beeld van deze zone om hiermee een datering te kunnen geven (zie supra Figuur 31 - Figuur 33). We kunnen deze muurresten echter vergelijken met de aangetroffen muurfundering van de hierboven besproken S52, dat vermoedelijk eerder te dateren valt aan het begin van het ontstaan van

het neerhofcomplex van het Wijnegemhof. De hier besproken structuur lijkt echter relatief jonger te zijn afgaande op de baksteen en het mortelmateriaal. Bijgevolg lijkt het hier om een latere maar intussen afgebroken fase te gaan van deze westelijke vleugel van het neerhofcomplex.

3.2.3.2. Vloeren

S4

Vloer S4 werd aangetroffen aan de noordwestkant van Werkput 1, ca. 1m ten oosten van de gevel van het oude stalgebouw. De vloer, in totaal 80cm op 18cm groot bewaard, bestond uit vrij homogene oranje bakstenen met formaat 18cm x 8cm x 6cm. De mortel hiervan was een vrij zachte, grijze zanderige kalkmortel. De bakstenen lagen op S7, een licht grijzig bruine, beigig geel gevlekte zandlaag. Vermoedelijk deed deze dienst als stabiliserende laag voor de vloer. Gezien de locatie kan deze vloer in verband gebracht worden met de hierboven besproken structuur, aangetroffen langsheen de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex. Gezien het ontbreken van vondstmateriaal is het echter niet mogelijk een precieze datering te bekomen.

Figuur 42: Zicht naar het westen op vloer S4. Zichtbaar in de achtergrond is de gevel van het westelijk gebouw van het neerhofcomplex (© MVDK).

3.2.3.3. Kuilen en Paalkuilen

Cluster kuilen centraal aan de noordkant van het projectgebied

Centraal aan de noordkant van het terrein, in een zone waar de moederbodem zichtbaar was op het aangelegde vlak, werd een sporencluster aangetroffen met verscheidene kuilen. Voor een overzicht hiervan, zie de vlakfoto op Figuur 23 en de detailweergave op het Sporenplan op Figuur 14. Het betreft spoornummers **S31** t.e.m. **S35** en **S40**. Sporen **S31** – **S33** werden aangetroffen in de moederbodem; **S34**, **S35** en **S40** waren (deels) uitgegraven in het vermoedelijke vullingspakket **S90**.

S31 (zie Figuur 43, Figuur 44) was een rond spoor, ca. 30cm in diameter, met een licht bruinig grijze vulling, lichtjes beigig gevlekt. Dit spoor werd gecoupeerd. Mogelijk gaat het hier om een paalspoor, al lijkt het alleszins veel vager afgelijnd dan **S33** (zie infra).

S32 (zie Figuur 43 - Figuur 45) was eveneens een rond spoor, ca. 45cm in doorsnede. Het spoor werd gecoupeerd en bleek kuilvormig. De inhoud ervan was een schijnbaar geroerde, grijze zandlaag, gevlekt met licht geel beige tot oranjig bruine vlekken moederbodem. Bioturbatie is zichtbaar op de coupefoto.

S33 (zie Figuur 46, Figuur 49), een rond spoor met diameter van ca. 80cm bleek na couperen een paalkuil met kern te zijn. De insteek hiervan, laag **L106**, was een licht grijzig beige zandlaag, licht grijzig gevlekt. De vermoedelijke kern bestond uit laag **L105**, een grijze, licht grijs gevlekte zandlaag.

S34 (zie Figuur 48, Figuur 49) werd opgemerkt als een trapeziumvormig, ca. 20cm breed spoor. Na dit te couperen bleek het hier echter te gaan om een verstoring of lokale verkleuring, mogelijk deel van **S90**.

S35 (Figuur 50, Figuur 51) werd waargenomen als een afgeronde rechthoekige kuil, ca. 100cm x 60cm groot. Ook dit spoor werd gecoupeerd en de inhoud ervan bleek licht beige licht bruin zand met een grote hoeveelheid kalkbrokjes als inclusie. In de coupe leek het spoor doorsneden te worden door **S90**. Deze laag is zichtbaar aan de rechterkant van de coupefoto als een geroerde bruinig grijze, beige bruin gevlekte zandlaag met vrij veel baksteenbrokken en brokjes, en in mindere mate enkele kalkmortelbrokjes. Mogelijk gaat het hier om een kalkkuil of een kuil met bouwafval.

S40 werd aangesneden in **Profiel 7** (zie Figuur 52). Zichtbaar in dit profiel is aan de linkerkant **S28**, een grote kuil aangetroffen centraal op het projectgebied, met corresponderende laag **L60**. Centraal zien we **S90**, door **S28** en **S40** doorsneden. **S90** was hier ca. 20cm diep en zoals hierboven al beschreven bestond deze uit een geroerde zandlaag, bruinig grijs en beige bruin gevlekt met vrij veel baksteeninclusies en minder

kalkmortel. **S40** zelf is zichtbaar aan de rechterkant van het profiel. De inhoud is een eerder losse, geroerde donker bruine zandlaag met bioturbatie en bouwpuuinclusies. Vermoedelijk betreft het eerder een recente verstoring.

Ook zichtbaar aan de rechterzijde van het profiel is hoe **S90** doorsneden wordt door een scherp afgelijnde, recente verstoring die aanwezig is langs de noordzijde van het projectgebied.

Het is echter niet duidelijk hoe deze sporen geïnterpreteerd kunnen worden. Door het ontbreken van vondstmateriaal lijkt het ook moeilijk een datering te geven. Behoren de paalsporen **S31** en **S33**, samen met de hierboven besproken muur **S52**, tot de noordelijke vleugel van het Wijnegemhof uit de Nieuwe Tijd? Of vormen ze deel van een oudere fase zoals bijvoorbeeld het Hof Ter Borch uit de (late) middeleeuwen?

Figuur 43: Vlakfoto van **S32** (links) en **S31** (rechts), getrokken vanuit het westen (© MVDK).

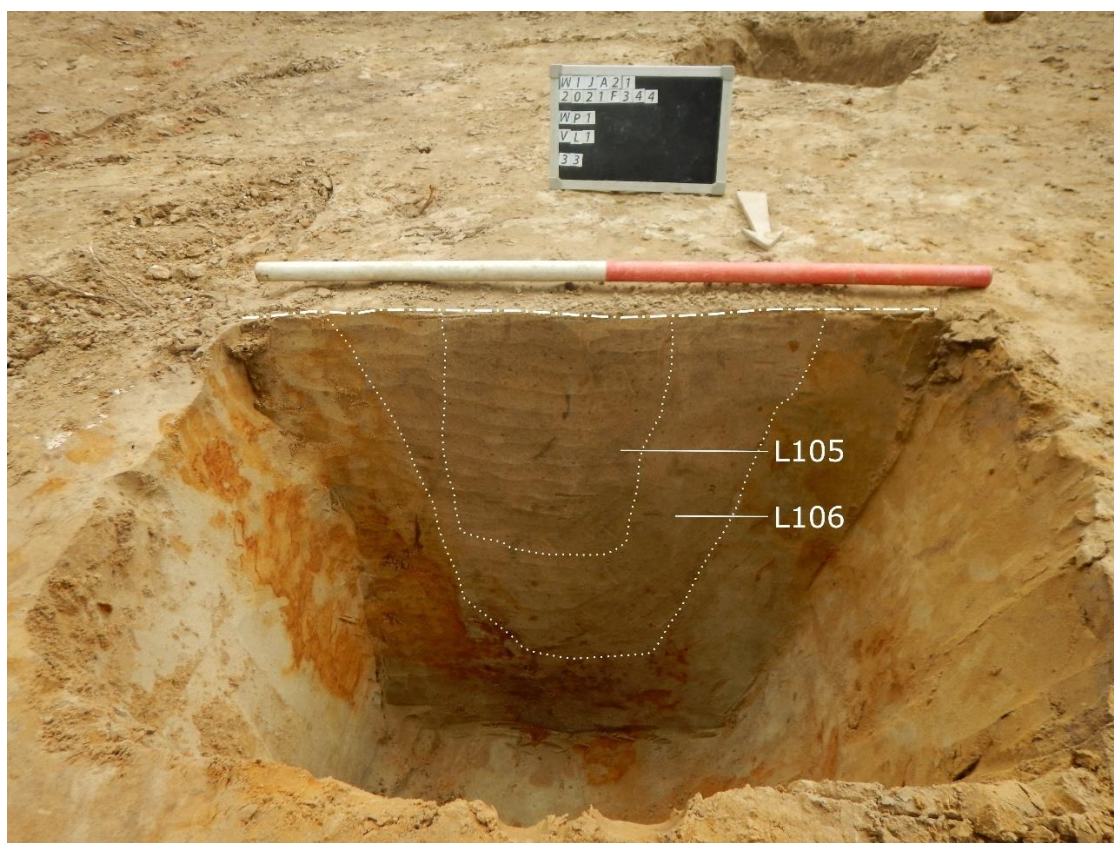
Figuur 44: Coupe van S31 met aanduiding van bodemlagen. In de achtergrond zijn S32 (links boven) en S33 (centraal boven) zichtbaar (© MVDK).

Figuur 45: Coupe van S32 met aanduiding van de bodemlaag (© MVDK).

Figuur 46: Vlakfoto vanuit het zuidwesten van paalkuil S33 (© MVDK).

Figuur 47: Coupe van S33 met aanduiding van bodemlagen (© MVDK).

Figuur 48: Vlakfoto van S34 naar het noordoosten toe getrokken (© MVDK).

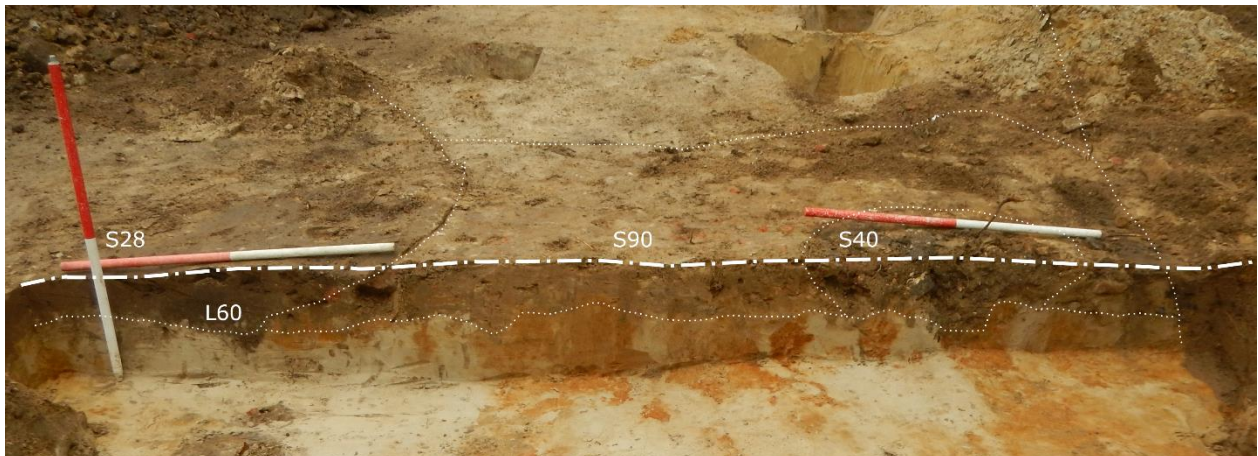
Figuur 49: Coupe van S34 (© MVDK) waarbij duidelijk werd dat dit geen paalspoor was.

Figuur 50: Vlakfoto vanuit het oosten van kuil S35 (centraal), ook zichtbaar is opvullingspakket S90 (links) en S33 (bovenkant, centraal) (© MVDK).

Figuur 51: Coupe van S35 (links) met aanduiding van bodemlagen. Zicht naar het oosten. Ook zichtbaar is vullingspakket S90 (rechts) (© MVDK).

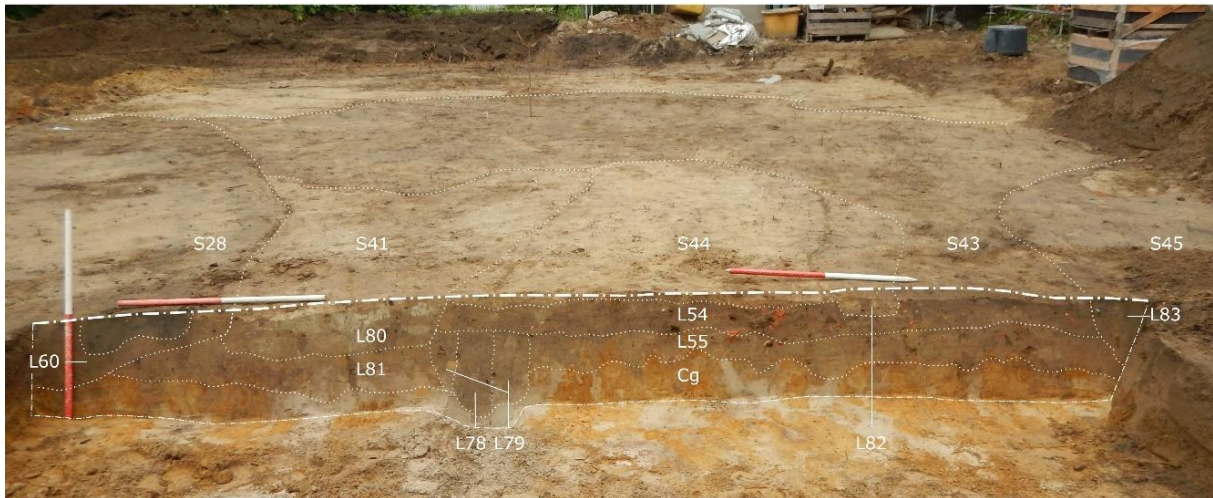
Figuur 52: Zicht op **Profiel 7** vanuit het oosten getrokken met aanduiding van de bodemlagen en sporen. Zichtbaar is **S28** met laag **L60** (links), **S90** (centraal) en **S40** (rechts) (© MVDK). De bovenzijde van profiel 7 situeert zich op ca. +6.02m TAW.

Profiel 4: Paalkuil **S77**

Profiel **4** (Bijlage 10) werd aangelegd centraal aan de oostzijde van het projectgebied en doorsneed (van west naar oost) lagen **S28**, **S41**, **S44**, **S43** en **S45**. Naast een aantal bodemlagen werd in het profiel tevens een vermoedelijke paalkuil aangetroffen, **S77**. Deze paalkuil was ca. 60cm breed en 45cm diep. Twee vullingslagen konden onderscheiden worden:

- **L78**: Een donkergrijze, grijsgevlekte zandbodem, vermoedelijke paalkern.
- **L79**: Een grijze; lichtgrijsig beige gevlekte zandlaag, vermoedelijk de originele insteek van de kuil.

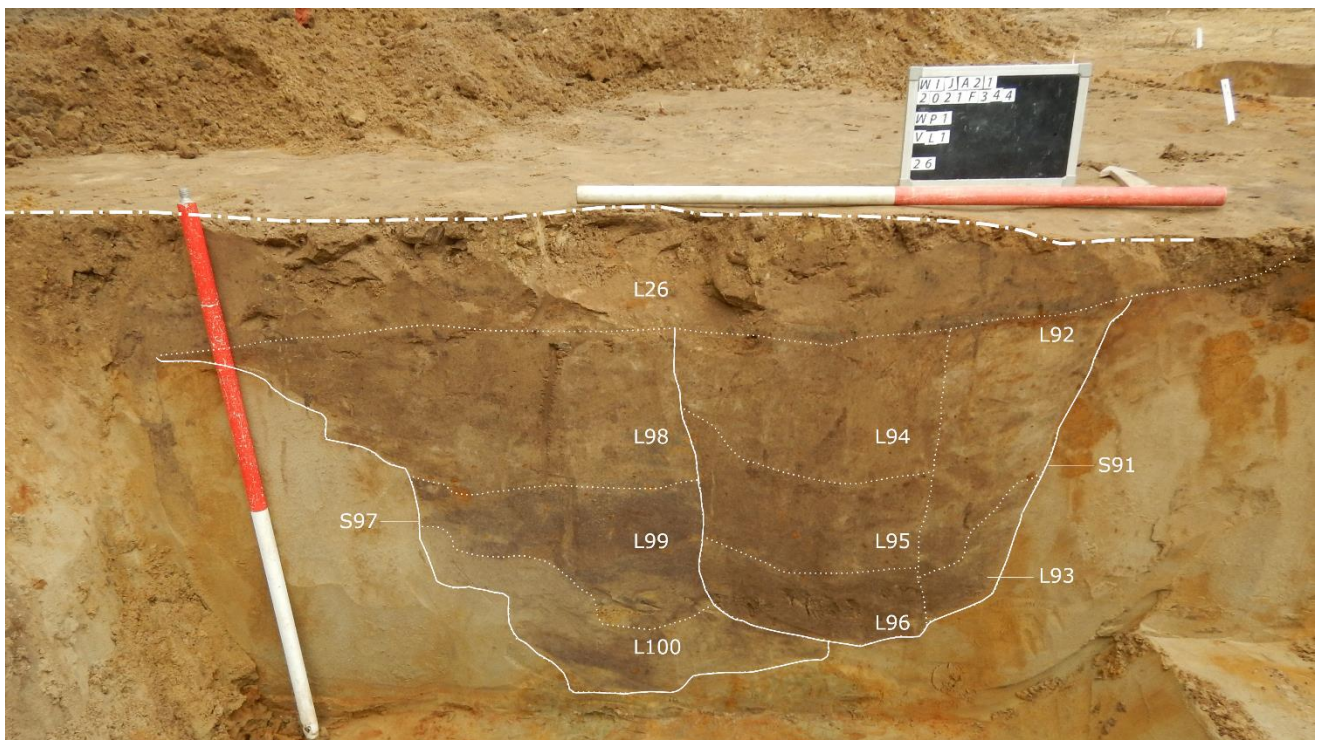
De paalkuil doorsneed **L55** en **L81**, maar werd zelf door **L54** afgedekt. In **L55** werd een scherp grijs aardewerk aangetroffen, mogelijk te dateren in de volle tot late middeleeuwen (cfr. Infra Hfdst. 4: Vondsten). Ook een houtskoolstaal uit deze laag werd met C14 gedateerd maar leverde een onbetrouwbare datering op (zie Bijlage 32, RICH-33251, hfdst. 5: NWO). In **L54** werd steengoed en rood geglazuurd aardewerk aangetroffen dat vermoedelijk gedateerd kan worden in de late middeleeuwen - nieuwe tijd. Paalkuil **S77** kan bijgevolg dateren van de (late) middeleeuwen (Hof ter Borch) tot de nieuwe tijd (Wijnegemhof). Wellicht is deze paalkuil geen geïsoleerd geval. Echter, vanwege de beperkte ingreep is er te weinig ruimtelijk inzicht om deze paalkuil aan een structuur toe te schrijven.

Figuur 53: Zicht naar het noorden op Profiel 4 met aanduiding van sporen en bodemlagen. Centraal paalspoor S77 (© MVDK). De bovenzijde van het profiel situeert zich op +6,40m TAW.

Profiel 8: S91 en S97

Tijdens het machinaal aanleggen van **Profiel 3** (Bijlage 10) werd het duidelijk dat ook in de tegenoverliggende zijde van deze kraancoupe verdere sporen zichtbaar waren. Bijgevolg werd besloten om dit verder aan te leggen, op te kuisen en te registreren als **Profiel 8** (zie infra Figuur 54).

Figuur 54: Zicht naar het noorden toe over Profiel 8 met aanduiding van de aangetroffen bodemlagen. Zichtbaar zijn S26 (zichtbaar bovenaan in het profiel), S97 (links) en S91 (rechts) (© MVDK). Onderzijde profiel situeert zich op +5,32m TAW.

Aan de bovenzijde van profiel 8 kan **S26** waargenomen worden. Hieronder zijn twee sporen aangetroffen: **S91** en **S97**.

S91 was een mogelijke paalkuil, ca. 80cm breed en 60cm diep. Er werden 5 lagen in waargenomen. **L92** en **L93** vormen vermoedelijk de oude insteek. Het geheel van **L94** tot **L96** is mogelijk een uitgraafkuil over de oorspronkelijke paalkern heen, waar geen spoor meer van overblijft.

Een beschrijving van de lagen kan hieronder gevolgd worden:

- **L92:** Een licht gelig beige zandlaag met oranjig bruine en blauwig grijze vlekken. De moederbodem C-horizont is hierin herkenbaar.
- **L93:** Een blauwig grijze zandlaag met licht gelig beige vlekken van de moederbodem C-horizont.
- **L94:** Een lichtbruine, lichtgrijs gevlekte zandlaag.
- **L95:** Een blauwig grijze, bruin gevlekte zandlaag met weinig baksteenbrokjes en vlekjes van oranjig bruine oxidatiesporen.
- **L96:** Een vrij vaste, donker grijze zandlaag, bruin gevlekt met weinig baksteenbrokjes

S97 werd oversneden door **S91**. Het lijkt te gaan om een kuil of eventueel een greppel, ca. 120cm breed en 80cm diep. Het spoor werd opgevuld in drie lagen:

- **L98:** Een grijzig bruine zandlaag, licht gelig beige gevlekt.
- **L99:** Een donker blauwig grijze, licht gelig beig gevlekt met enkele sporen van oranjig bruine oxidatie.
- **L100:** Een licht grijzig beige, blauwig grijs gevlekte zandlaag.

Er werden geen vondsten aangetroffen die enige datering kunnen bieden. Deze sporen werden enkele meters ten zuidwesten van de hierboven besproken paalsporen **S31** en **S33** aangetroffen. Horen deze sporen bij de noordelijke vleugel van het neerhofcomplex van het 16de-eeuwse Wijnegemhof, of betreft het hier een oudere fase zoals bijvoorbeeld het middeleeuwse Hof ter Borch?

Profiel 9: Puinkuil **S47**

Profiel 9 werd aangelegd aan de zuidoostkant van Werkput 2, en oversneed de in het vlak aangetroffen bodemsporen **S46**, **S47** en een recente verstoring (zie hiervoor Figuur 55).

In het profiel werd duidelijk dat **S47** een kuil gevuld met bouwpuin betrof, die **S46** oversneden en zelf door de recente verstoring doorsneden werd. De vulling van de kuil was donker bruinig grijs gevlekt, vrij puinig zand. Het bevatte zeer veel brokken baksteen en kalkmortel, weinig houtskoolspikkels en vrij veel leisteen. De kleur van de bodem in de laag is goed te vergelijken met die van het aangrenzende **S46**. Deze laag werd waargenomen in het vlak en

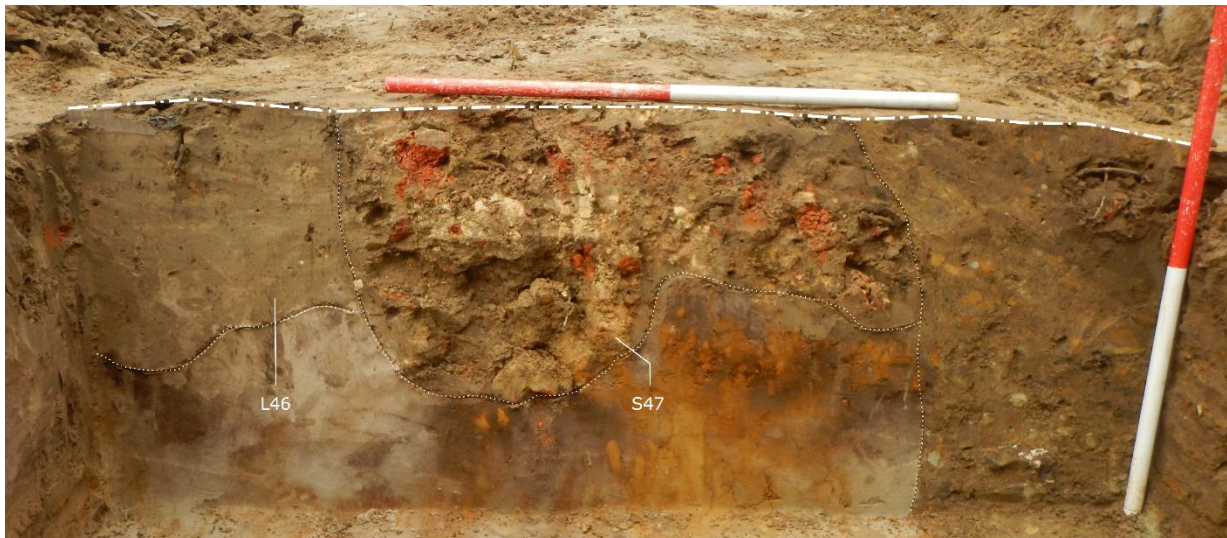
is zichtbaar op de profielfoto aan de linkerkant. Het werd geregistreerd als een grijsig bruine, donker grijsig gevlekte zandlaag met vrij veel baksteenbrokjes en veel houtskoolspikkels. Het lijkt waarschijnlijk dat **S47** een kuil is met bouwpuin, uitgegraven in **S46** waardoor de laag er vermengd in zit.

De oorsprong van deze bouwpuinkuil is niet geheel zeker. Er werden hiervan tijdens de opgraving in de eerste fase, die plaatsvond langsheen de oost- en westzijde van de Jan Vlemincktoeren en de oostelijke remise, ook muurstructuren en uitbraaksporen opgemerkt.⁹ Deze situeerden zich tegen de westgevel van deze oostelijke vleugel van het neerhofcomplex, met een oost-west oriëntatie. De muurstructuren werden tijdens onderhavig onderzoek niet opgemerkt. Ze lagen namelijk dieper dan het hier aangelegde vlak: +5.69m TAW tot +5.31m TAW (opgemeten aan de bovenkant van de aangetroffen muurstructuren tijdens het vorig onderzoek), t.o.v. ca. +6.40 - +6.50m TAW gemeten op het aangelegde vlak.

Tijdens onderhavig onderzoek is ook duidelijk gebleken dat er zich een structuur bevond aan de westzijde van het projectgebied (**S1**, **S102**, **S103**, **S5**, **S2**, **S3**, **S17**) dat van de huidige westelijke vleugel van het neerhofcomplex naar het binnenplein toe liep. Eenzelfde kan vermoed worden aan de noordkant van het terrein, waar een muurstructuur (**S52**) aangetroffen werd die mogelijk in verband gebracht kan worden met de vroegere, reeds afgebroken centrale noordelijke vleugel of een uitbreiding hiervan zuidwaarts naar het centrale binnenplein toe. Op basis van de verscheidene muurresten uit de eerste opgravingsfase kan vermoed worden dat ook langs de oostkant van het projectgebied een gelijkaardige structuur gestaan heeft als deze die aangetroffen werd aan de westkant van het projectgebied.

Deze kuil en het bouwpuin erin is dan vermoedelijk afkomstig van de afbraak van een fase van de oostelijke vleugel van het neerhofcomplex van het Wijnegemhof, dat mogelijk ooit meer naar het binnenplein toe bebouwd was.

⁹ Van Rensbergen J. 2024.

Figuur 55: Zicht op **Profiel 9**, gezien vanuit het zuid – zuidwesten. Hier aangeduid zijn de waargenomen bodemlagen. Zichtbaar zijn **S46** (links), **S47** (centraal) en een recente verstoring (rechts) (© MVDK).

3.2.3.4. Gracht of greppel

Profiel 6: Gracht **S53**.

Tijdens het machinaal aanleggen van **Profiel 6** werd een gracht of greppel waargenomen, ingemeten op Vlak 2 als spoor **S53** (zie hiervoor Figuur 56). Het spoor werd gevolgd over een lengte van ca. 3m en was ca. 1m breed in het vlak en had een west-oost oriëntatie. Na registratie werd het profiel verder gezet, waarin de gracht en de verschillende lagen erin opgemerkt konden worden (zie Figuur 57, Figuur 58). De bovenste vulling was 20cm diep, de onderzijde 100cm. Deze kunnen, van de jongste naar oudste laag, beschreven worden als volgt:

- **L86**: Een bruine zandlaag, grijs gevlekt en donker oranje bruin gelaagd.
- **L87**: Een licht gelig beige zandlaag met licht blauwig grijze vlekken.
- **L57**: Een donker grijs bruine zandlaag, met vrij weinig houtspikkels en vrij matige bioturbatie.
- **L88**: Een gelig beige, blauwig grijs gevlekte zandlaag.
- **L58**: Een donker grijs bruine zandlaag, vrij matig gebioturbeerd en met vrij veel houtskoolspikkelinclusies.
- **L89**: Een licht gelig beige, grijs blauw gevlekte zandlaag.

Van de twee lagen waar houtskool in werd aangetroffen, **L57** en **L58**, werden bulkstalen genomen (resp. inventarisnummers **9** en **10**, zie Hfdst. 4.2.). Uit **L58** komt ook de vondst van een scherf uit grijs aardewerk (inventarisnummer 15, zie 4. Vondsten), te dateren tot de (late) middeleeuwen of vroege nieuwe tijd.

Gezien de verscheidene lagen aanwezig in de gracht, lijkt deze gedurende enige tijd opengelegen te hebben en langzamerhand opgevuld te zijn. Het aardewerk aanwezig in één van de onderste lagen doet vermoeden dat dit reeds in de (late) middeleeuwen tot vroege nieuwe tijd gebeurde. De 2 dateringen op greppel S53 (cfr. Infra Hfdst 5: NWO) zijn niet éénduidig maar suggereren wel dat de greppel gedempt werd vóór het midden van de 13de eeuw, mogelijk in het midden van de 12de eeuw. Het aangetroffen fragment grijs aardewerk pas alvast mooi in deze periode.

Hoe kan deze gracht geïnterpreteerd worden? Uit het beschikbare historisch kaartmateriaal (zie Figuur 31 - Figuur 33) is het duidelijk dat er tussen het opper- en neerhof een west – oost georiënteerde gracht lag. Echter is het onmogelijk dat **S53** deze gracht betreft. Het spoor is niet zo breed en diep als verwacht kan worden. Ook is de gracht die het opper- en neerhof van het Wijnegemhof scheidde meer zuidwaarts te verwachten, niet tussen de oost – en westvleugel van het neerhof. Tenslotte kunnen we op basis van het vondstmateriaal en de uitgevoerde C14 met zekerheid stellen dat **S53** ten tijde van de Ferrariskaart (1771-1778), de jongste kaart waarin de gracht gekarteerd staat, reeds gedicht was.

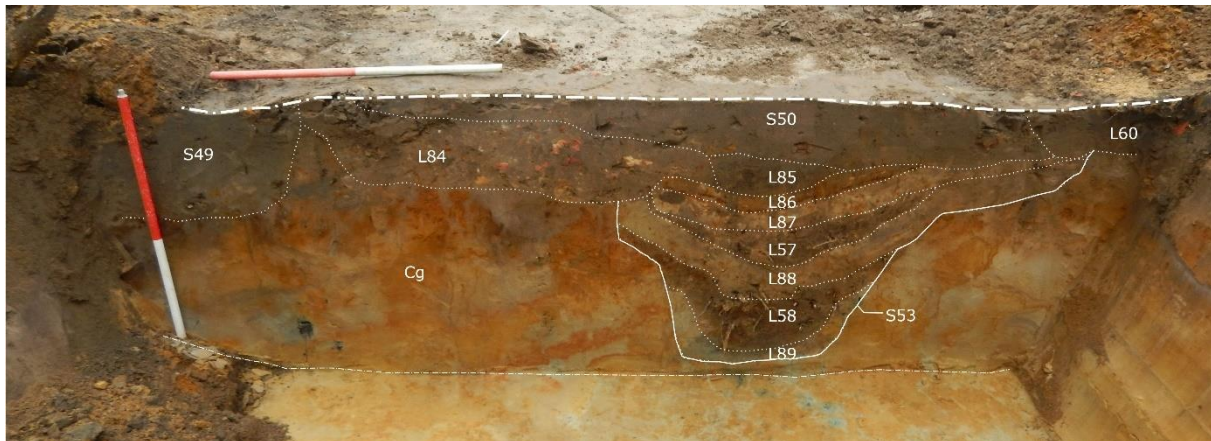
Het is duidelijk dat deze gracht ouder is dan het Wijnegemhof, waarvan we de oorsprong in de vroege 16de eeuw kunnen vermoeden. Mogelijk betreft het hier een oudere perceelsindeling of scheiding van een neer- en opperhof ouder dan dat van het 16de-eeuwse Wijnegemhof, zoals het oudere Hof ter Borch.

Figuur 56: Vlakfoto van gracht S53, Werkput 2 Vlak 2. Laag L88 van S53 zichtbaar op het vlak. In de achtergrond is Profiel 6 zichtbaar. Zicht naar het westen (© MVDK).

Figuur 57: Zicht naar het westen op Profiel 6 (© MVDK).

Figuur 58: Zicht naar het westen op Profiel 6 met aanduiding van de bodemlagen (© MVDK).

3.2.3.5. Lagen

Over bijna het ganse vlak werden verscheidene bodemlagen onderscheiden. Een groot aantal werden aangesneden via de verschillende profielen (voor de situering van de profielen, zie bijlage 10), waarvan verscheidene hierboven al aan bod kwamen.

Profiel 1: L20 – L25

Zo toonde Profiel 1 (zie Figuur 21, en 3.1. Stratigrafie voor een beschrijving van de lagen) een sequentie van geroerde en opgehoogde gronden (L20 – L25).

Profiel 2: S28, S29, L36 – 39

Profiel 2 (Figuur 62) werd centraal in het projectgebied geregistreerd en toonde de recente verstoring S28 en S29. Ook zichtbaar in het profiel zijn duidelijk eerder recent geroerde gronden die mogelijk oudere lagen verstoord lijken te hebben (L36 – L39).

Profiel 4: S28, S41, S44, S43, S45, L60, L80 - 82, L54 – 55, L83

Profiel 4 (Figuur 53) toonde naast een mogelijk paalspoor (S77) ook verscheidene lagen. Aan de linkerzijde van het profiel was een recente verstoring S28 zichtbaar (zie infra). Deze doorsneed S41 waarvan de inhoud, L80, een geroerde, licht gelig grijsig beige en bruin gevlekte zandbodem betrof. De laag bevatte verscheidene baksteenbrokjes en spikkels. Gezien de vorm in het profiel is dit een uitgegraven kuilvormige structuur.

S41 heeft de naburige laag S44 doorsneden. Deze laag werd vrij ondiep teruggevonden: tot zo'n 5 – 10cm diep in het profiel. Het was gelig beige, licht grijs gevlekt met weinig baksteen-spikkels. Een C14 op houtskool uit deze laag suggereert een 13de – 14de-eeuwse datering (cfr. Infra Hfdst. 5: NWO).

Zowel **S41** als **S44** lijken **S43** oversneden te hebben. Dit laatste spoor bevatte laag **L54**: een donkerbruin tot bruine, licht gelig beige gevlekte laag met zandtextuur. Een matige hoeveelheid aan baksteenbrokjes- en spikkels, alsook kalkmortelbrokjes en weinig houtskoolspikkels werden er in aangetroffen. Twee scherven, een (siegburg?) steengoed- en roodgeglazuurde wandscherf werden aangetroffen in de laag (zie inventarisnummer 12 in “4. Vondsten”). Het vondstmateriaal samen met de stratigrafische relatie met **S44** dateert dit spoor niet later dan de 13de – 14de-eeuw.

S43/L54 lijkt paalspoor **S77** (zie supra) oversneden te hebben. Dit spoor werd zelf gegraven door lagen **L55** en **L81**, de oudste in deze sequentie.

L55 was een grijze, lichtgrijs gevlekte zandlaag met baksteenbrokjes en weinig houtskoospikkels. **L81** was een grijzig bruine, gelig beig gevlekte zandlaag zonder inclusies. In **L55** werd een scherp grijs aardewerk en een stuk van een oxiderend gebakken tegel met strooiglazuur aangetroffen (inventarisnummer 14, zie “4. Vondsten”) hetgeen, samen met de stratigrafische relatie met **S41**, een datering geeft niet later dan de 13de – 14de-eeuw.

Het is duidelijk uit Profiel 4 dat ook hier opgehoogde gronden aanwezig zijn die wellicht teruggaan tot de volle middeleeuwen. De twee oudste aangetroffen lagen (**L55** en **L81**) in dit profiel behoren wellicht tot een fase ouder dan het Wijnegemhof.

Micromorfologische stalen werden genomen van **L82**, **L54** en **L55** met als doel de oorsprong van de lagen te kunnen bepalen, en mogelijk informatie te winnen over bijvoorbeeld artisanale activiteiten op het neerhof van het Wijnegemhof of een oudere site.

Bulkstalen werden ook genomen van **L54** en **L55** i.f.v. C14. Voor **L55** leverde dit geen betrouwbare datering op (cfr. Infra Hfdst. 5: NWO). Een fragment grijs aardewerk uit **L55** suggereert alvast een datering in de volle tot late middeleeuwen (cfr. Infra Hfdst. 4: Vondsten). Voor **L54** was er onvoldoende houtskool om een datering uit te voeren.

Profiel 5: **S26**, **S40** en **S28**, **L69** - **75**

Profiel 5 (zie infra Figuur 59, Figuur 61) aan de noordwestkant van het projectgebied liep door **S26**, **S40** en **S28**. Links in het profiel is **L60** zichtbaar, de inhoud van de recente verstoring **S28** centraal binnen het projectgebied.

Rechts is **L26** zichtbaar, aangetroffen in het vlak aan de noordwestkant van het projectgebied. Deze 10cm dikke zandlaag was donker bruinig grijs, licht bruinig grijs gevlekt met vrij weinig baksteenbrokjes. Mogelijk betrof het een ophogingslaag. Deze lijkt gedeponiseerd bovenop **L68**, 5cm dik en bruinig grijs, licht beige gevlekt zand met weinig baksteen- en houtskoolspikkels. Daarnaast werden ook volgende lagen aangetroffen:

- **L69**: Een grijze; donker zwartig bruin gevlekte zandlaag, 25cm – 50cm diep, 25cm dik.
- **L70**: Een licht grijzig beige, licht geel gevlekte zandlaag, 25cm – 65cm diep, 40cm dik. Zeer geroerd uiterlijk, met vlekken van moederbodem goed zichtbaar.

- **L71:** Een donker grijze, licht gelig beige gevlekte zandlaag met zeer weinig baksteenspikkels. Waargenomen tussen 20cm – 75cm diep, een 55cm dik pakket.
- **L72:** Een grijze, licht gelig beige gevlekte zandlaag, 55cm – 95cm diep, 40cm dik. Geroerd pakket.
- **L73:** Een licht geel, grijs gevlekte zandlaag. Geroerd pakket met sporen van de moederbodem zichtbaar. Aangetroffen tussen 20cm – 45cm diep, 25cm dik.
- **L40:**
- **L74:** Een geroerde zandlaag, bruinig grijs en licht gelig beige gevlekt. Het bevatte zeer weinig baksteen- en houtskoolspikkels. Aangetroffen tussen 25cm – 35cm diep, 10cm dik.
- **L75:** Een grijze, lichtgrijs gevlekte zandlaag met weinig baksteenspikkels en matige bioturbatie, 35cm – 55cm diep en 20cm dik.
- **L76:** Een bruinig grijze, licht beige gevlekte zandlaag met zeer weinig baksteenspikkels en vrij weinig houtskoolspikkels, 30cm – 50cm diep, 20cm dik.

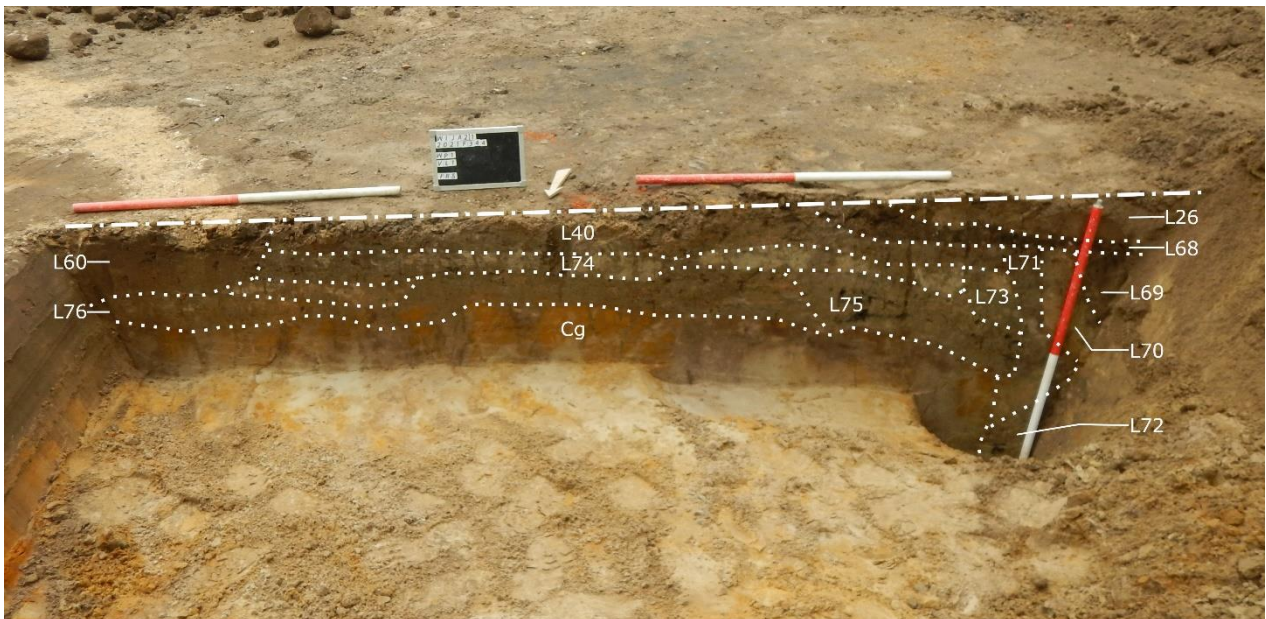
L40 en **L74 - L76** is de oudste sequentie in het profiel, enerzijds verstoord door de recente kuil **S28/L60**, anderzijds door de sequentie **L69 - L72** die op zijn beurt verstoord werd door **L68**. Het is duidelijk dat het hier gaat om een opeenvolging van ophogings- en verstoringslagen, waarbij spikkels tot brokjes bouwmetaal opgemerkt werden in verscheidene lagen, aangebracht in verscheidene fases.

Figuur 59: Zicht op Profiel 5 naar het zuiden toe (© MVDK).

Figuur 60: Zicht op Profiel 5 naar het zuiden toe. Detail van rechterzijde van het profiel (© MVDK).

Figuur 61: Zicht op Profiel 5 naar het toe zuiden toe met aanduiding van de bodemlagen (© MVDK).

Profiel 6: S49, S50, L84-85, S53, S28/L60

De in Profiel 6 (zie Figuur 57, Figuur 58) aangetroffen gracht of greppel S53, mogelijk te dateren in de volle middeleeuwen, werd reeds besproken. Enkele andere lagen werden echter ook aangetroffen in het profiel.

Jonger dan **S53** was **L84**, een donker blauwig grijze zandlaag, licht gelig beige gevlekt en met vrij veel baksteenbrokjes en houtskoolspikkels als inclusies. De laag lijkt een gemengd pakket van moederbodem en **S50**. **L85**, vervolgens, bleek een donker blauwig grijze en zwartig gevlekte zandbodem met houtskoolspikkels, gelegen op **L84** en de gracht **S53**.

S50 was gelegen boven deze vernoemde lagen. Zelf was het een donker blauwig grijze tot donker bruinig grijze laag, met vrij veel baksteenbrokjes, houtskoolspikkels en enkele brokken leisteen. Deze werd aangetroffen op het vlak in Werkput 2, tussen de verstoorde zones van **S28/L60** en **S49** in. Deze recente sporen hebben ook de lagen oversneden in het profiel.

De gracht/greppel **S53** blijkt verstoord te zijn door een sequentie van ophogings- en verstoringslagen, waarin bouw materiaal zichtbaar was.

Profiel 7: **S28, S90, S40**

In het reeds besproken Profiel 7 (zie Figuur 52 en 3.2.3.3. Kuilen en Paalkuilen) werden verscheidene verstoringslagen aangetroffen. De oudste laag in het profiel, **S90**, was een geroerde laag met bouw materiaal waarin vlekjes van de moederbodem in herkenbaar waren. Zelf werd de laag oversneden door de centrale recente verstoring van **S28** en de recente verstoring die langs het noorden van het projectgebied loopt.

Profiel 8: **S26, S91, S97**

Dit profiel werd reeds besproken (zie Figuur 54 en 3.2.3.3. Kuilen en Paalkuilen). **S26**, aangetroffen op het vlak aan de noordwestkant van het projectgebied was een donkerbruin grijze en licht bruinig grijs gevlekte zandlaag met weinig baksteenbrokjes, 0cm – 25cm diep aangetroffen. Deze laag lijkt een oudere paalkuil (**S91**) en kuil of gracht (**S97**) afgedekt te hebben.

Profiel 9: **L46, S47**

Ook reeds besproken is Profiel 9 (Figuur 55, 3.2.3.3. Kuilen en Paalkuilen). **S46**, opgemerkt in het vlak aan de zuidoostkant van het projectgebied, is de oudste laag in het profiel. Het werd oversneden door de bouwputkuil **S47**, waarin vlekken van **S46** nog in aanwezig waren. Aan de rechterkant van het profiel is een recente verstoring zichtbaar, die **S47** oversneden heeft.

Werkput 1

Op de overzichtsfoto's van Werkput 1 (Figuur 27 - Figuur 29) is te zien dat het gehele vlak bedekt wordt door ophogings- en verstoringslagen. Vermoedelijk zijn de lagen jonger dan de aangetroffen muurstructuren aan de westkant van het projectgebied, gezien de muren geen verstoring lijken aangebracht te hebben in de lagen.

In de noordwesthoek van het terrein, zichtbaar op Figuur 28, werden verscheidene lagen aangetroffen.

S104, 50cm breed en aangetroffen langs de zuidkant van muur S1, was een bruine tot bruinig beige gevlekte laag met vrij weinig baksteenbrokken, vrij veel kalkmortelbrokjes en matige sporen van bioturbatie. Deze laag lijkt langs de westkant oversneden door S8, een donkerbruin, gelig bruin gevlekte en geroerde zandlaag met matig veel baksteenbrokjes en weinig kalkmortelbrokjes. Beide lagen lijken door S7 te snijden. Deze laatste is een lichtbruin, gelig bruin gevlekte zandlaag met zeer weinig baksteenspikkels. Ook S6, een bruin en bruinig beige gevlekte laag met vrij weinig baksteenbrokken en vrij veel kalkmortelbrokjes lijkt S7 langs de westzijde te oversnijden. Langs de zuidkant wordt S6 zelf oversneden door S16, een greppelvormig spoor, 70cm breed en 150cm lang. De inhoud ervan leek een lichtbruin, grijzig bruin gevlekte zandlaag met sporen van bioturbatie, vrij veel kalkmortelbrokjes en enkele houtskoolspikkels. Deze greppel sneed door S6 en S7, maar werd mogelijk zelf oversneden door S9.

S9, was een ca. 8m x 8m breed spoor, bruin en lichtbruin gevlekt zand met vrij weinig kalkmortel- en baksteenbrokjes.

Het centrale deel van Werkput 1 is zichtbaar op Figuur 27:

S11, aangetroffen centraal aan de oostkant van Werkput 1, mat ca. 5m x 4m en lijkt in het vlak stratigrafisch op S10 te liggen. S11 was een donker zwartig bruine, bruin gevlekte zandlaag met vrij veel kalkmortelbrokjes en matig veel baksteenbrokjes. S10 was gelijkaardig maar donkerbruin, donker zwartig bruin gevlekt, met gelijkaardige inclusies. Het spoor werd aangetroffen over een lengte van ca. 12m, onregelmatig gevormd. Het lijkt S67 te oversnijden, maar S12 en S11 lijken dan weer in superpositie te liggen.

S12 was een bruine, gelig bruin gevlekte zandlaag met weinig baksteenbrokjes, ca. 8m x 6m in afmeting.

S67 was 4m x 5m in afmeting en gelegen tussen S9 en S10 aan de noordweskant van het gebied. Het betrof een bruin, gelig bruin gevlekte zandbodem met vrij veel kalkmortelbrokjes en enkele baksteenbrokken tot -brokjes.

Het zuidelijk deel van Werkput 1 kan gevolgd worden op Figuur 29. Zichtbaar zijn de recente verstoringen S18 en S49, die S19 verstoord hebben. S19 werd geregistreerd vlak ten zuiden van muur S17 over een lengte van 10m, 4m breed aan de noordkant en smaller naar het zuiden toe. Het was een donkerbruin, zwartig bruin gevlekte zandlaag met vrij veel baksteenbrokjes.

Deze aangetroffen sporen op het vlak in Werkput 1 betreffen ophogings- en verstoringlagen. Waarschijnlijk werden deze gevormd door werken op het binnenplein of aan de westelijke vleugel van het neerhofcomplex, waar de in deze werkput aangetroffen muurstructuren een duidelijke fase van vertegenwoordigen.

3.2.3. Recente Verstoringen

Profiel 2: Recente kuil S28, S29

Centraal op het projectgebied werd in het vlak een groot, rond spoor S28 waargenomen met doorsnede van 12m (zie de overzichtsfoto Figuur 24, Figuur 25). Dit spoor werd mee aangesneden in verscheidene profielen: 7 (Figuur 52), 6 (Figuur 58), 4 (Figuur 53), 3 (Figuur 61), 2 (zie infra Figuur 62).

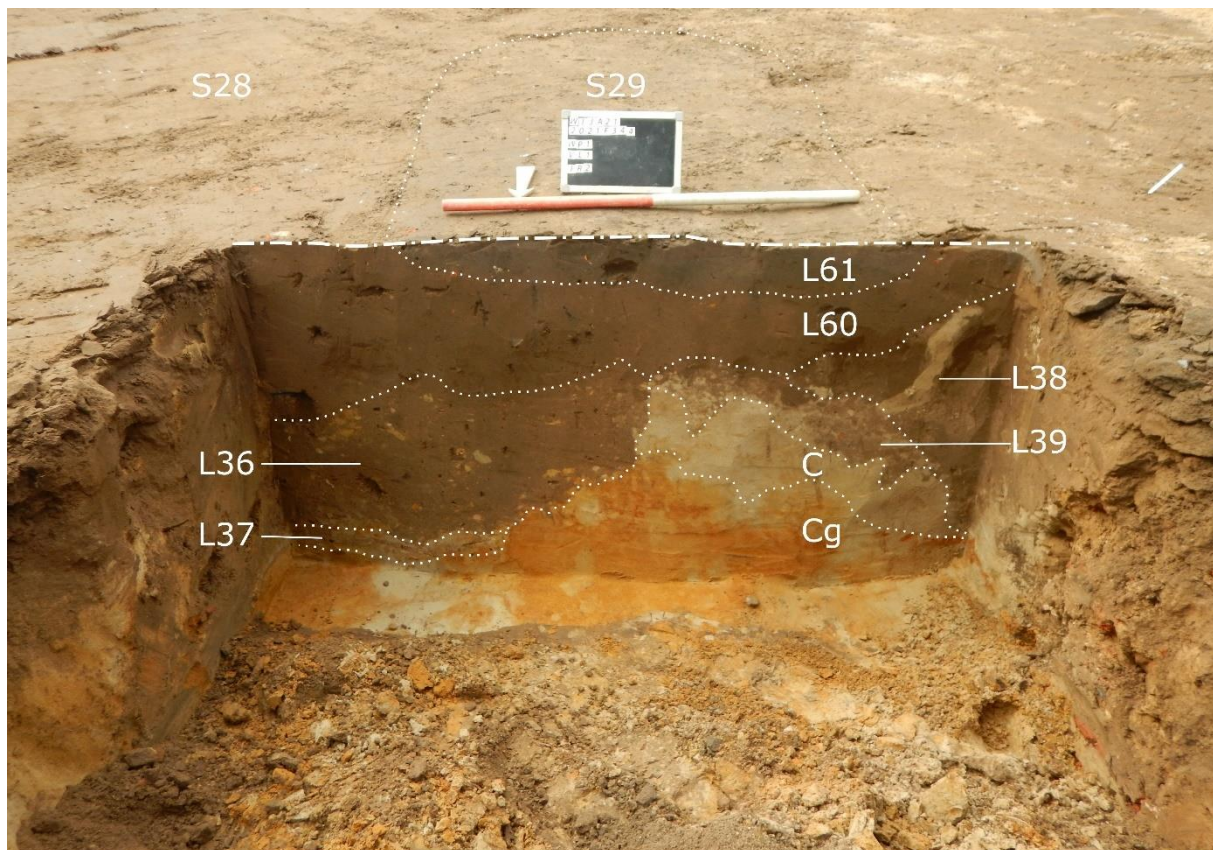
Uit deze profielen blijkt het om een grote kuil te gaan die een groot deel van het binnenplein bedekt. Een machinale coupe werd gezet op S29, een afgeronde rechthoekig spoor zichtbaar binnenin S28. Dit werd geregistreerd als **Profiel 2** (zie infra Figuur 62).

S29 was in het profiel zichtbaar als laag L61. Het werd geregistreerd als een donkergrijs bruine laag, blauwig grijs gevlekt met weinig baksteen- en kalkmortelspikkels. Het lijkt eerder een verkleuring van of een laag binnen S28 te zijn dan een aparte kuil.

De overige aangetroffen lagen zijn:

- L60: Een zeer homogene, donkerbruine zanderige laag met vrij weinig baksteen- en mortelspikkels.
- L36: Een geroerde, donkerbruine zandlaag met zowel lichtgelig beige en oranje vlekken van de moederbodem C-horizont in vermengd als donkerblauwig grijze vlekken.
- L37: Een geroerde zandlaag, lichtgrijs van kleur met lichtgelig beige en oranje vlekken afkomstig van de moederbodem C-horizont. Het bevatte vrij weinig baksteenbrokjes.
- L38: Een donkerbruine, grijs gevlekte geroerde zandbodem, gelaagd met een lichtgelig beige zandlaag vermoedelijk ook afkomstig van de moederbodem C-horizont. Ook deze laag bevatte eerder weinig baksteenspikkels.
- L39: Een zwaar vermengde laag. Hoofdzakelijk grijs tot lichtgrijs, met vlekken van de lichtgelig beige moederbodem en ook enkele donkerbruine vlekjes vergelijkbaar met de inhoud van L60.

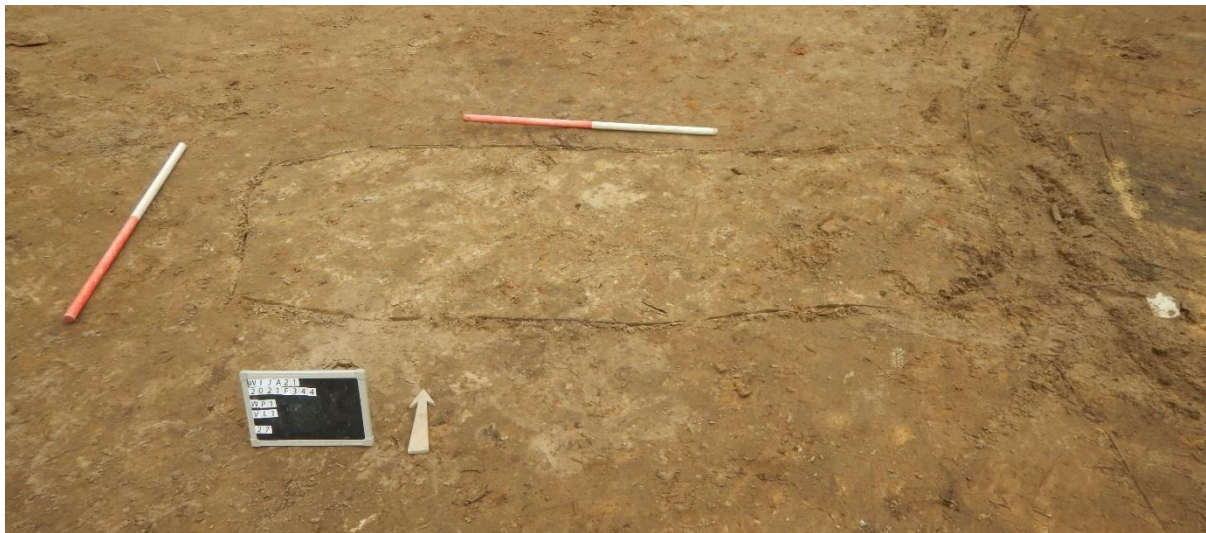
Vermoedelijk betreft het hier opeenvolgende verstorings- en ophogingslagen, die potentieel oudere lagen en de moederbodem hier verstoord hebben.

Figuur 62: Zicht op **Profiel 2**, naar het noorden toe. Zichtbaar zijn S29 en S28, met aanduiding van de bodemlagen (© MVDK).

Profiel 3: Recente kuil S27

S27 (zie Figuur 63) werd waargenomen aan de noordwestkant van het projectgebied. Het betrof een afgerond, rechthoekig spoor met een afmeting van ca. 300cm x 90cm. **Profiel 3** toont de coupe op dit spoor. Dit profiel werd aangelegd door S28, S27 en S26 om een beter beeld te geven van de ondergrond en de aangetroffen lagen (zie Figuur 65). Het blijkt te gaan om een redelijk scherp afgelijnde kuil, ca. 60cm diep. De inhoud ervan werd aangeduid als L62. Dit was een zeer geroerde zandlaag, vrij vast, donker grijsig bruin en licht gelig beige gevlekt. Het bevatte weinig baksteen en kalkmortelbrokjes. Vlekken van de moederbodem waren duidelijk zichtbaar in de kuil. Het lijkt hier om een recentere verstoring te gaan die doorheen S26 gegraven werd en zelf door S28 oversneden werd.

Figuur 63: Vlakfoto van S27 (centraal), getrokken vanuit het zuidwesten. Ook zichtbaar is S28 (rechts) (© MVDK).

Figuur 64: Zicht naar het zuidwesten toe over **Profiel 3** met aanduiding van de bodemlagen. Zichtbaar zijn S28 (links), S27 (centraal), S26 (rechts) (© MVDK).

Verstoorde zones met bioturbatie aan noord- en zuidkant van het projectgebied

Langs de noordzijde van de onderzoekszone, gelegen tegen de noordelijke sleufwand van het projectgebied, werd een bruine, donkerbruin gevlekte zandlaag aangetroffen (zie aan de onderkant van de aangeduide overzichtfoto Figuur 25, en infra Figuur 65). Deze laag kende een matige graad aan bioturbatie, met verscheidene wortels zichtbaar. De laag bevatte ook matig veel baksteenbrokjes.

Goed vergelijkbaar hiermee is S49, zichtbaar op de overzichtsfoto's Figuur 26 en Figuur 29, in Profiel 6 (Figuur 57, Figuur 58) en op onderstaande Figuur 66. S49 was een grote verstoorde zone langs de zuidkant van het projectgebied, een bruin tot donkerbruin en zwart gevlekte zandlaag. Het bevat sporen van bioturbatie en matig veel baksteen- en kalkmortelfragmenten. Aanwezig in de laag was een vierkante verstoring, onderdeel van een waterleiding vermoedelijk uit de nieuwe tijd. Gezien deze de omliggende laag niet verstoord lijkt te hebben, is S49 jonger dan deze verstoring.

Figuur 65: Zicht op de noordkant van het projectgebied, zicht naar het noordwesten toe. Zichtbaar in de linkerachtergrond is de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex; aan de rechterzijde in de achtergrond een groenzone met bomen. Zichtbaar langsheen de sleufwand is een gebioturbeerde, verstoorde zone (© MVDK).

Figuur 66: Zicht op de zuidoostkant van het projectgebied, naar het oosten toe. Zichtbaar is de grote verstoorde zone aan de zuidkant van het gebied, S49, en in de achtergrond de oostelijke vleugel (© MVDK).

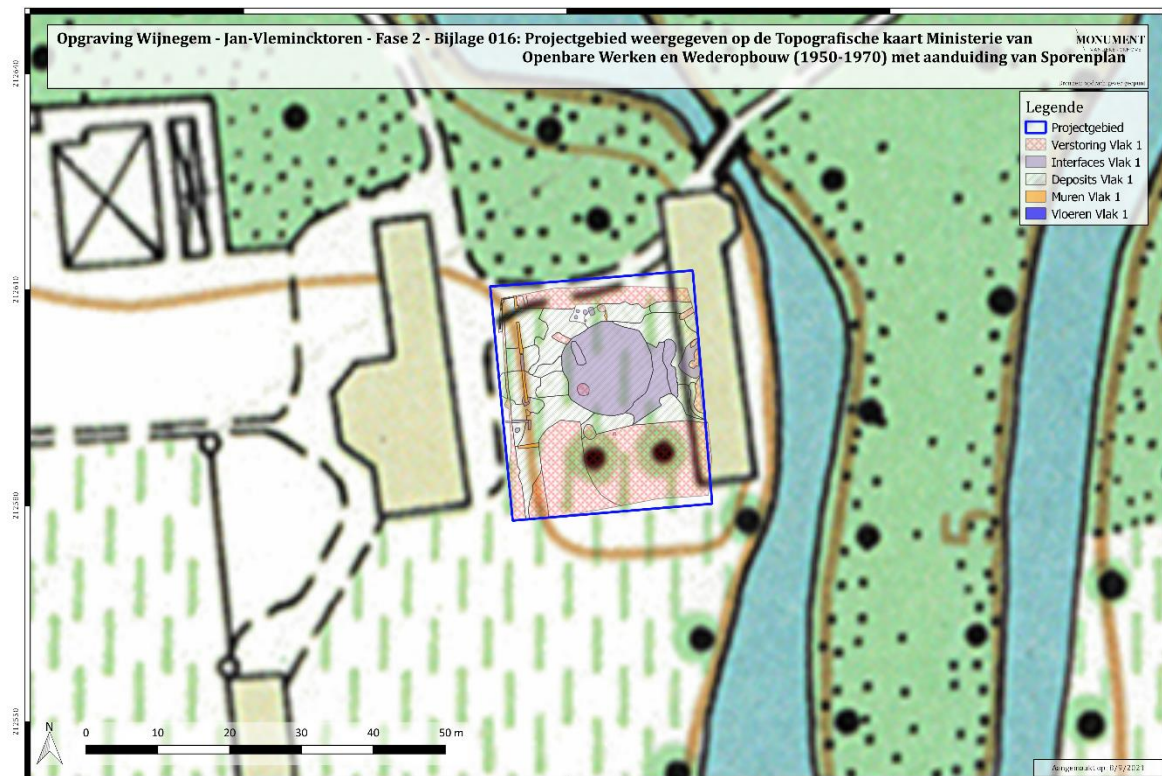
Op Figuur 67 en Figuur 68 is de Topografische kaart uit 1950-1970 weergegeven. Figuur 69 en Figuur 70 tonen de Luchtfoto uit 1971. Figuur 71 en Figuur 73 geven respectievelijk de luchtfoto weer uit 1979-1990 en 2013-2015. Tot slot is de recente luchtfoto te zien op Figuur 75 en Figuur 76.

Op de Topografische kaart van 1950-1970 (Figuur 67, Figuur 68) is te zien dat het binnenplein grotendeels gekarteerd staat als een groenzone, met bomen langs de zuid- en noordkant en een weg langsheen de west- en noordzijde. Op de luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 71, Figuur 72), en in mindere mate op de foto uit 1971 (Figuur 69, Figuur 70), zien we centraal op het plein een cirkelvormige structuur, vermoedelijk een groenzone, met verharde of onverhard pad errond. Aan de noord en zuidzijde van het projectgebied zijn duidelijk bomen zichtbaar. Op de luchtfoto uit 2013-2015 (Figuur 73, Figuur 74) is een iets andere indeling zichtbaar: de centrale cirkelvormige groenzone en paden zijn hier niet te zien; een moderne verharde weg loopt van zuid naar oost aan de westkant van het gebied en vertrekt langs de noordwestzijde van het projectgebied naar het oosten toe, naar de Jan Vlemincktoeren. Langs de noord- en zuidoostelijke kant van het projectgebied zijn bomen zichtbaar. Op de meest recente foto (Figuur 75, Figuur 76) zijn de bomen reeds gerooid en is de werfinrichting van de restauratiewerken aan de Jan Vlemincktoeren zichtbaar. Hierop is de weg die langs het zuidwesten het projectgebied bereikt beter zichtbaar, en de zuidoostelijke zone waarop de gerooide bomen gestaan hadden. Langsheen de noordkant van het terrein zijn nog steeds enkele bomen te zien.

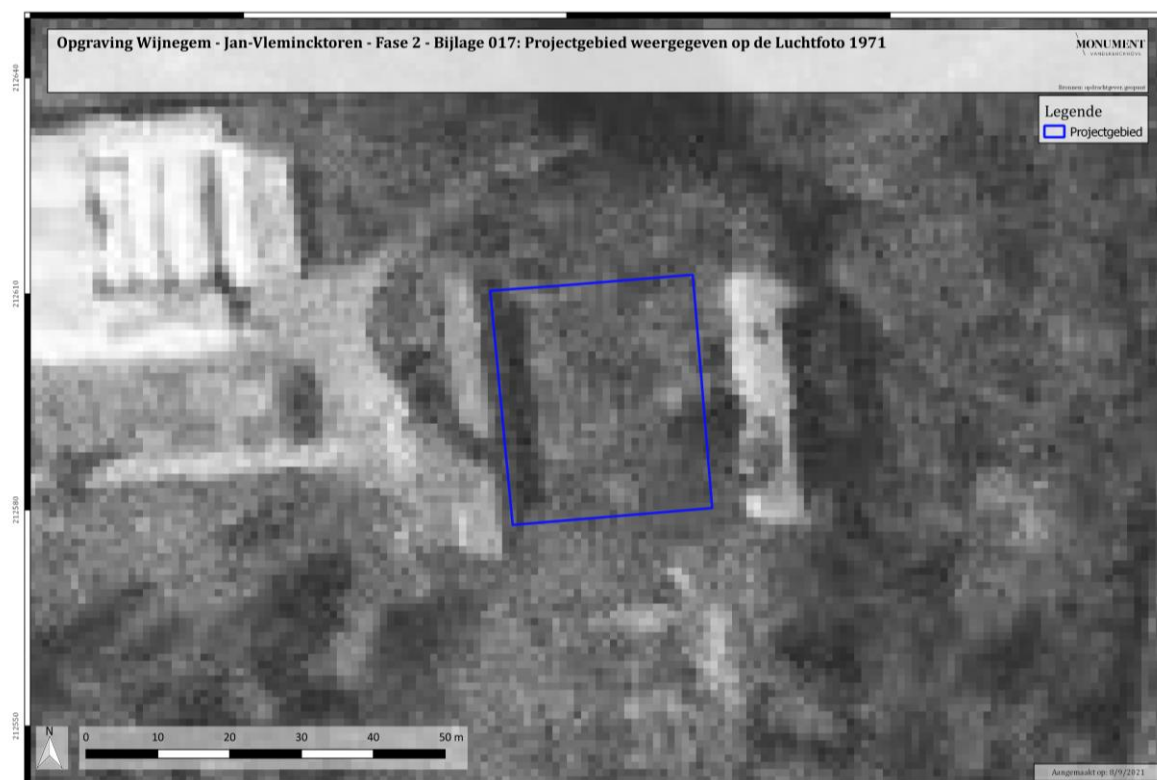
De grote centrale verstoring, **S28**, komt overeen met de cirkelvormige groenzone zichtbaar op de luchtfoto uit 1979-1990. De verstoorde zones langs zowel noord- als zuidkant komen overeen met groenzones waarop ook bomen zichtbaar zijn op de luchtfoto's. Bijgevolg kan vermoed worden dat deze verstoringen aangebracht zijn in de tweede helft van de vorige eeuw.

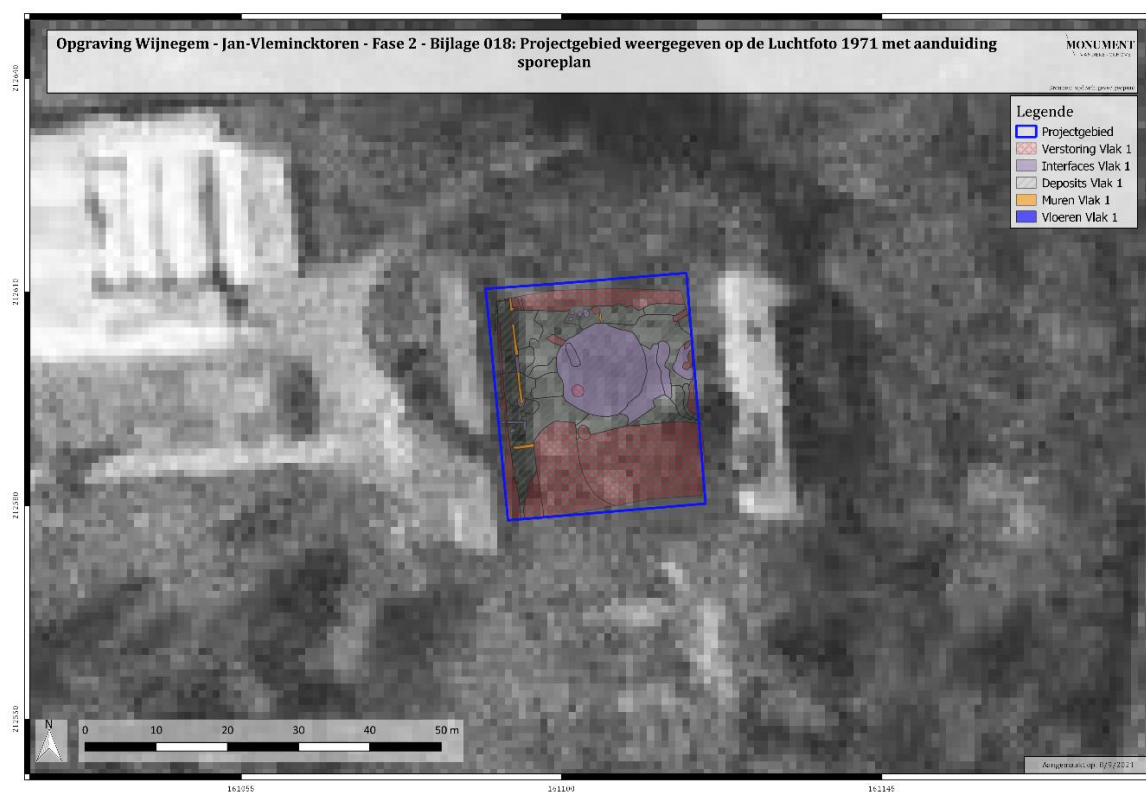
Figuur 67: Weergave van het projectgebied op de Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) – Bijlage 015 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 68: Weergave van het projectgebied op de Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) met aanduiding van het sporenplan – Bijlage 016 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 69: Weergave van het projectgebied op de Luchtfoto uit 1971 – Bijlage 017 (Bron: Geopunt.be).

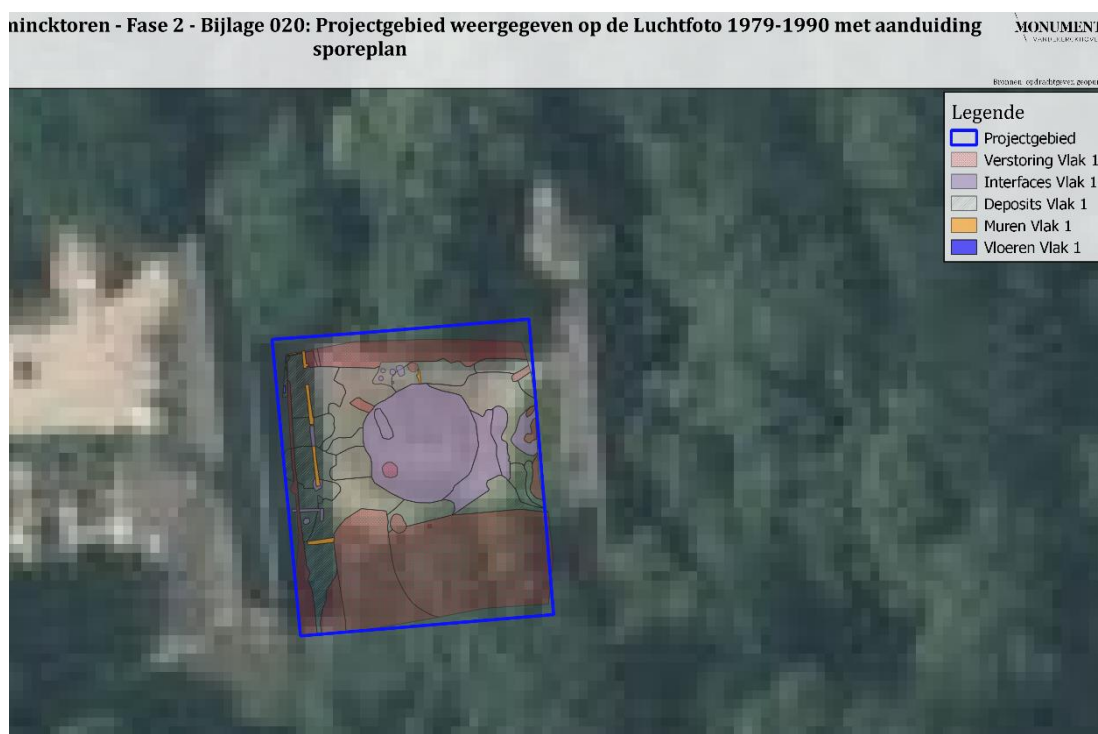
Figuur 70: Weergave van het projectgebied op de Luchtfoto uit 1971 – Bijlage 018 (Bron: Geopunt.be)

n - Jan-Vlemincktoeren - Fase 2 - Bijlage 019: Projectgebied weergegeven op de Luchtfoto 1979-1990

Figuur 71: Weergave van het projectgebied op de luchtfoto uit 1979-1990 – Bijlage 019 (Bron: Geopunt.be).

nincktoeren - Fase 2 - Bijlage 020: Projectgebied weergegeven op de Luchtfoto 1979-1990 met aanduiding sporenplan

Figuur 72: Weergave van het projectgebied en het sporenplan op de luchtfoto uit 1979-1990 (Bron: Geopunt.be)

n - Fase 2 - Bijlage 021: Projectgebied weergegeven op de Luchtfoto 2013-2015

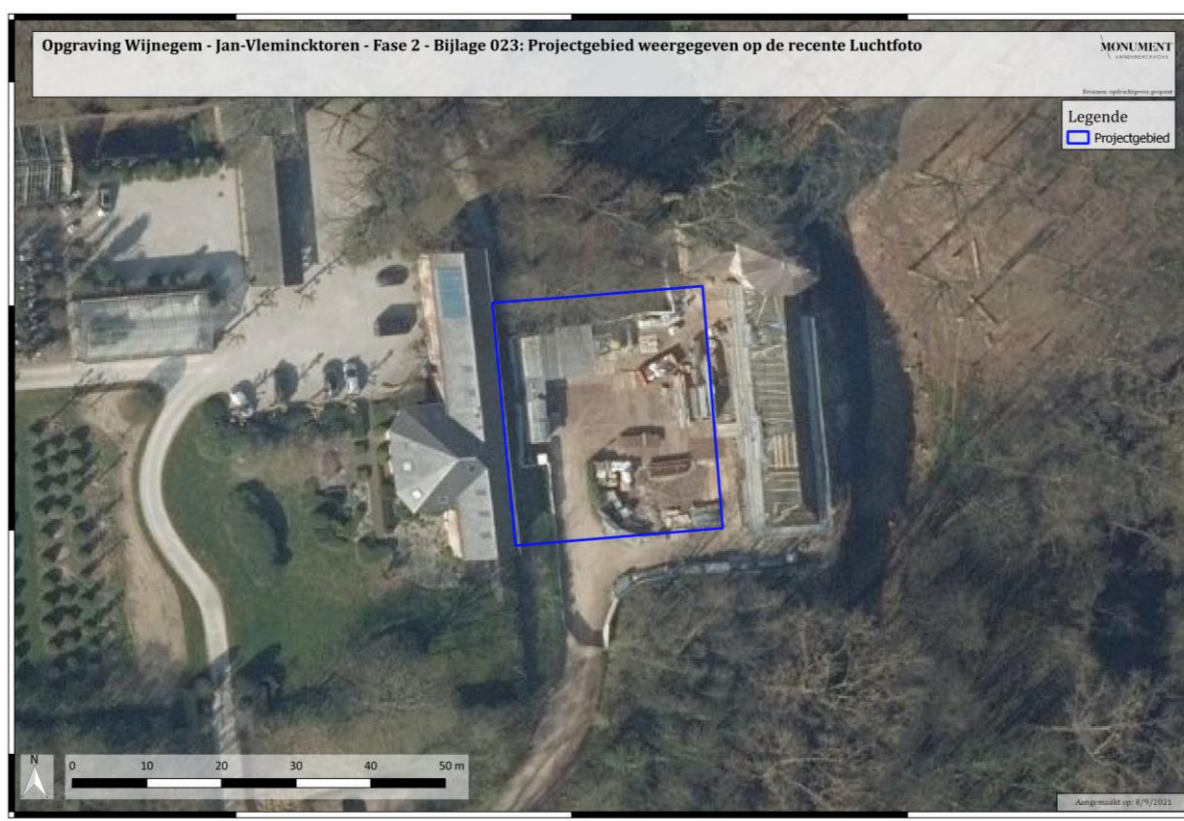

Figuur 73: Weergave van het projectgebied op de luchtfoto uit 2013-2015 – Bijlage 021 (Bron: Geopunt.be).

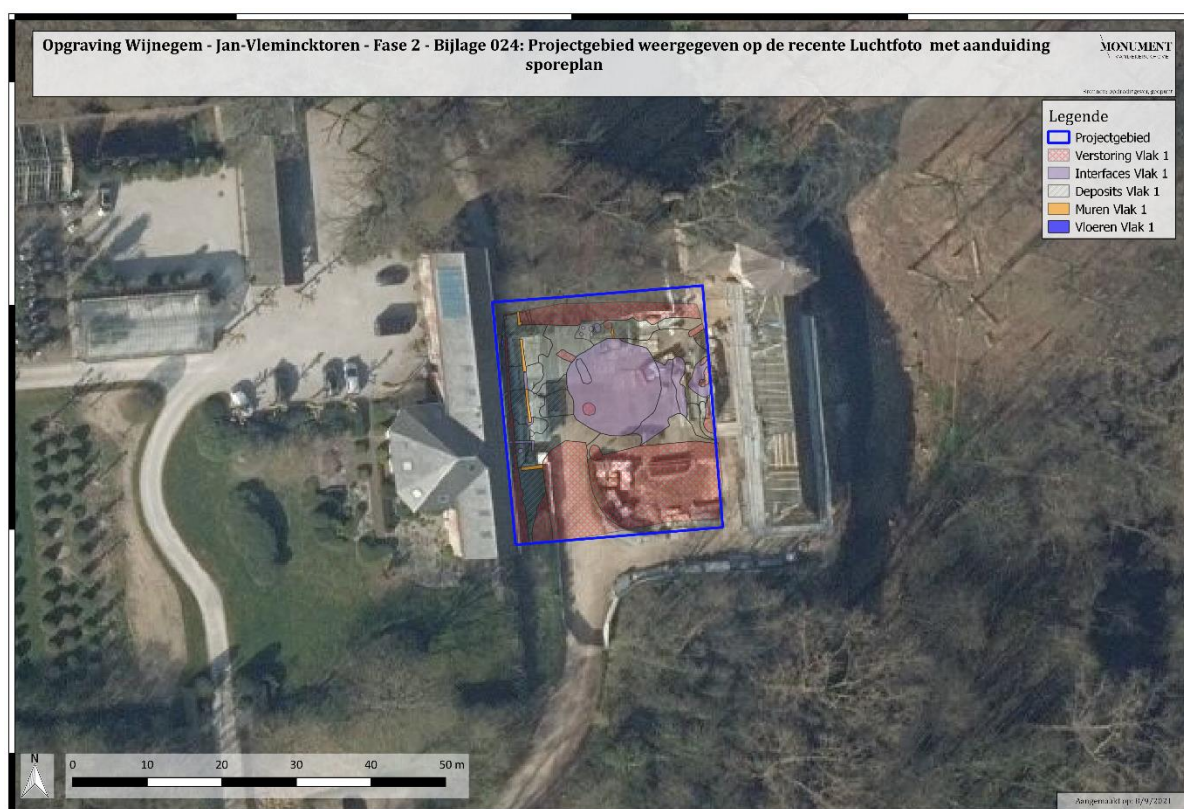
toren - Fase 2 - Bijlage 022: Projectgebied weergegeven op de Luchtfoto 2013-2015 met aanduiding sporenplan

Figuur 74: Weergave van het projectgebied op de luchtfoto uit 2013-2015 met aanduiding van het sporenplan – Bijlage 022 (Bron: Geopunt.be)

Figuur 75: Weergave van het projectgebied op de recente luchtfoto – Bijlage 023 (Bron: Geopunt.be).

Figuur 76: Weergave van het projectgebied op de recente luchtfoto met aanduiding van het sporenplan – Bijlage 024 (Bron: Geopunt.be).

Recente kuil S45

Aangetroffen op het vlak centraal aan de oostelijke sleufwand van Werkput 2 is deze recente kuil zichtbaar aan de rechterzijde van Profiel 4 (Figuur 53). De inhoud van dit spoor, L83, betrof een donkerbruine, donkerzwart gevlekte zandbodem met vrij veel baksteenbrokken. Deze laag valt goed te vergelijken met de grote centrale verstoring S28 (zie het overzicht op Figuur 24). In het spoor zijn drie scherp afgelijnde kuilen zichtbaar, gevuld met bouwpuin.

Verstoring nutsleidingen

Vervolgens werd ook een langwerpige, ca. 1m brede verstoring opgemerkt langsheen en parallel met de gevelwand van de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex. Vermoedelijk betreft het hier een recente verstoring ten gevolge van nutsleidingen. Op het plan van nutsvoorzieningen en inplanting putten (zie Figuur 9, Figuur 10, bijlage 028) is te zien dat een bestaande elektriciteitsleiding vanuit het zuiden het projectgebied oploopt langsheen de westelijke vleugel. Vermoedelijk betreft de aangetroffen verstoring de sleuf aangelegd voor deze leiding. Op de overzichtsfoto Figuur 27 is te zien dat een uitsteeksel uit dit spoor naar een elektriciteitskabine loopt.

Op diezelfde kaart is ook een telecommunicatie leiding te zien die langs de noordkant van het terrein via de Jan Vleminctoren naar het noordoosten toe loopt. Vermoedelijk houdt de langwerpige, noordoost – zuidwest georiënteerde verstoring, aangetroffen aan de noordoostzijde van het projectgebied, hier verband mee.

Recente weg

Een recente verharde weg was zichtbaar aan de zuidwestkant van het projectgebied. Zie hiervoor Figuur 24 aan de linker bovenhoek, of Figuur 29 aan de rechterzijde. Deze weg is zichtbaar op de luchtfoto uit 2013-2015 (Figuur 73, Figuur 74), en loopt van het zuiden de westkant van het projectgebied op.

4. Vondsten

Het aantal vondsten bleef gedurende het veldonderzoek relatief beperkt. Het gaat voornamelijk om aardewerk aangetroffen in verscheidene vermoedelijke ophogingspakketten tijdens de aanlegfases van het vlak en de profielen. Daarnaast werd ook bouw materiaal gerecupereerd van de eerder besproken muurstructuren (zie infra Hfdst. 4.2.).

Tijdens het aanleggen van Werkput 1 werd een vondst gedaan van een koperen knoop, inventarisnummer 11 (zie Figuur 77).

In twee lagen uit Profiel 4 (zie Figuur 54) werd vondstmateriaal aangetroffen:

Uit **L54** komt een gedeeltelijke bodemscherf van steengoed en een roodgeglazuurde wandscherf (inventarisnummer 12, zie Figuur 78). Het steengoed had een licht bruinig baksel, gevlamd en zonder glazuur, met uitgeknepen standring. Het betreft hier mogelijk een Siegburg-fragment?

De andere scherf is langs de buitenzijde volledig loodgeglazuurd; langs de binnenzijde is een spetter strooiglazuur zichtbaar. Gezien de wandscherf moeilijk toe te schrijven is aan een specifieke vormgroep, is het niet mogelijk hier een precieze datering voor te geven. Dergelijk rood geglazuurd aardewerk werd al sinds de 12de eeuw geproduceerd maar vormt in het begin een zeer klein percentage van het totale aardewerk. Het wordt pas gangbaar in de latere 14de eeuw en vormt de dominante aardewerkgroep gedurende de 15de en 16de eeuw.¹⁰ Uit diezelfde laag komt ook een stuk van een oxiderend gebakken tegel met strooiglazuur zichtbaar aan de bovenzijde (inventarisnummer 13, Figuur 79).

Rekening houdende met bovenstaande en het gegeven dat L54 stratigrafisch ouder is dan S44 (dat via C14 gedateerd wordt in de 13de – 14de eeuw), dient ook laag L54 niet later gedateerd te worden dan omstreeks de 14de eeuw.

Uit **L55** van Profiel 4 komt een kleine scherf grijs reducerend gebakken aardewerk, gedraaid en met een matig fijne zandvershraling (inventarisnummer 14, zie Figuur 80). Grijs aardewerk is courant tot de 14de eeuw maar neemt in populariteit af ten opzichte van het rood aardewerk en verdwijnt in de 15de, vroege 16de eeuw. Matig fijn vershraald gedraaid grijs aardewerk zou echter al mogelijk verdwijnen in de 14de eeuw.¹¹ Vermoedelijk kunnen we deze scherf dus dateren in de volle tot late middeleeuwen.

In de aangetroffen gracht **S53**, zichtbaar in Profiel 6 (zie Figuur 57, Figuur 58) werd een scherf grijs aardewerk (inventarisnummer 15, zie Figuur 81). aangetroffen in **L58**. De scherf was gelijkaardig vershraald als die van bovenstaande grijze scherf (inv 14). Een gelijkaardige datering in de volle tot late middeleeuwen kan hiervoor gegeven worden. Dit past in de dateringen die via C14 werden bekomen (cfr. Infra Hfdst. 5: NWO).

¹⁰ De Groote 2014: p108

¹¹ Ibid: p103-106

Inventarisnummer 16 (zie Figuur 82) werd aangetroffen in **S90**, centraal aan de noordzijde van het projectgebied. Het betreft een scherf geglaazuurd steengoed (Raeren?) en een scherf oxiderend gebakken aardewerk. Deze had zoutglazuur langs de binnenzijde en was zwartgeblakerd langs de buitenzijde wat een gebruik als kookpot doet vermoeden. Dit kan ook geplaatst worden in de late middeleeuwen (vanaf de 15de eeuw) tot in de nieuwe tijd.

Twee aanlegvondsten uit Werkput 2 kregen het inventarisnummer 17 (zie Figuur 83). Het zijn beide scherven steengoed, de ene een wandscherf, de andere een rand van vermoedelijk een kan. Het pantermotief doet zeker denken aan Frechen als productiecentrum, het handelskenmerk van de 16de tot de 18de eeuw van de pottenbakkers van die plaats, al bestond het procedé al in Raeren in de 15de eeuw.

Figuur 77: Afbeelding van vondst inv. 11, metalen knoop aangetroffen bij het aanleggen van vlak 1 in WP1 (© MVDK).

Figuur 78: Afbeelding van vondst inv. 12 (© MVDK).

Figuur 79: Afbeelding van vondst inv. 13 (© MVDK).

Figuur 80: Afbeelding van vondst inv. 14, grijs aardewerk uit laag S55 (© MVDK).

Figuur 81: Afbeelding van vondst inv. 15, grijs aardewerk uit laag 58 van gracht S53 (© MVDK).

Figuur 82: Afbeelding van vondst inv. 16 uit pakket S90 (© MVDK).

Figuur 83: Afbeelding van vondst inv. 17, vermoedelijk Frechen steengoed aangetroffen bij de aanleg van vlak 1 in WP2 (© MVDK).

5. NWO

Aangezien er geen spoorconcentraties van plantaardige, dierlijke of menselijke resten met kleine dimensies opgemerkt werden, werden er geen staalnames gedaan i.f.v. macrobotanie of palynologie. Wel werd ingezet op C14 en micromorfologie.

5.1. C14

Bulkstalen werden genomen uit Profiel 4, L44, L54 en L55 (resp. inv. 6 – 8) en uit enkele houtskoolhoudende lagen in gracht S53, L57 en L58 (resp. inv. 9 en 10). Deze dienen verder uitgezeefd te worden op verder houtskool- en vondstenmateriaal. Indien houtskool aangetroffen wordt in de gracht, kan een C14 datering mogelijk aantonen of deze ouder is dan het huidige Wijnegemhof. Profiel 4 toont een sequentie van lagen waarvan het weinige erin aangetroffen aardewerk doet vermoeden dat we deze in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd kunnen plaatsen. Een betere datering hiervan zou een inzicht kunnen geven in de fasering binnenin het Wijnegemhof, en mogelijk de aanwezigheid van een oudere site aantonen.

Uiteindelijk konden C14 dateringen (Bijlage 32) worden uitgevoerd op houtskool uit lagen L44 en 55 uit profiel 4 (resp. RICH-33251 en RICH-33252) en lagen L57 en L58 uit greppel S53 (resp. RICH-33253 en RICH-33254).

Het houtskool uit L55 leverde helaas een duidelijk onbetrouwbare datering op. Het is duidelijk dat dit residueel houtskool betrof. Een fragment grijs aardewerk, gelijkend op datgene uit gracht S53, doet echter een volmiddeleeuwse datering vermoeden (cfr. Supra Hfdst. 4: Vondsten).

De 2 dateringen uit greppel S53 zijn niet éénduidig maar suggereren wel dat de greppel gedempt werd vóór het midden van de 13de eeuw, mogelijk in het midden van de 12de eeuw. Een aangetroffen fragment grijs aardewerk onderaan de grachtvulling past alvast in deze periode (cfr. Supra Hfdst. 4: Vondsten).

De datering van het houtskool uit laag S44 suggereert op zijn beurt een 13de – 14de-eeuwse datering.

5.2. Micromorfologie

Er werden drie micromorfologische stalen genomen van de lagen **L44 – 54**, **L54 – 55** en **L55** (resp. inventarisnummers 1 t.e.m. 3). Een mogelijkheid met dergelijk onderzoek is te achterhalen wat de oorsprong is van deze lagen, of het een ophogingslaag betreft, dan wel een leeflaag – of loopniveau van een oud binnenplein in het neerhof van een oudere site zoals bijvoorbeeld het Hof ter Borch. Voor deze vraagstelling werd uiteindelijk beslist om L55 in INVnr 3 micromorfologisch verder te bekijken (Bijlage 33). Uit deze analyse bleek dat laag L55 antropogeen herwerkte sediment laat zien dat kan geassocieerd worden met mogelijk agrarische praktijken. De aanwezigheid van baksteenspikkels/-brokjes suggereert een antropogene bewerking van het sediment voor het opvullen van de kleine depressie die men tegenkomt in profiel 4. Tijdens een laatste recente fase zijn de sedimenten tenslotte verrijkt met licht vergaan amorf organisch materiaal, wellicht als gevolg van een bovenliggende bodemontwikkeling met vegetatie.

6. Assessment conservatie

Aangezien er geen potentieel is op kenniswinst door conservatie van enig vondstmateriaal, is dit niet van toepassing voor dit onderzoek.

7. Onderzoeksvragen

Voorafgaand het onderzoek werden in de archeologienota enkele onderzoeksvragen geformuleerd waarvoor hieronder een antwoord wordt gegeven.

1) Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke is hun aard? (begraavingen, muren, vloerniveau's ...) en datering?

Er zijn archeologische sporen aanwezig. Zo werden verscheidene muurstructuren, uitbraaksporen en een vloer aangetroffen langsheen de westelijke vleugel van het oude neerhofcomplex. Gezien de oriëntatie en ligging lijkt het waarschijnlijk dat deze aangetroffen structuren verband houden met de nog steeds bestaande westvleugel van het 16de-eeuwse Wijnegemhof. Vermoedelijk behoren deze structuren dus tot een fase van het Wijnegemhof, als uitbreiding van deze westelijke vleugel of een soort indeling op het binnenplein. Bijgevolg kunnen deze structuren gedateerd worden vanaf de 16de eeuw, maar waarschijnlijker nog later.

Een muur werd ook aangetroffen aan de noordkant van het projectgebied. Gezien de ligging ervan lijkt het onwaarschijnlijk dat het een restant betreft van de inmiddels afgebroken noordelijke of centrale vleugel van het neerhof. Wellicht is het een latere uitbreiding of binnenplein indeling, vergelijkbaar met de hierboven besproken structuur langs de westzijde. De baksteen- en mortelbeschrijving gelijkt op deze van enkele muren uit het opgegraven kasteel van het Wijnegemhof. Gaat het hier dan om een vroege fase van het Wijnegemhof, dat dateert van vlak na 1525? In dat geval kan een datering van de vroege nieuwe tijd gegeven worden, al is dit niet geheel zeker. Een precieze datering is ook niet mogelijk. Een staal van de muur werd genomen. Echter bevat de gebruikte mortel niet de nodige houtskoolfragmenten om een datering te bekomen.

Aan de noordkant van het projectgebied bevond zich een minder verstoorde zone waar de moederbodem zichtbaar was in het vlak. Hier werden een aantal losse paalkuilen en kuilen aangetroffen. Dateerbaar materiaal werd hier echter niet in aangetroffen. Uit laag S90, waar enkele van deze kuilen/paalsporen (S33, S35) doorgegraven zijn, kon wel een fragmentje steengoed, wellicht Raeren, gerecupereerd worden hetgeen deze paalsporen/kuilen niet vroeger dateert dan de 15de eeuw.

De bulk van de sporen betreft ophogings- en verstoringslagen. Verscheidene profielen tonen een opeenvolging van dergelijke lagen aan. Gezien het ontbreken van goed dateerbaar materiaal is het niet mogelijk een datering te geven voor de meeste van deze lagen. Slechts enkele lagen/sporen in profiel 4 bevatten dateerbaar vondstmateriaal maar deze suggeren, samen met een C14 op laag S44 alvast dateringen in de late middeleeuwen, niet later dan de 14de eeuw en dus te linken aan het Hof ter Borch of een voorloper, eerder dan het Wijnegemhof. Het is dus duidelijk dat er over het ganse projectgebied werken gebeurd zijn

die een impact hebben gehad op de bodem, dit al vanaf de late middeleeuwen en zeker tot in recente periodes.

Centraal binnen het projectgebied werd in een lokaal vlak 2 een west-oost georiënteerde gracht of greppel S53 aangetroffen. Gezien de ligging en oriëntatie lijkt het reeds onwaarschijnlijk dat deze tot het Wijnegemhof behoorde. Twee C14-dateringen op deze greppel zijn niet éénduidig maar suggereren wel dat de greppel gedempt werd vóór het midden van de 13de eeuw, mogelijk in het midden van de 12de eeuw. Een aangetroffen fragment grijs aardewerk onderaan de grachtvulling past alvast in deze periode. Hiermee predateert deze structuur ook de eerste historische vermelding van het Hof ter Borch (1407).

2) Welke is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?

De bewaringstoestand van de sporen is algemeen matig tot goed. Langs de noord en zuidzijde van het projectgebied heeft bioturbatie echter een grote invloed gehad op de bodem.

3) Zijn er indicaties voor vroegere bouwfases binnen het voorhof van de site Ter Borch?

Er zijn geen duidelijke bouwfases aangetroffen die te linken zijn aan het vroegere Hof ter Borch (zeker reeds sinds vanaf 1407 tot eerste helft 16de eeuw). Wel zijn een aantal lagen en een enkele paalkuil (S77) in profiel 4 aangesneden die op basis van C14 en aangetroffen aardewerk te dateren zijn tot in ten laatste de 14de eeuw. De sporen zijn dus wel te linken aan het Hof ter Borch of diens voorganger. Daarnaast is ook een greppel S53 aangetroffen in een lokaal vlak 2 waarvan C14 suggereert dat deze ten laatste midden 13de eeuw gedempt is.

De aangetroffen bouwfases zijn allen te linken aan oudere faseringen binnen het Wijnegemhof vanaf de 16de eeuw. Zo werden aan de westkant van het gebied verscheidene noord-zuid en west-oost georiënteerde muurresten aangetroffen, die duidelijk in verband stonden met de nog steeds bestaande westelijke vleugel van het vroegere neerhof. Ook werd een muur aan de noordzijde van het projectgebied aangetroffen. Het is niet duidelijk of de vroegere bebouwing van de vleugels van het binnenhof verder naar binnen in het binnenplein gingen dan heden het geval is, of dat het gaat om een soort plein – of tuinindeling.

4) Zijn er sporen die er kunnen op wijzen dat het 16de-eeuwse lusthof gebouwd is op een oudere site (eventueel versterkte hoeve, ouder kasteel)?

Zoals hierboven reeds aangehaald zijn er inderdaad sporen aangetroffen die te linken zijn aan het Hof ter Borch of zijn voorganger.

5) In welke mate dragen de aangetroffen archeologische sporen bij tot een beter ruimtelijk en chronologisch inzicht van de kasteelsite Ter Borch?

Gezien de beperkte diepte van het aangelegde vlak, dat binnen het bestaande verstoorde gabariet viel, en het weinige aangetroffen vondstmateriaal, was het inzicht eerder beperkt. Grote delen van het projectgebied bestonden uit recente verstoring.

Wel werden muurstructuren aan de west- en noordzijde aangetroffen, al was het niet duidelijk of het hier om een vroegere uitbreiding van de westelijke vleugel of een tuin- of pleinindeling ging. Deze structuren worden gelinkt aan oudere fases binnen het Wijnegemhof (ten vroegste 16de eeuw).

Onder de recentere verstorings- en ophogingslagen werden wel enkele lagen (in profiel 4) en een gracht (op vlak 2) aangetroffen die op basis van C14 en vondstmateriaal ten laatste in de 14de eeuw kunnen worden gedateerd en dus te linken zijn aan het oudere Hof ter Borch of diens voorganger.

Besluitend kan gesteld dat de aangetroffen archeologische sporen duidelijk maken dat het binnenplein in het verleden dichter bebouwd was dan op heden het geval is, en dat er inderdaad sporen zijn aangetroffen die te linken zijn aan het vroegere Hof ter Borch of diens voorganger.

6) Normaal wordt het voorhof van een kasteelsite door een gracht afgescheiden van het opperhof. De grootste kans op het eventueel aantreffen van de aanzet van deze gracht situeert zich ter hoogte van de geplande putten. De zones van de putten zitten echter niet vervat in het archeologisch traject. De leidingen er naartoe wel. In welke mate werden hier sporen van een gracht aangetroffen? Welke is de vastgestelde diepte van de gracht? Zijn er faseringen aanwezig binnen deze gracht en zoja, kunnen deze gedateerd worden? Welke is de begrenzing van de gracht? Hoe zag het landschap er toen uit?

Er werden nergens sporen aangetroffen van een gracht die het opper- en neerhof zou begrensd hebben. Dit wil echter niet zeggen dat deze niet heeft bestaan of niet aanwezig is op een dieper niveau of buiten het onderzoeksgebied. Er werd slechts 1 duidelijke greppel/gracht aangetroffen en deze situeerde zich binnen het huidige neerhof en lijkt ten laatste midden 13de eeuw gedempt te zijn.

8. BESLUIT

De Jan Vlemincktoeren is beschermd als monument bij Ministerieel Besluit 16/03/1978 en is zelf gelegen binnen een beschermd cultuurhistorisch landschap (sinds 23/12/1977).

In het kader van de geplande herwaardering van de site Jan-Vlemincktoeren werd in maart 2018 de nodige omgevingsvergunning verkregen. Op basis van deze vergunning werden de werken gestart op 23 september 2019. Teneinde de site te kunnen voorzien van de nodige nutsvoorzieningen werd in december 2019 door het aangestelde adviesbureau Erfgoed en visie bvba een toelating tot deze nutsleidingwerken aangevraagd bij Onroerend Erfgoed. De toelating hiervoor werd bekomen op 24 januari 2020. Voor de werken gekoppeld aan het realiseren van een regenwaterput, septische put, pompput en sturingskast werd alleen de vondstmeldingsplicht opgelegd. Voor de zones waar in functie van afvoerleidingen rond het gebouw en de aanleg van het binnenplein afgegraven werd, was een archeologisch onderzoek noodzakelijk, beperkt tot de verstoringsdiepte van de geplande werken.

De geplande werken bestaan uit twee fases. De eerste fase bestaat uit de aanleg van een afvoerleiding rond het oostelijke gebouw. De tweede fase bestaat uit het heraanleggen van het binnenplein. De twee fases werden in afzonderlijke eindverslagen gerapporteerd.

Voor de eerste fase, de aanleg van afvoerleidingen rond het oostelijke gebouw, werd tussen 10/12/2020 en 15/12/2020 een archeologische opgraving in de vorm van een werfbegeleiding uitgevoerd op het terrein. Dit onderzoek werd gerapporteerd in eindverslag ID3116¹². Tijdens dit onderzoek werden bijna uitsluitend geroerde ophogingspakketten aangetroffen. In werkput 1 werden enkele muurresten aangetroffen die mogelijk wezen op oudere fases of gebouwen richting het huidige binnenplein.

De tweede fase, de heraanleg van het binnenplein, heeft plaatsgevonden van 24 tot 28/06/2021. De werken bestonden uit het vlakdekkend verdiepen van ca. 25-30cm onder het maaiveld over het gehele binnenplein onder begeleiding van de archeoloog en het registreren van eventuele archeologische sporen. Onderhavig rapport betreft het eindverslag ID3219 van dit onderzoek.

Aan de west- en noordzijde van het projectgebied werden, zoals ook in fase 1, muurresten aangetroffen die wijzen op oudere fases van het neerhof, met meer bebouwing in de richting van het huidige binnenplein ofwel een andere tuin- en binnenpleinindeling. Dit betreft faseringen binnen het huidige Wijnegemhof en dus niet ouder dan de 16de eeuw. De bulk van de sporen betreft verstorings- en ophogingslagen, zowel op het vlak als in de aangelegde profielen. Onder de recentere verstorings- en ophogingslagen werden enkele lagen (in profiel 4) en een gracht (op vlak 2) aangetroffen die op basis van C14 en vondstmateriaal ten

¹² Van Rensbergen J. 2024.

laatste in de 14de eeuw kunnen worden gedateerd en dus te linken zijn aan het oudere Hof ter Borch of diens voorganger.

Duidelijk is dat werken op het binnenplein gedurende verschillende perioden, minstens vanaf de late middeleeuwen hun impact hebben gehad op de bodem. Ook na de huidige werken blijft het terrein een groot archeologisch potentieel behouden.

9. BIBLIOGRAFIE

9.1. Literatuur

- Debruyne, S., 2008: Rapportage werfcontrole. Wijnegem, park Wijnegemhof, VIOE.
- Haneca K., Debruyne S., Vanhoutte S. en Ervynck A., 2016, Archeologisch vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar de optimale strategie, *Onderzoeksrapporten Onroerend Erfgoed* 48.
- Van Rensbergen, J., 2024. *Archeologische opgraving met wetenschappelijke vraagstelling Wijnegem Jan-Vlemincktoeren (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten eindverslag – Fase 1.* Monument Vandekerckhove, Ingelmunster.
- Verdonck, G., 1994: *Verdwenen brouwerijen in en rond Antwerpen.*
- Vynckier, G., 2020: Toevalsvondst ID 3349: Wijnegemhof 2 (prov. Antwerpen).

9.2. Internetbronnen

- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
- <http://www.geopunt.be/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>

10. BIJLAGEN

- Bijlage 1: GRB - Kadasterkaart
- Bijlage 2: Recente luchtfoto
- Bijlage 3: Werkputtenplan
- Bijlage 4: Tertiaire kaart
- Bijlage 5: Quartaire kaart
- Bijlage 6: Bodemkaart
- Bijlage 7: DTM - Vlaanderen
- Bijlage 8: Sporenplan Vlak 1 met spoornummers
- Bijlage 8a: Sporenplan Vlak 1 zonder spoornummers
- Bijlage 9: Sporenplan Vlak 1 met spoornummers
- Bijlage 10: Sporenplan Vlak 1 met coupes en profielen
- Bijlage 11: Sporenplan Vlak 2 met spoornummers
- Bijlage 12: Ferrariskaart (1771-1778)
- Bijlage 13: Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Bijlage 14: Popp-Kaart (1842-1879)
- Bijlage 15: Topografische kaart Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970)
- Bijlage 16: Sporenplan op Topografische kaart Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970)
- Bijlage 17: Luchtfoto 1971
- Bijlage 18: Sporenplan Luchtfoto 1971
- Bijlage 19: Luchtfoto 1979-1990
- Bijlage 20: Sporenplan Luchtfoto 1979-1990
- Bijlage 21: Luchtfoto 2013-2015
- Bijlage 22: Sporenplan Luchtfoto 2013-2015
- Bijlage 23: Recente Luchtfoto
- Bijlage 24: Sporenplan Recente Luchtfoto
- Bijlage 25: CAI Bronlaag
- Bijlage 26: Plan Kasteel ter Borcht werfcontrole 2008
- Bijlage 27: Sporen en hoogteplan toevalsvondsten
- Bijlage 28: Geplande Werken
- Bijlage 29: Beschrijving Referentieprofiel
- Bijlage 30: Sporenlijst
- Bijlage 31: Inventarislijst
- Bijlage 32: C14
- Bijlage 33: Micromorfologie

Het onderzoek kan tevens gevolgd worden op de online database van Monument Vandekerckhove (Project **Wijnegem - Jan Vlemincktoeren 2021, 2021F344, Opgraving**):

<http://www.monarcheo.be/web/monument/archeologie/public/document/documenten?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%22518ba047-3398-4aeb-89c9-ad4f00f63909%22%2C%22Vergunningnummer%22%3A%222021F344%22%2C%22Werfnummer%22%3A%2201A200091%22%7D¶meters=%7B%7D>